

Oopperatalohanke Helsingin Sanomissa 1964-1987

Julkisen keskustelun kehitys ja suhde Suomen kulttuuripolitiikkaan

Helena Laukkoski
Pro gradu -tutkielma
Historian maisteriohjelma
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Marraskuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Historian maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Historia			
Tekijä – Författare – Author Helena Laukkoski			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Oopperatalohanke Helsingin Sanomissa 1964-1987: Julkisen keskustelun kehitys ja suhde Suomen kulttuuripolitiikkaan			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Marraskuu 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 71
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tässä pro gradu -tutkielmassani tarkastelen oopperatalohankkeesta Helsingin Sanomissa käytyä keskustelua ja sen suhdetta Suomen kulttuuripolitiikkaan vuosina 1964-1987. Oopperatalohanke oli vuosikymmeniä kestänyt projekti, jossa oli mukana useita suomalaisia kulttuurivaikuttajia. Tutkielmani tavoitteena on osoittaa, miten kulttuuripolitiikan kehitys näkyy kulttuuripoliittisista hankkeista käydyssä keskustelussa.</p> <p>Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä toimii Suomen kulttuuripolitiikan historia, joka jaetaan perinteisesti kolmeen vaiheeseen tai kulttuuripolitiikan pitkään linjaan. Tutkimuskysymykseni on: Miten oopperatalohankkeesta käyty keskustelu heijastaa muutoksia Suomen kulttuuripolitiikassa? Tarkastelen tätä aineistossa esitettyjen perustelujen ja esiin nousseiden vastakkainasettelujen avulla. Lisäksi perehdyn kulttuurivaikuttajien ja kulttuuritoimittajien rooliin keskustelussa. Tarkastelen myös keskustelun kehitystä suhteessa kulttuuripolitiikassa tapahtuneisiin muutoksiin.</p> <p>Tutkimusaineistona toimii 192 Helsingin Sanomissa vuosina 1964-1987 julkaistua artikkelia, joissa käsiteltiin oopperatalohanketta. Aineisto kattaa oopperatalohanketta käsittelevät pääkirjoitukset, pakinat, pilapiirroukset, mielipidekirjoitukset, henkilöjutut, arvostelut ja ilmiöjutut. Aihetta käsittelevät uutiset on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Aineiston analyysissä hyödynnän journalististen tekstityyppien määritelmiä. Lisäksi hyödynnän sekä määrällisiä että laadullisia menetelmiä. Keskeinen osa aineiston määrällistä analyysia on luokittelu, jonka perusteet avaavat tutkielman luvussa kaksi. Tutkielman kolmannessa luvussa perehdyn laadullisia menetelmiä hyödyntäen kulttuurivaikuttajien ja kulttuuritoimittajien rooliin keskustelussa. Tutkielman neljännessä luvussa esittelen keskustelussa esiin nousseita vastakkainasetteluja sekä oopperatalohanketta puolustaneita ja vastustaneita perusteluja. Alkuperäislähteiden lisäksi tutkimuksen tukena ovat kotimainen ja kansainvälinen tutkimuskirjallisuus kulttuuripolitiikan historiasta sekä oopperatalosta aiemmin kirjoitetut historiat.</p> <p>Tutkielmani osoittaa, että oopperatalohankkeesta käydyssä julkisessa keskustelussa esiintyi ajan kulttuuripolitiikalle tyypillisimpiä teemoja, kuten kulttuurin saavutettavuus, kulttuuridemokratia sekä matalan ja korkeakulttuurin erot. Keskustelu muotoutui kuitenkin pääasiassa hankkeen eri vaiheiden ympärille. Keskustelun teemoiksi nousivat kulttuuripolitiikka, kulttuurivaikuttajat, oopperatalohankkeen rahoitus, oopperatalon tontti ja oopperan puutteelliset työolosuhteet. Kulttuurivaikuttajien ja kulttuuritoimittajien rooli oopperatalohankkeesta käydyssä keskustelussa oli merkittävä ja he osoittivat tukensa hankkeelle. Oopperatalohankkeen puolesta esitetyt perustelut voi jakaa kulttuuripoliittisiin ja taiteellisiin perusteluihin. Taiteellisia perusteluja käyttivät erityisesti kulttuuritoimittajat ja kulttuurivaikuttajat. Kulttuuripoliittisia perusteluja esiintyi aineistossa kattavammin ja niiden lähtökohtana olivat ajan kulttuuripolitiikan keskeiset teemat.</p> <p>Lisäksi osoitan tutkielmassa, että aineistosta nousi esiin vastakkainasetteluja, mikä on tyypillistä kulttuuripoliittiselle keskustelulle. Vastakkainasetteluista huolimatta suhtautuminen oopperatalohankkeeseen oli positiivista ja yli puolet aihetta käsittelevistä artikkeleista kannatti hanketta.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Oopperatalo, ooppera, kulttuuripolitiikka, kulttuurirakentaminen, kulttuurihistoria, mediahistoria, Helsingin Sanomat, julkinen keskustelu			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Kaisa-kirjasto (E-thesis)			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1 Aiheen esittely, tutkimuskysymys ja rajaus.....	1
1.2 Lähteet, tutkimuskirjallisuus ja aiempi tutkimus.....	3
1.3 Kulttuuripolitiikan pitkät linjat.....	5
2. Aineiston luokittelu, metodi ja oopperatalokeskustelu	9
2.1 Aiheesta syntyneet keskustelut ja aineiston ajallinen jakautuminen	9
2.2 Vastakkainasettelut oopperatalokeskustelussa	14
2.3 Kanta ja perustelut oopperatalokeskustelussa	16
2.4 Aineiston luokittelu ja journalismin tutkimus.....	18
3. Kulttuurikentän tuki oopperatalohankkeelle.....	23
3.1 Kulttuuri mediassa ja sanomalehtikirjoituksissa	23
3.2 Kulttuuritoimituksen tuki oopperatalohankkeelle	25
3.3 Kulttuurivaikuttajien tuki oopperatalohankkeelle	32
3.4 Taiteelliset perustelut.....	36
4. Oopperatalohankkeen vastustajat ja puolustajat.....	41
4.1 Puistoalan pieneneminen	41
4.2 Yhteiskunnan muut tarpeet.....	49
4.3 Muut vastakkainasettelut	55
4.4 Kulttuuripoliittiset perustelut	59
4.5 Perustelut oopperatalohanketta vastaan.....	63
5. Johtopäätökset.....	66
6. Lähde- ja kirjallisuusluettelo	68

1. Johdanto

1.1 Aiheen esittely, tutkimuskysymys ja rajaus

Töölönlahden rannalle 1993 valmistunut oopperatalo on yksi Suomen merkittävimmistä kulttuurirakennuksista. Oopperatalohanke oli vuosikymmeniä kestänyt projekti, johon osallistui useita suomalaisia kulttuurivaikuttajia. Hanke aiheutti aikanaan paljon julkista keskustelua ja sitä puitiin ajoittain myös hyvin kiivaasti.¹ Oopperatalohankkeesta käydyn keskustelun tutkiminen on tärkeää, sillä se on yksi 1900-luvun pitkäaikaisimmista ja merkittävimmistä kulttuurihankkeista.

Joidenkin tulkintojen mukaan oopperatalohanke sai alkunsa jo 1817, jolloin Kasarmitorin laidalle ehdotettiin rakennettavaksi teatteritaloa, jonka oli tarkoitus toimia myös ”synnyinmaan laulujumalattarien” tyyssijana. Hanke sai kuitenkin väistyä Kaartinkasarmin rakennuttamisen tieltä.² Ajatus oopperatalosta Helsinkiin nousi kuitenkin pinnalle uudestaan ennen Suomen itsenäistymistä, ja 1917 tilattiin ensimmäiset piirustukset uutta oopperataloa varten. Hanke viivästyivät useampaan otteeseen, sillä oopperatalolle suunnitellut tontit menivät muuhun käyttöön.³ Alvar Aallon vuonna 1964 valmistuneessa keskustasuunnitelmassa oopperatalo sijoitettiin Töölönlahden rannalle. Tarkemman sijaintinsa entisen Sokeritehtaan tontilta se sai vuoden 1972 laaditussa Terassitorin miljöösuunnitelmassa.⁴

Oopperatalohanketta vauhdittamaan perustettiin 1971 Oopperatalosäätiö, jonka toiminnanjohtajaksi nousi Kansallisoopperan entinen johtaja Alfons Almi. Koska myös valtiollinen taidemuseo pyrki Sokeritehtaan tontille, päädyttiin kompromissiin ja 1975 Oopperatalosäätiön nimi muutettiin Oopperatalo- ja Näyttelykeskussäätiöksi. Säätiön edustajisto päätti sisällyttää oopperatalon yhteyteen näyttelytilat taidenäyttelyitä varten.⁵ Tonttikiista ratkesi suunnittelukilpailun osalta kesäkuussa 1975, jolloin Helsingin kaupunginvaltuusto äänesti puoltavansa oopperatalon suunnittelukilpailun järjestämistä Sokeritehtaan tontille, kunhan suunnitelmaan sisältyisivät myös näyttelytilat. Arkkitehtikilpailu ajoitettiin alkamaan 3.9.1975 tasavallan presidentti Urho Kekkosen 75-vuotissyntymäpäivänä, sillä hän oli lupautunut hankkeen suojelijaksi. Kilpailun tulos julkistettiin 1977 ja sen voitti arkkitehti toimisto SAFA:n arkkitehtien Hyvämäki, Karhunen ja Parkkinen ehdotus ’Scalapuikko’.⁶

¹ Åström 2016, 356.

² Kemppinen 1993, 11; Eskola 1998, 13.

³ Berg 1972, 10-11.

⁴ Kervanto Nevanlinna 2012, 374-375.

⁵ Kemppinen 1993, 30-31 & 52-53.

⁶ Eskola 1998, 14; Kemppinen 1993, 67 & 69.

Oopperatalon jatkosuunnittelu oli pitkä prosessi, jota leimasivat rahoitusvaikeudet ja muutokset suunnitelmissa. Esimerkiksi näyttelytilojen rakentamisesta oopperatalon yhteyteen luovuttiin ja oopperatalon sijainnista keskusteltiin.⁷ Vaikka kaupunki oli 1975 antanut luvan suunnittelukilpailun järjestämisestä Sokeritehtaan tontille, alueen vuokrauksesta ei ollut tehty poliittista päätöstä. Alustava päätös asiasta tehtiin kaupunginvaltuustossa 1980, mutta vuokrasopimuksen luonnokseen asetettujen ehtojen vuoksi sitä ei voi pitää lopullisena. Ehtoina vuokraukselle oli, ettei kaupungille saa syntyä tontin luovutuksesta muita kustannuksia ja valtion tulisi osallistua Helsinginkadun liikennejärjestelyjen kustannuksiin. Lopullinen päätös tontin vuokrauksesta tehtiin 1984 ja tontin vuokrasopimus saatiin solmittua syyskuussa 1986.⁸ Oopperatalon rakentaminen päästiin aloittamaan louhinnalla 1986, ja talo valmistui 1993.⁹

Tässä tutkielmassa tarkastelen, miten oopperatalohankkeesta käyty julkinen keskustelu heijastaa muutoksia Suomen kulttuuripolitiikassa. Analysoin oopperatalohankkeesta käytyä keskustelua Helsingin Sanomissa ja pyrin muodostamaan kokonaiskuvan keskustelussa käytetyistä perusteluista ja siinä esiintyvistä vastakkainasetteluista. Aloitan tutkimuksen vuodesta 1964, koska Aallon keskustasuunnitelman myötä oopperatalolle osoitettiin tontti Töölönlahdelta ja talo sai näin paikkansa lähellä nykyistä sijaintiaan. Vaikka Aallon keskustasuunnitelma jäi toteutumatta, sillä oli merkittävä rooli Töölönlahden alueen kehityksen kannalta, koska sen voi katsoa esittäneen kulttuurirakennusten keskittymää alueelle.¹⁰ Päätän tutkimuksen oopperatalon ensimmäisen rakennusvuoden 1987 loppuun, koska tämä mahdollistaa sanomalehtikirjoitusten tarkastelun myös rakentamisen ajalta. Tutkimuskysymykseni kannalta on mielekkäämpää tarkastella aineistoa rakentamista edeltäneeltä ajalta, sillä kun rakentaminen on kerran alkanut ei sitä kannata keskeyttää. Tutkimuskysymykseni on: Miten oopperatalohankkeesta käyty julkinen keskustelu heijastaa muutoksia Suomen kulttuuripolitiikassa? Vastauksen tutkimuskysymykseen pyrin hahmottamaan seuraavien alakysymysten avulla:

- Millaisia perusteluja tuotiin esille hankkeen puolesta tai vastaan, ja miksi?
- Syntyikö kulttuuripoliittiselle keskustelulle tyypillisiä vastakkainasetteluja?
- Mikä oli kulttuurivaikuttajien ja kulttuuritoimittajien rooli hankkeesta käydyssä keskustelussa? Pyrkivätkö he vaikuttamaan hankkeen puolesta tai hanketta vastaan?
- Miten keskustelu muuttui vuosikymmenten saatossa ja seurasiko muutos kulttuuripolitiikassa tapahtunutta kehitystä?

⁷ Kervanto Nevanlinna 2012, 374-375.

⁸ Kemppinen 1993, 85 & 119-120; Kolbe 2002, 444.

⁹ Eskola 1998, 18-19; Kemppinen 1993, 114.

¹⁰ Haarni 2000, 122-123.

Vastaan tutkimuskysymykseen alkuperäisaineiston luokittelun, lähteiden lähiluvun ja kontekstoinnin avulla. Tutkimuksen taustan tarjoaa oopperatalohankkeen eri vaiheiden tarkastelun lisäksi Suomen kulttuuripolitiikan kehitys. Aineiston laadullisen analyysin tukena hyödynnän määrällisiä menetelmiä, joiden avulla pystyn hahmottamaan paitsi sanomalehtikirjoittelun laajuutta eri vuosikymmeninä myös kirjoitusten kantaaottavuutta.

Mielestäni kulttuurirakennuksista käytävä julkinen keskustelu voidaan luokitella kulttuuripoliittiseksi keskusteluksi, sillä Ahponen ja Kankaan mukaan kulttuuripolitiikka käsittelee yhteisön kehitykseen, koulutukseen ja taloudelliseen eriarvoistumiseen liittyviä kysymyksiä.¹¹ Kulttuuripoliittisia keskusteluja käydään jatkuvasti ja välillä ne alkavat toistaa itseään. Kulttuuripoliittisen keskustelun kehityksen tutkiminen suhteessa kulttuuripolitiikan historiaan on merkittävää, koska tämän avulla voi selvittää, tapahtuvatko muutokset kulttuuripolitiikan kehityksen myötä vai yksittäisen hankkeen etenemisen myötä. Aineiston tarkastelun perusteella voin todeta, että oopperatalohankkeen eri vaiheet vaikuttivat keskusteluun. Myös kyseisen ajanjakson kulttuuripolitiikan keskeiset teemat, kuten kulttuurin saavutettavuus ja sen tavoittavuuden parantaminen, nousivat keskusteluissa esiin.

Oopperatalohankkeesta käydyin julkisen keskustelun tutkiminen on tarpeellista, koska Kansallisooppera on yksi Suomen suurimpia kulttuurilaitoksia.¹² Vaikka oopperatalosta käyty keskustelu koskee vain yhtä kulttuuripoliittista hanketta, mittakaavansa vuoksi se määrittää myös kulttuuripoliittisen keskustelun laajempaa linjaa. Kyseessä on vuosikymmeniä kestänyt projekti, joka oli kansallisella tasolla merkittävä Kansallisoopperan ainutlaatuisuuden vuoksi. Sen asema valtion tukemana kulttuurilaitoksena on edelleen poikkeuksellinen, sillä se on yksi Suomen tuetuimmista kulttuurilaitoksista. Valtio tukee Suomen Kansallisoopperaa- ja balettia vuosittain yli 37 miljoonalla eurolla. Verrattuna esimerkiksi Kansallisteatterin ja Kansallisgallerian saamiin avustuksiin (noin 11 miljoonaa Kansallisteatterille ja noin 13 miljoonaa Kansallisgallerialle) Kansallisoopperan saamat avustukset ovat merkittävästi suuremmat.¹³

1.2 Lähteet, tutkimuskirjallisuus ja aiempi tutkimus

Tutkielman lähdeaineistona on 192 Helsingin Sanomien oopperatalohanketta käsittelevää artikkelia vuosilta 1964-1987. Lähdeaineistoksi valikoituivat Helsingin Sanomien artikkelit, koska lehti on paikallisesti ja kansallisesti merkittävä julkisen keskustelun alusta.¹⁴ Aineisto sisältää

¹¹ Ahponen & Kangas 2004, 246.

¹² Luonila & Johansson 2016, 50

¹³ OKM myönnettyt avustukset 2013-2019.

¹⁴ Ks. esimerkiksi Jensen-Eriksen ym. 2019, 19.

oopperatalohanketta käsittelevät pääkirjoitukset, pakinat, pilapiirroksiset, mielipidekirjoitukset, henkilöjutut, arvostelut ja ilmiöjutut. Oopperatalo nousi enemmän otsikoihin rakentamisen lähestyessä, mutta kulttuuripoliittikan historian kannalta on relevanttia tarkastella myös aiempaa aineistoa, sillä se mahdollistaa keskustelun kehityksen seuraamisen.

Töölönlahden ympäristöön on noussut useita kulttuurirakennuksia, joista lähes jokainen on aiheuttanut julkista keskustelua. Musiikkitalon ja Kiasman aiheuttamasta julkisesta keskustelusta on tehty diskurssianalyysiä kahdessa pro gradu -tutkielmassa. Milla Tommila tuo esille tutkielmassaan ””EU-Suomen tunnuskuva vai lasimakkara väärään paikkaan?”: Julkinen keskustelu Nykytaiteen museo Kiasmasta Helsingin Sanomissa 1990-1998” kulttuuripoliittisessa keskustelussa esiintyviä vastakkainasetteluita.¹⁵ Kaisa Rönkkö taas osoittaa tutkielmassaan ”Kenen joukoissa soitat? Diskursiiviset rintamalinjat Helsingin Sanomien Musiikkitalo-kirjoittelussa 1998-2004” yhtäläisyyksiä Kiasmasta ja Musiikkitalosta käydyin julkisen keskustelun välillä. Molemmissa tutkielmissa nousee esille vastakkainasetteluja kulttuurirakentamisen ja jo rakennetun ympäristön välillä. Kiasman kohdalla vastakkainasettelu muodostui Mannerheim patsaan ja museon välille, kun taas Musiikkitalon kohdalla se muodostui VR:n makasiinien ja Musiikkitalon välille.¹⁶ Mielestäni aiemman tutkimuksen perusteella voi todeta vastakkainasettelujen olevan kulttuuripoliittiselle keskustelulle tyypillisiä, ja niitä esiintyy myös oopperatalohankkeesta käydyssä keskustelussa. Tiia Räikkönen käsittelee Finlandiatalon julkisivuremontista käydyin julkisen keskustelun muutosta ilmiön draamallisuuden kautta pro gradu -tutkielmassaan ”Tippukivitalon tarina: Finlandia-talon julkisivuremontista käyty keskustelu suomenkielisissä sanomalehdissä 1990-luvulla”. Oopperatalohankkeen aiheuttamasta julkisesta keskustelusta ei ole aiemmin tehty vastaavaa tutkimusta.

Valtaosa oopperaan liittyvästä tutkimuksesta on keskittynyt sen kehitykseen taiteenlajina ja hankkeesta on kirjoitettu yksi hyvin proosanomainen historiikki *Uusi Oopperatalo – Toiveet todeksi*. Oopperatalon historiikin käyttäminen tutkimuksen taustoitukseen vaatii erityistä lähdekritiikkiä, sillä historiikin koonnut asianajaja Kullervo Kempainen oli itse mukana oopperatalohankkeessa. Oopperatalon aiemmista vaiheista kertovan historiikin *Oopperalle talo* on koonnut hankkeessa aktiivisesti mukana toiminut filosofian maisteri Maria Berg.¹⁷ Tämän vuoksi oopperatalohankkeen historiaa valottavalle tutkimukselle on selkeä tarve.

Kulttuuripoliittista keskustelua on tutkittu hyvin vähän tutkielman aikarajauksen puitteissa. Teoksessa *Tehtävä kulttuurille: talouden ja kulttuurin muuttuvat suhteet* käsitellään muutaman

¹⁵ Tommila 2007.

¹⁶ Rönkkö 2008, 5.

¹⁷ Kempainen 1993, 25 & 30.

artikkelin verran kulttuuripoliittisen keskustelun suhdetta talouteen. Lehtosen mukaan taidetta ja kulttuuria pidettiin aiemmin itseisarvoina, mutta nykyään ne nähdään taloudellisen lisäarvon tuottamisen välineinä ja tämä vaikuttaa siihen, miten kulttuurin määritelmä ymmärretään.¹⁸ Kulttuuripolitiikan historiaa taas on tutkittu paljon. Esimerkiksi Anita Kankaan johdolla toteutettu Cuporen tutkimushanke *Suomen kulttuuripolitiikan historia* pyrki selvittämään miten valtiosta ja kunnista muodostui kulttuurin ja taiteen rahoittajia.¹⁹

Kulttuuripolitiikan diskursseja ja kulttuuripoliittisen keskustelun kehittymistä tutkittiin 1990-luvun lopulla väitöskirjatutkimuksissa. Sanna Talja on tutkinut musiikkikirjastoihin liittyviä diskursseja aineistonaan käyttäjähaastattelut, kulttuuripoliittiset raportit ja musiikkialan ammattilaisten tekstit.²⁰ Jaana Luttinen on tutkinut paikallisen kulttuuripolitiikan tulkintakehyksiä ja fragmentoitumista paikallislehdissä käydyssä kulttuuripoliittisessä keskustelussa ja Ylä-Savon kulttuurisuunnitelmaan liittyvissä hallinnollisissa lausunnoissa ja yleisötilaisuudessa.²¹ Lisäksi Kari Ilmonen on tutkinut alueellisen kulttuuripolitiikan diskursseja Keski-Pohjanmaalla aineistonaan kyselylomaketutkimukset, teemahaastattelut, musiikkitapahtumien yleisökyselyt ja niistä kirjoitetut sanomalehtijutut.²² Kulttuurin ja taiteen merkitysten muuttuminen vaikuttaa siihen, miten kulttuurista ja kulttuuripoliittisista hankkeista keskustellaan. Oopperatalohankkeesta käyty julkinen keskustelu tarjoaa tutkimukselle hyvät lähtökohdat ja avaa lisää sitä, miten suurista kulttuuripoliittisista hankkeista keskustellaan.

Tässä tutkielmassa tarkastelen oopperatalokeskustelua kulttuuripolitiikan näkökulmasta. Hyödynnän sekä määrällisiä että laadullisia menetelmiä. Pääluvussa kaksi käyn läpi aineiston luokitteluperusteet ja niiden avulla tekemäni määrällisen analyysin. Pääluvussa kolme tarkastelen kulttuurikentän tukea oopperatalohankkeelle, kulttuurin roolia mediassa ja sanomalehdistössä, sekä esittelen hanketta puolustavat taiteelliset perustelut. Neljännessä pääluvussa käyn läpi kulttuuripoliittiselle keskustelulle tyypillisiä vastakkainasetteluja, kulttuuripoliittisia perusteluja ja hanketta vastustavia perusteluja.

1.3 Kulttuuripolitiikan pitkät linjat

Tutkielman teoreettisena viitekehityksenä toimii Suomen kulttuuripolitiikan kehitys. Se jaetaan perinteisesti kolmeen ajanjaksoon tai kulttuuripolitiikan kolmeen pitkään linjaan. Ensimmäinen vaihe

¹⁸ Lehtonen 2014, 21.

¹⁹ Suomen kulttuuripolitiikan historia (2003-2010), Cupore.

²⁰ Talja 1998, 34-35.

²¹ Luttinen 1997, 24.

²² Ilmonen 1998, 18 & 286.

oli ”korkean taiteen” tukemisen politiikka, joka kesti 1800-luvulta 1960-luvulle. Se keskittyi osittain suomalaisen kansallisen identiteetin luomiseen taiteen avulla ja kansan sivistämiseen. Tälle aikakaudelle oli tyypillistä myös yhtenäiskulttuurin korostaminen.²³ Toinen vaihe kulttuuri osana hyvinvointivaltion tehtäviä ajoittui 1960-luvulta 1990-luvulle, jolloin keskiöön nousivat kulttuurin demokratisointi ja kulttuuridemokratia.²⁴ Tavoitteena oli taata pääsy kulttuurin ja taiteen pariin mahdollisimman monelle. Kulttuurin demokratisointi keskittyy kuitenkin siihen, miten laadukasta kulttuuria ja taidetta saataisiin mahdollisimman monen ulottuville, kun taas kulttuuridemokratia keskittyy enemmän kulttuurin monimuotoisuuden turvaamiseen.²⁵ 1990-luvun alussa alkoi kulttuuripolitiikan kehityksen kolmas vaihe kulttuurin avautuminen kansainvälisyydelle. Kulttuuripolitiikan keskiöön nousivat kulttuurin taloudellisen roolin korostaminen ja kansainvälisyyden, sekä kulttuuriviennin rooli kasvoi.²⁶

Vaikka Suomen kulttuuripolitiikan historia jaetaan perinteisesti kolmeen erilliseen kehitysvaiheeseen, eivät siirtymät näiden kehitysvaiheiden kohdalla olleet äkkinäisiä, vaan eri kulttuuripolitiikan mallit ja kehitysvaiheet ovat toimineet rinnakkain.²⁷ Kulttuuripolitiikan historiallisen kehityksen jako kolmeen vaiheeseen on tyypillistä myös kansainvälisessä tutkimuksessa. Kulttuuripolitiikan pitkille linjoille voi jokaiselle määritellä ”suuret kertomukset”, jotka kuvaavat sitä millaisena kulttuuripolitiikka kyseisenä ajanjaksona näyttäytyi. Ensimmäisen pitkän linjan kohdalla suuria kertomuksia ovat kansalaisuus ja sivistys, toisen pitkän linjan kohdalla niitä ovat osallistuminen ja demokratia ja kolmannen pitkän linjan kohdalla niitä ovat yksilöllistyminen, autonomia ja kestävä kehitys.²⁸ Oopperatalohankkeesta käyty keskustelu sijoittuu kulttuuripolitiikan toisen pitkän linjan ajalle.

Kulttuuripolitiikka ei synny tyhjiössä vaan siihen vaikuttavat talous sekä laajempi yhteiskunnallinen ideologinen ja poliittinen ilmapiiri. Suomen kulttuuripolitiikkaan on myös vaikuttanut valtion ja kansalaisyhteiskunnan läheinen suhde. Tämän seurauksena monet suomalaiset kansalliset kulttuurilaitokset, kuten Kansallisgalleria, Kansallismuseo ja Kansallisteatteri, ovat syntyneet yhdistysten tai säätiöiden kautta.²⁹ Myös oopperatalohankkeen taustalla toimi useita eri säätiöitä, joten sitä voidaan pitää Suomen kulttuuripolitiikalle hyvin tyypillisenä toimintatapana. Valtion ja kulttuurielämän yhteys aiheutti myös sen, että mikäli kulttuuritoimijat halusivat saada

²³ Kangas & Pirnes 2015, 23-24.

²⁴ Kangas 1999, 160-161.

²⁵ Bonet & Négrier 2018, 66.

²⁶ Kangas & Pirnes 2015, 27.

²⁷ Sokka & Kangas 2007, 187.

²⁸ Kangas 1999, 161.

²⁹ Sokka & Kangas 2007, 187 & 190.

aikaan muutoksia tai parannuksia, oli heidän tehtävä yhteistyötä valtion kanssa.³⁰ Myös oopperatalohankkeen kohdalla yhteistyö valtion kanssa oli välttämätöntä, sillä hanke toteutui vasta, kun valtio saatiin tukemaan sitä.

Kulttuuripolitiikan hallinnollisten rakenteiden lisäksi myös kulttuurin määritelmän kehitys on osa kulttuuripolitiikkaa. Sosiologi Pertti Alasuutari näkee kulttuuripolitiikan ideoina ja rakenteina suomalaisessa yhteiskunnassa, koulutuspolitiikassa, taiteessa ja kirjallisuudessa. Laajimmillaan kulttuuripolitiikka on jokapäiväiseen elämään vaikuttavia hallinnollisia toimia, jotka vaikuttavat myös kulttuurin diskurssiin itsessään.³¹ Tulkinta yhdistää kulttuuripolitiikan toteutumisen ja hallinnollisten rakenteiden tarkastelun. Kun kulttuuripolitiikan historiaa tutkitaan, tulisi huomioida hallinnollisten rakenteiden muutoksen lisäksi myös kulttuuripolitiikan toteutuminen käytännössä ja siitä käyty keskustelu. Suomalaisen kulttuuripolitiikan historian tutkiminen on merkittävää, sillä monet sen nykyisistä hallinnollisista rakenteista pohjautuvat aiemmin säädettyihin lakeihin. Kulttuuripolitiikan kehitys nykyiseen muotoonsa ei tapahtunut suoraviivaisena historiallisena prosessina, vaan siihen vaikuttivat kaikki kolme kehitysvaihetta.³²

Erityisen merkittävä vaihe Suomen kulttuuripolitiikan kehitykselle oli sen toinen pitkä linja, jonka aikana kulttuuri muodostui osaksi hyvinvointivaltion tehtäviä. Vaihe alkoi 1960-luvulla, jolloin koettiin, että kehittyvä hyvinvointivaltio tarvitsee tarpeisiinsa vastaavaa kulttuuripolitiikkaa. Uudenlaisen kulttuuripolitiikan keskiöön nousi kulttuurin saavutettavuuden lisääminen.³³ Tämä sisälsi ajatuksen kansalaisten demokraattisista oikeuksista määritellä kulttuuripolitiikan sisältöjä ja kulttuuritoimintoihin osallistamisen lisäämisen. Valtio siirtyi taiteen tukijasta taiteen edistäjäksi ja pyrki madaltamaan eroa korkeakulttuurin ja matalankulttuurin, sekä eliitin ja kansankulttuurin välillä.³⁴ Tämä vaikutti myös valtion tukipolitiikkaan, sillä nyt taiteilija-apurahat nähtiin keinona lisätä kansalaisten kulttuurista aktiivisuutta.³⁵ Tuettavan taiteen tuli olla korkeatasoista ja kaikkien saatavilla. Tämän lisäksi taiteen tuli olla taloudellisesti kannattamatonta, jotta valtio voisi tukea sitä. Valtion avustuksen saaminen merkitsi siis taiteen legitimointia.³⁶

Kulttuuripolitiikan lainsäädäntö kehittyi toisen pitkän linjan aikana ja valtion taidekomitea julkaisi taiteen itsemääräämisoikeutta ja taide taiteen vuoksi näkökulmaa puolustavan muistionsa 1965.³⁷ Muistio sisälsi jo aiemmin mainitut perustelut korkeakulttuurin ja matalan kulttuurin eron

³⁰ Kangas 1999, 175.

³¹ Alasuutari 2017, 243-244.

³² Häyrynen 2006, 130.

³³ Kangas & Pines 2015, 24-25.

³⁴ Kangas 1999, 163.

³⁵ Alasuutari 2017, 284.

³⁶ Kangas 1999, 164.

³⁷ Häyrynen 2006, 149.

pienentämisestä, sekä taiteen edistämisestä pelkän tukemisen sijaan.³⁸ Myös 1972 julkaistu teatterikomitean mietintö otti kantaa kulttuuripolitiikkaan ja ehdotti tiettyjen teatterien siirtämistä valtion omistukseen.³⁹ Vuonna 1974 julkaistu kulttuurikomitean muistio toi kulttuuripolitiikan käsitteen käyttöön ja korosti kulttuurin saavutettavuuden ja kulttuuriharrastusten tuen lisäämistä.⁴⁰

Kulttuuripolitiikan toisen pitkän linjan aikana kulttuurin määritelmä laajeni ja populaarikulttuurin merkitys kasvoi. Tähän vaikutti muutos Suomen väestörakenteessa, sillä sotien jälkeen syntyneet suuret ikäluokat kasvoivat nuoriksi ja haastoivat kulttuurin perinteisen määritelmän.⁴¹ Kulttuurin määritelmän laajentumista myös kritisoitiin, sillä sen myötä pelättiin minkä tahansa kelpaavan kulttuuriksi. Tämän lisäksi vastakkainasettelut korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin välillä yleistyivät.⁴² Oopperan kannalta kulttuurin määritelmän laajentumisen ja populaarikulttuurin nousun voi nähdä myös haasteena, sillä uudet taide- ja kulttuurimuodot haastoivat oopperan asemaa.

Kulttuuripolitiikan kehitys oli 1960- ja 1970-luvuilla nopeaa, mutta sen sisältöjä on myös kritisoitu. Esimerkiksi puoluepolitiikan vaikutus kulttuurisektorilla oli merkittävää ja tämä vaikutti kulttuurialan tukipolitiikkaan.⁴³ Oopperatalohankkeesta käydyssä keskustelussa puoluepolitiikan vaikutus näkyy lähinnä keskustelussa oopperatalon tontista. Helsingin Sanomien kunnallisvaaligallup vuonna 1976 nosti esille oopperan tonttikysymyksen ja vastaukset heijastivat kaupunginvaltuuston puolueiden kantaa asiaan.⁴⁴ Tonttikysymyksen nostaminen osaksi vaaligallupia kuvaa oopperatalohankkeen merkitystä kunnallispoliittisella tasolla.

Taiteet ja kulttuuri voidaan nähdä taloudellisen rasisitteen lisäksi myös työllistäjinä ja kaupungin imagon kannalta merkittävänä.⁴⁵ Erityisen tyypillistä tällainen lähestymistapa on kulttuuripolitiikan kolmannen pitkän linjan aikana, mutta oopperatalohankkeesta käydyssä keskustelussa tuodaan esille myös sen työllistäviä vaikutuksia. Tämä on esimerkki siitä, kuinka jako kulttuuripolitiikan pitkien linjojen välillä kuvastaa kulttuuripolitiikan kehitystä muttei ole täysin ehdoton. Oopperatalohankkeesta käydyssä keskustelussa nousee esille tiettyjä kulttuuripolitiikan kehityksen piirteitä, esimerkiksi hankkeen rahoitukseen ja kulttuurin saavutettavuuteen liittyen. Oopperatalohanke on itsessään kulttuuripoliittinen hanke kansallisen merkittävyytensä vuoksi ja siitä käyty keskustelu on osa kulttuuripoliittista keskustelua.

³⁸ Kangas 2001, 61-62.

³⁹ Teatterikomitea 1972 1974, 1. Myös Kansallisoopperaa ehdotettiin siirrettäväksi valtion omistukseen.

⁴⁰ Kangas 2001, 62.

⁴¹ Alasuutari 2017, 279 & 289.

⁴² Alasuutari 2017, 284-285.

⁴³ Häyrynen 2006, 151-153.

⁴⁴ HS 26.9.1976, 16.

⁴⁵ Kangas 1999, 172.

2. Aineiston luokittelu, metodi ja oopperatalokeskustelu

2.1 Aiheesta syntyneet keskustelut ja aineiston ajallinen jakautuminen

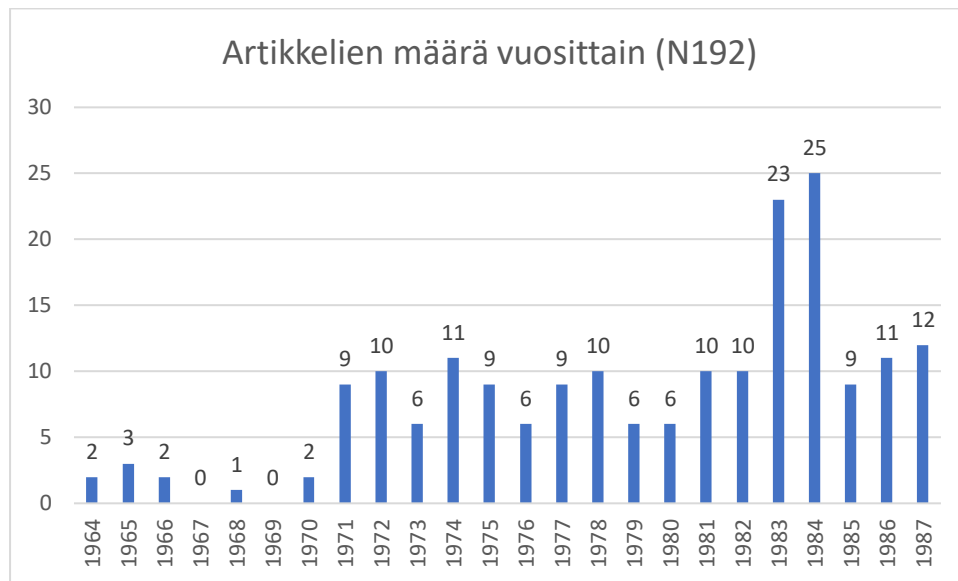
Tutkielmassa käsittelemäni aineisto kattaa 192 Helsingin Sanomissa vuosina 1964-1987 julkaistua artikkelia. Olen kerännyt aineiston Päivälehdessä arkiston digitoituista sanomalehdistä sanahauilla ”uusi oopperatalo” ja ”oopperatalohanke”. Olen rajannut aineistosta pois muita oopperataloja koskevat artikkelit, sillä keskityn tutkielmassa Helsinkiin rakennettuun oopperataloon. Aineistoa käsitellessäni viittaan uuteen oopperataloon myös termeillä oopperatalo tai oopperatalohanke. Mikäli viittaan Bulevardilla sijaitsevaan Aleksanterin teatteriin, jossa ooppera aiemmin sijaitsi tuon sen asiayhteydessä ilmi. Sanomalehtikirjoituksissa oopperatalohankkeeseen viitattiin myös kirjoittamalla Kansallisoopperasta tai ainoastaan oopperasta. Asiayhteydestä on kuitenkin pääteltävissä, että termeillä viitataan juuri oopperatalohankkeeseen. Olen luokitellut aineiston artikkelien juttutyyppeihin, aiheen ja niiden oopperatalohankkeeseen osoittaman kannan perusteella. Olen ottanut huomioon myös artikkeleissa ja keskusteluissa esille tulleet vastakkainasettelut, sekä hanketta kannattavat ja vastustavat perustelut. Koska aihetta käsittelevät uutiset tai ilmoitukset ottivat harvoin kantaa oopperatalohankkeeseen, ne on rajattu tarkemman analyysin ulkopuolelle.

Keskustelu oopperatalohankkeesta painottuu 1980-luvun puolelle ja oli erityisen kiivasta 1980-luvun alussa. Kaikista 192 artikkelista 106 on julkaistu 1980-1987, 1970-1979 julkaistiin 78 artikkelia ja 1964-1969 8 artikkelia. Alkuvuosina keskustelu oopperatalohankkeesta oli hajanaisempaa ja vuosilta 1967 ja 1969 aineistossa ei ole yhtään hanketta käsittelevää artikkelia. Aineiston määrä kasvaa vuonna 1971, minkä selittää todennäköisesti Oopperatalosäätiön perustaminen. Tästä alkaen artikkelien määrä pysyy suhteellisen tasaisena läpi 1970-luvun ja nousee merkittävästi vasta 1983. Tätä selittää osaltaan hankkeen eteneminen, joka painottuu 1980-luvulle ja toisaalta myös tällöin puidut rahoituskysymykset sekä tonttikiista. Artikkelien määrän kasvuun vaikutti mahdollisesti myös se, että vuodesta 1964 vuoteen 1970 Helsingin Sanomien toimittajien määrä yli kaksinkertaistui.⁴⁶ 1980-luku oli Helsingin Sanomien kulttuuriosastolle kasvun aikaa ja tuolloin myös kulttuuriosaston sivumäärä lehdessä kasvoi.⁴⁷ Nämä eivät mielestäni kuitenkaan selitä täysin oopperatalokeskustelussa 1980-luvulla tapahtunutta muutosta. Vuositasolla tarkasteltuna oopperatalokeskustelun huippuvuosiksi erottuvat vuodet 1983 ja 1984, joista jälkimmäisenä Sokeritehtaan tontista saatiin päätös Helsingin kaupungilta. Aineiston määrällisen analyysin perusteella voi mielestäni todeta oopperatalohankkeen vakiintuneen keskustelunaiheeksi 1971, sillä

⁴⁶ Jensen-Eriksen & Kuorelahti 2017, 268.

⁴⁷ Hellman & Jaakola 2009, 31.

sen jälkeen aineistosta löytyy vuositasolla tarkasteltuna vähintään kuusi artikkelia aiheesta. Oheinen kuvaaja havainnollistaa artikkelien määrän jakautumista vuositasolla:

Kuvaaja 1 Artikkelien määrän jakautuminen vuosittain. Lähde: HS

Tulkintani mukaan aineistosta nousivat esiin seuraavat keskustelunaiheet: **kulttuuripolitiikka**, **oopperatalohankkeen rahoitus** tai kustannukset, **kulttuurivaikuttajat**, **tontti** tai kaavoitus ja Aleksanterin teatterin **puutteelliset työolosuhteet**. Oopperatalohanketta käsittelevissä artikkeleissa mainittiin myös suunnittelukilpailu ja liikennesuunnittelu. En kuitenkaan tarkastele niitä tutkielmassa, sillä näitä aiheita käsittelevien artikkelien määrä oli vähäinen. Käytän termiä keskustelunaihe tai keskustelu kirjoittaessani aiemmin listatuista aiheista.⁴⁸ Olen luokitellut artikkelit tässä listattujen keskustelunaiheiden mukaan ja osa artikkeleista lukeutui useampaan kategoriaan samanaikaisesti.

Kulttuuripolitiikkaa kommentoi aineistosta yhteensä 75 artikkelia. Luokittelen tähän kategoriaan kuuluvaksi artikkelit, joissa oopperatalohanke liitetään suoraan tai epäsuorasti kulttuuripolitiikkaan ja sen kehitykseen. Ajallisesti kulttuuripolitiikkaa käsittelevät artikkelit jakautuvat suhteellisen tasaisesti 1970-luvun tarkastelujaksoilla. Keskustelun painopiste on kuitenkin 1980-luvun alussa. Erityisesti musiikkiin liittyvässä kulttuuripoliittisessa keskustelussa näkyy hierarkia klassisen korkeakulttuurin ja populaarin kansankulttuurin välillä. Tämän voi nähdä kiistanaiheuttajana kulttuurihankkeista käytävässä keskustelussa.⁴⁹

Oopperatalohankkeen rahoitus ja kustannukset muodostavat yhden kategorian aiheesta käydyssä keskustelussa ja yhteensä 69 artikkelia otti kantaa aiheeseen. Tähän kategoriaan kuuluvat

⁴⁸ Kulttuuripoliittista keskustelua käsittelevässä tutkimuksessa käytetään välillä keskustelunaiheita kuvaamaan sanaa konflikti, mutta keskustelunaihe on mielestäni neutraalimpi, joten olen päättänyt käyttää sitä terminä. Ks. esimerkiksi Luttinen 1997, 26.

⁴⁹ Purhonen ym. 2014, 39.

artikkelit, jotka kommentoivat joko hankkeen rahoitusta tai sen aiheuttamia kustannuksia. Yhdistin aiheet samaan kategoriaan, sillä useat oopperatalohankkeen rahoitusta käsittelevät artikkelit ottavat kantaa myös sen kustannuksiin. Nousseet rakennuskustannukset aiheuttivat ongelmia oopperatalohankkeen toteutuksessa. Vuonna 1975 oopperatalon kustannuksiksi oli arvioitu 120 miljoonaa markkaa⁵⁰, kun 1982 arvio rakennuskustannuksista oli jo 345 miljoonaa markkaa⁵¹. Kustannusten noususta huolimatta valtion lisäbudjetissa todettiin samana vuonna, ettei oopperatalon rakennuttamista voi enää lykätä, rakennustyöt tulisi pyrkiä aloittamaan viimeistään 1987 ja pääkaupunkiseudun kuntien tulisi osallistua oopperan käyttökustannuksiin yhteensä 20 prosentin osuudella.⁵² Laura Kolben mukaan oopperan kustannukset nousivat julkiseen keskusteluun, kun tieto kuntien rahoitusta koskevasta pakkolaista vuosi julkisuuteen 1985.⁵³ Rakennushallitus ryhtyi johtamaan jatkosuunnittelua yhteistyössä Oopperatalosäätiön kanssa. Säätiö keskittyi enemmän talon irtaimiston, sisustuksen ja taideteosten hankintaan, koska vastuu rakennuttamisesta ja rahoituksesta oli siirtynyt rakennushallitukselle.⁵⁴ Kustannusarvio oopperatalon rakentamisesta nousi jatkosuunnitteluvaiheen aikana rakennusalan kustannustason nousun vuoksi. Vuonna 1987 kustannusarvio oli kohonnut jo 700 miljoonaan markkaan⁵⁵. Rakennushallitus kilpailutti rakennuskustannukset uudestaan ja kustannukset saatiin laskettua 687 miljoonaan markkaan⁵⁶ jakamalla työ osaurakoiksi.⁵⁷

Keskustelu oopperatalohankkeen rahoituksesta ja kustannuksista painottui selkeästi 1980-luvun alkuun. Tulkintani mukaan tämä voi johtua siitä, että hankkeen rahoitus nousi keskusteluun rakentamisen tullessa ajankohtaisemmaksi. Toisaalta kulttuuripolitiikassa alettiin 1990-luvulla painottaa enemmän taiteen ja kulttuurin merkitystä talouden ja kaupungin imagon kannalta.⁵⁸ Myös oopperatalokeskustelussa on havaittavissa piirteitä tästä. Rahoituskeskustelun voi tulkintani mukaan liittää yleiseen kulttuurirahoituksesta käytyyn keskusteluun. Toisaalta mielestäni oopperatalohanke innoitti keskustelemaan laajemmin kulttuurin kustannusten jakautumisesta pääkaupunkiseudulla.⁵⁹

Kulttuurivaikuttajien rooli oopperatalohankkeessa oli tulkintani mukaan merkittävä, sillä yhteensä 62:ssa artikkelissa käsitellään kulttuurivaikuttajia. Kulttuurivaikuttajalla tarkoitan tunnettua suomalaista kulttuurin parissa työskentelevää henkilöä tai muuten yhteiskunnallisen asemansa

⁵⁰ Vuoden 2019 arvoon muunnettuna noin 101 miljoonaa euroa. Tilastokeskus, rahanarvonmuunnin.

⁵¹ Vuoden 2019 arvoon muunnettuna noin 143 miljoonaa euroa. Tilastokeskus, rahanarvonmuunnin.

⁵² Kempinen 1993, 95-97.

⁵³ Kolbe 2002, 444-446.

⁵⁴ Eskola 1998, 15.

⁵⁵ Vuoden 2019 arvoon muunnettuna noin 220 miljoonaa euroa. Tilastokeskus, rahanarvonmuunnin.

⁵⁶ Vuoden 2019 arvoon muunnettuna noin 216 miljoonaa euroa. Tilastokeskus, rahanarvonmuunnin.

⁵⁷ Eskola 1998, 18-19; Kempinen 1993, 114.

⁵⁸ Kangas 1999, 172.

⁵⁹ Ks. esimerkiksi HS 20.12.1981, 28. Uula Erosen kolumni käsittelee kulttuurin kustannustenjakoa pääkaupunkiseudun kuntien välillä.

puolesta vaikutusvaltaista henkilöä. Tähän kategoriaan kuuluvat merkkipäivähaastattelut, joissa suomalaiset kulttuurivaikuttajat ottavat kantaa oopperatalohankkeeseen. Myös hankkeen johtohahmon Alfons Almin, suomalaisten oopperalaulajien tai merkkihenkilöiden haastattelut ja henkilökuvat sisältyvät kulttuurivaikuttajat luokkaan. Toisin kuin aineisto kokonaisuudessaan kulttuurivaikuttajia käsittelevät artikkelit painottuvat 1970-luvulle.

Kulttuurivaikuttajien lisäksi oopperatalohankkeen taustalla toimi useita eri säätiöitä. Ne keräsivät rahaa hanketta varten ja osallistuivat myöhemmin suunnittelukilpailun järjestämiseen. Suomalaisen oopperan taiteilijakunta ry:n toimesta perustettiin 1951 kansalaiskeräys uuden oopperatalon rakennuttamiseksi ja samana vuonna perustettiin myös Uuden oopperatalorahaston naistoimikunta. Vuonna 1954 perustettiin Uuden ooppera- ja konserttitalon kannatusyhdistys ry, jonka tavoitteena oli nimensä mukaisesti oopperatalon lisäksi saada rakennutettua Helsinkiin konserttitalo.⁶⁰ Konserttitalo saatiin muutama vuosikymmen myöhemmin Finlandia-talon valmistuttua 1971. Samana vuonna säätiön nimeksi tuli Oopperatalosäätiö. Sen toiminta käynnistyi hitaasti, sillä Opetusministeriölle annettiin mahdollisuus nimittää säätiön edustajistoon enemmistö viisi jäsentä varajäsenineen ja Helsingin kaupungin nimittämille edustajille varattiin kaksi edustajapaikkaa. Kumpikin tahoista toimitti ehdotuksensa edustajista yli vuosi säätiön perustamisen jälkeen. Oopperatalosäätiö aloitti varsinaisen toimintansa helmikuussa 1973, kun kaupungin ja opetusministeriön ehdottamat edustajat saatiin nimitettyä.⁶¹

Oopperan tonttia ja tontin kaavoitusta käsitteleviä artikkeleita oli aineistossa 38 kappaletta. Tähän kategoriaan kuuluvat Sokeritehtaan tonttia ja oopperatalon sijaintia käsittelevät artikkelit. Keskustelu tontista painottui 1980-luvun alkuun, mikäli sitä tarkastellaan lyhyemmällä ajanjaksolla. Puolet tonttia käsittelevistä artikkeleista on julkaistu 1970-luvulla. Tonttia käsittelevien artikkelien määrän nousua 1980-luvun alussa selittää hankkeen etenemisen lisäksi tonttikiistan nousu keskusteluun. Rakentamisen lähestyessä päätös Sokeritehtaan tontista tuli entistä ajankohtaisemmaksi. 1970-luvulla keskusteltiin pääasiassa uuden oopperatalon sijainnista ja Sokeritehtaan tontin kaavoituksesta.

Kansallisoopperan **puutteelliset työolosuhteet** muodostavat yhden kategorian, joka käsittää Aleksanterin teatterin puutteellisia olosuhteita tai Finlandia-taloa ooppera- ja balettiesitysten näyttämönä kommentoivat artikkelit. Aleksanterin teatteria ei ollut suunniteltu oopperan tai baletin esittämiseen, vaan se oli rakennettu varuskuntateatteriksi.⁶² Ongelmaksi muodostuivat Aleksanterin

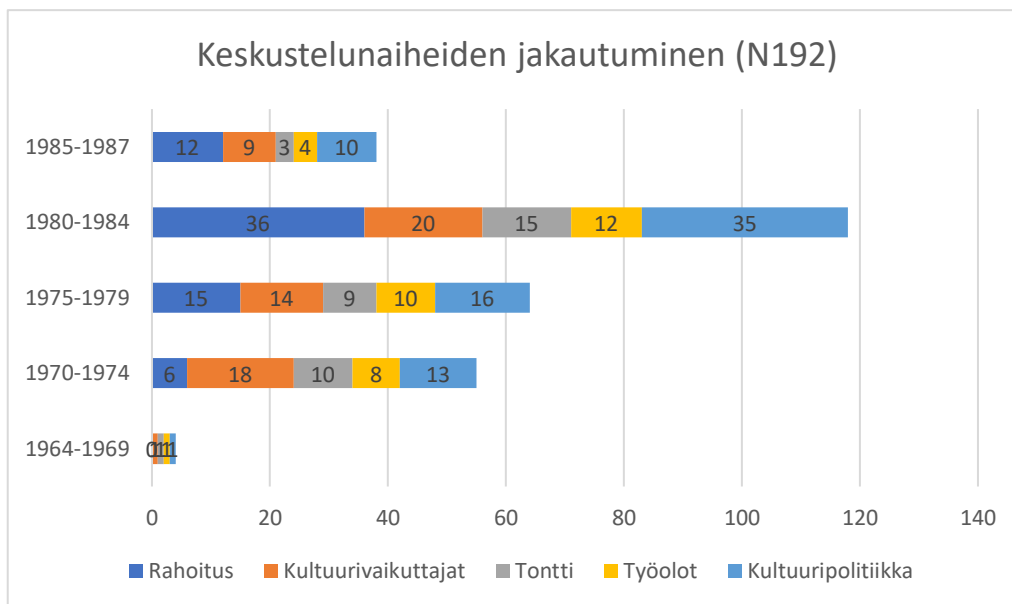
⁶⁰ Berg 1972, 19 & 22.

⁶¹ Kemppinen 1993, 30-31 & 38.

⁶² Kemppinen 1993, 13.

teatterin pienet tilat, niin näyttämön kuin katsomonkin suhteen.⁶³ Ahtaat tilat rajoittivat esitettävien oopperoiden valintaa ja hankaloittivat työskentelyä. Myöskään Finlandia-taloa ei ollut suunniteltu oopperan tai baletin esittämiseen, vaikka tilat olivat Aleksanterin teatteria isommat. Kansallisoopperan puutteellisia työolosuhteita käsitteleviä artikkeleita oli yhteensä 35 kappaletta. Puutteelliset työolot nousivat keskustelussa omaksi kategoriakseen, sillä tällä perusteltiin uuden oopperatalon tarpeellisuutta. Keskustelu puutteellisista työoloista jakautuu suhteellisen tasaisesti 1970-luvulle ja 1980-luvun alkuun. 1980-luvun lopulla aihetta käsittelevien artikkelien määrä laskee. Tämä selittyy nähdäkseni sillä, että 1980-luvun alun jälkeen hanke alkoi olla varmemmalla pohjalla ja perusteluita sen puolesta ei ollut enää tarpeen esittää.

Luokittelemalla artikkelit aiheen mukaan pyrin hahmottamaan, milloin tietyistä aiheista keskusteltiin ja toistuivatko aiheet keskustelussa. Tämän avulla on myös mahdollista määrittää, mistä aiheista keskusteltiin eniten. Arvioin keskustelunaiheiden ajallista painottumista jakamalla tutkielmassa tarkasteltavan 23 vuoden ajanjakson lyhyempiin 3-6 vuoden mittaisiin ajanjaksoihin, jotka ovat 1964-1969, 1970-1974, 1975-1979, 1980-1984 ja 1985-1987. Oheinen kuvaaja havainnollistaa keskustelunaiheiden ajallista jakautumista:

Kuvaaja 2 Keskustelunaiheiden ajallinen jakautuminen. Lähde: HS

Tulkintani mukaan oopperatalohankkeesta käyty keskustelu muodostui pitkälti hankkeen kehityksen ympärille. Vaikka sanomalehtikirjoittelu painottui 1980-luvulle, muodostavat 1970-luvulle painottuvat merkkipäivähaastattelut poikkeuksen. Tämä luo kuvan siitä, että 1970-luvulla keskustelussa äänessä olivat kulttuurivaikuttajat. Myöhemmin 1980-luvulla mielipidekirjoitusten

⁶³ Ks. esimerkiksi HS 23.9.1984, 28: ”Vanhassa talossa on erityisesti baletin esittäminen hankalaa. Hyppyyä ei miestanssija pysty loikkaamaan täyspainoisesti, ”ei ainakaan ilman jarruvaloja”, Ruusuvuori toteaa.”

määrä kasvoi ja myös tavallinen kansa alkoi ottaa kantaa aiheeseen. Osittain tämä kertoo keskustelun siirtymisestä osaksi poliittista debattia, jonka myötä myös tavalliset kansalaiset innostuivat kommentoimaan asiaa. 1980-luvulla myös muuta mielipiteellistä sisältöä lisättiin, sillä kulttuuritoimitus alkoi julkaista entistä enemmän kolumneja.⁶⁴

2.2 Vastakkainasettelut oopperatalokeskustelussa

Tarkastelemassani 192 artikkelin aineistossa vastakkainasetteluja syntyi oopperatalohankkeen ja usean muun teeman ympärille. Vastakkainasettelulla tarkoitan keskustelussa esiintyneitä kaavoja, jossa oopperatalohanke rinnastetaan toiseen aiheeseen ja tämän avulla perustellaan hankkeen tarpeellisuutta tai tarpeettomuutta. Olen luokitellut vastakkainasettelut seuraavan kahden teeman ympärille: Töölönlahden puistoalan pieneneminen ja muut yhteiskunnalliset tarpeet. Näiden lisäksi muita vastakkainasetteluja olivat urheilu ja muut kulttuurihankkeet. Vastakkainasettelujen määrittely tukee perustelujen erottamista keskustelusta. Artikkeleista kaikkiaan 50 sisälsi jonkinlaisen vastakkainasettelun ja osassa artikkeleista tuotiin esiin useampia vastakkainasetteluita. Selkeyden vuoksi olen kuitenkin luokitellut artikkeleille vain yhden vastakkainasettelun.

Kaikki keskusteluissa havaitsemani vastakkainasettelut liittyivät oopperatalohankkeen kulttuuripolitiikkaan. Vastakkainasettelu Töölönlahden puistoalan ja oopperatalohankkeen välillä liittyy kulttuuripolitiikkaan sekä kaupungin että valtion tasolla, sillä kansallisten kulttuurilaitosten sijainti on molempien kannalta merkittävää. Lisäksi tämä kytkeytyy tulkintani mukaan oopperatalon tontista käytyyn keskusteluun. Myös yhteiskunnan muiden tarpeiden ja oopperatalohankkeen välille noussut vastakkainasettelu kytkee aiheen kulttuuripolitiikkaan. Erityisesti rahoituksesta keskusteltaessa oopperatalohanke rinnastettiin muihin yhteiskunnallisiin tarpeisiin, esimerkiksi asuintalojen rakennuttamiseen, sairaanhoitoon tai vanhustenhoitoon. Keskustelusta kulttuuripolitiiksen tekee se, että yhteiskunnan kannalta on merkittävää päättää, käytetäänkö rahaa kulttuurilaitoksen rakentamiseen vai yhteiskunnan muihin tarpeisiin.

Oopperatalohanketta verrattiin myös muihin kulttuurihankkeisiin Helsingissä ja näiden välille luotiin vastakkainasettelua erityisesti 1983, kun päätettiin ettei Pasilan taidelaitoksia rakenneta. Päätökset kulttuurilaitosten rakentamisesta lukeutuvat kulttuuripolitiikan alaisuuteen, mikä liittyy kulttuurilaitosten välisen vastakkainasettelun kulttuuripolitiikkaan. Kulttuurilaitosten rakentamisen lisäksi vastakkainasettelua rakennettiin oopperan ja muiden taiteenalojen rahoituksen välille. Lasken muiden taiteenalojen rahoitusta käsittelevät artikkelit kuuluvaksi samaan luokkaan kuin muut

⁶⁴ Hellman & Jaakola 2009, 32.

kulttuurihankkeet. Myös oopperatalohankkeen ja urheilun rahoituksen välille syntyi vastakkainasettelua, kun keskusteltiin hankkeen rahoittamisesta veikkausvoittovaroin. Suomessa urheilu käsitetään osaksi kulttuuripolitiikkaa.⁶⁵ Eli myös oopperatalohankkeen ja urheilun välinen vastakkainasettelu liittyy keskustelun kulttuuripolitiikkaan.

Vastakkainasetteluja alkoi muodostua vasta 1970-luvun puolella, jolloin oopperatalohankkeesta käyty keskustelu vakiintui Helsingin Sanomissa. Oheinen taulukko kuvaa vastakkainasettelujen jakautumista:

Vastakkainasettelu	Määrä
Töölönlahden puistoala	19
Yhteiskunnan muut tarpeet	12
Muut kulttuurihankkeet	10
Urheilu	9
Yhteensä	50

Taulukko 1 Vastakkainasettelujen määrä aineistossa Lähde: HS.

Eniten vastakkainasettelua nousi Töölönlahden puistoalan ja oopperatalohankkeen välille. Muiden vastakkainasettelujen määrä taas jakautuu suhteellisen tasaisesti. Vastakkainasetteluja esiintyy ensimmäistä kertaa vuonna 1971. Tämän jälkeen niitä esiintyy suhteellisen tasaisesti 1970-luvulla, kunnes niiden määrä nousee 1980-luvun alussa. Kuten muukin keskustelu oopperatalohankkeesta vastakkainasettelut painottuivat 1980-luvun alkuun.

Vastakkainasettelut kytkeytyvät aiemmassa alaluvussa esittelemiini viiteen keskustelunaiheeseen. Osa vastakkainasetteluita sisältävistä artikkeleista otti kantaa useampaan keskustelunaiheeseen samanaikaisesti. Oheinen taulukko kuvaa vastakkainasetteluiden jakautumista teemoittain:

Rahoitus	Kulttuuri-vaikuttajat	Tontti	Työolot	Kulttuuri-politiikka
34	12	21	10	25

Taulukko 2 Vastakkainasettelujen jakautuminen aiheittain. Lähde: HS.

Selkeästi eniten vastakkainasetteluja esiintyi rahoitukseen liittyvässä keskustelussa. Toiseksi eniten vastakkainasetteluja nousi kulttuuripolitiikkaa sivuavissa artikkeleissa ja kolmanneksi eniten tonttia käsittelevissä artikkeleissa. Kulttuurivaikuttajat ja työolot luokkaan kuuluvissa artikkeleissa vastakkainasetteluja esiintyi kaikista vähiten. Vastakkainasettelujen painottumista rahoituskeskusteluun selittää osaltaan kirjoittajien tarve esittää hankkeen tarpeellisuutta tai tarpeettomuutta rahoitukseen vedoten. Rahoituskeskustelussa vastakkainasettelut ja rinnastukset ovat

⁶⁵ Ks. esimerkiksi Häyrynen 2006, 73.

nähdäkseni tyypillisiä, sillä niiden avulla hahmotetaan mihin muuhun hankkeeseen tarkoitetut rahat voisi käyttää ja näin pyritään saamaan tukea omalle näkökannalle.

2.3 Kanta ja perustelut oopperatalokeskustelussa

Tarkastelen artikkelien kantaa hankkeeseen seuraavan luokittelun avulla: kannattaa, vastustaa, ei kantaa ja useita kantoja. Hanketta kannattaviksi luokittelen artikkelit, joissa esitetään toiveita uuden oopperatalon noususta, ilmaistaan muuten tuki hankkeelle tai suhtaudutaan hankkeeseen positiivisesti. Hanketta vastustaviksi luokittelen ne artikkelit, joissa suoraan vastustetaan hanketta. Artikkelit, joissa ei suoraan ilmaista kantaa oopperatalohankkeeseen luokittelen ei kantaa ottaviksi. Tällaiset artikkelit kommentoivat usein jotain hankkeesta käynnissä ollutta keskustelua, mutta eivät ilmaise kannattavansa tai vastustavansa itse oopperatalon rakentamista. Useita kantoja ilmaisevissa artikkeleissa on tuotu esiin argumentteja hankkeen puolesta ja hanketta vastaan. Tällaisia artikkeleita ovat esimerkiksi haastattelut, joissa on useampi haastateltava ja osa hankkeesta kirjoitetuista ilmiöjutuista. Artikkelien kantaaottavuutta tarkastelemalla on mahdollista määritellä, muodostuiko julkisessa keskustelussa tukijajoukkoja tai vastustajajoukkoja hankkeelle.

Artikkelien kannan luokittelu tukee myös perustelujen hahmottamista aineistosta. Ennen aineiston läpikäymistä hypoteesini oli, että oopperatalohanketta vastustavia kirjoituksia olisi ollut aineistossa enemmän, sillä muut kulttuurirakennuksiin liittyvää keskustelua käsitelleet pro gradu-tutkielmat osoittavat keskustelun olleen hyvin kiivasta.⁶⁶ Alkuperäisen hypoteesini perustin tämän lisäksi sille, että kulttuuripolitiikan toisen pitkän linjan aikana fokus oli kulttuuridemokratiassa, ja kulttuurin saavutettavuuden parantamisessa, jonka lisäksi populäärikulttuurin suosio kasvoi.⁶⁷ Tämän perusteella olisin arvellut oopperatalohankkeen keränneen enemmän vastustusta, sillä ooppera on korkeakulttuurin alalaji ja sitä pidetään usein myös elitistisenä.

Seuraava taulukko havainnollistaa kannan jakautumista keskustelussa:

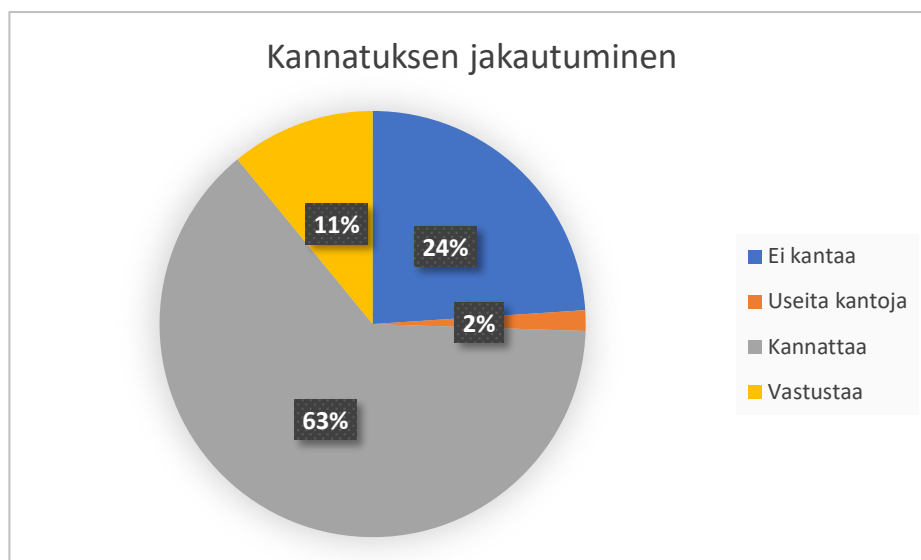
Kanta	Määrä
Kannattaa	122
Ei kantaa	46
Vastustaa	21
Useita kantoja	3
Yhteensä	192

Taulukko 3 Kannan jakautuminen keskustelussa. Lähde: HS.

⁶⁶ Ks. esimerkiksi Rönkkö 2008, 2.

⁶⁷ Alasuutari 2017, 279; Kangas 1999, 160-161.

Mikäli keskustelua tarkastellaan puhtaasti kannan jakautumisen perusteella vaikuttaa se hyvin kantaottavalta, sillä selkeästi ei kantaa ottavia kirjoituksia oli 192 artikkelin aineistossa 46 kappaletta. Oopperatalohanke sai tulkintani mukaan positiivisen vastaanoton Helsingin Sanomissa, sillä kaikkiaan 122 artikkelia kannatti hanketta. Oheinen kaavio kuvastaa kannatuksen prosentuaalista jakautumista:

Kuvaaja 3 Oopperatalohankkeen kannan jakautuminen prosentuaalisesti. Lähde: HS.

Artikkeleista 63% osoittaa kannatustaan hankkeelle, mikä voi olla seurausta kulttuurivaikuttajien merkittävästä osallistumisesta keskusteluun. Keskustelun kantaottavuutta selittää toisaalta mielipidekirjoitusten ja muiden mielipidettä ilmaisevien artikkelien merkittävä osuus aineistosta.

Aihetta käsittelevät pääkirjoitukset toimivat pääasiallisena lähteenäni Helsingin Sanomien kantaan oopperatalohankkeesta. Niitä on keräämässäni aineistossa yhteensä 15 kappaletta. Yksikään pääkirjoituksista ei vastustanut hanketta, kahdeksassa pääkirjoituksessa ei ilmaistu selkeää kantaa hankkeeseen ja seitsemässä pääkirjoituksessa lehti osoitti kannattavansa hanketta. Helsingin Sanomien kanta oopperatalohankkeeseen siis vaihteli kannatuksen ja neutraalin suhtautumisen välillä. Myös Helsingin Sanomien kulttuuritoimituksen entisen esimiehen Heikki Hellmanin mukaan lehden kanta yksittäisiin aiheisiin on ajan saatossa myös vaihdellut. Lisäksi Hellman tuo esiin kulttuuri- ja musiikkitoimittajien osoittaman tuen oopperatalohankkeelle.⁶⁸ Lisäksi tarkastelemastani aineistosta muodostuu selkeä kuva kulttuuritoimittajien tuesta hankkeelle. Tulkintani mukaan Helsingin Sanomien ja kulttuuritoimituksen kannassa oopperatalohankkeeseen oli sävyeroja. Kulttuuritoimitus puolsi hanketta kärkkäämmin, kuin mitä lehti virallista kantaa edustavissa pääkirjoituksissa aiheesta kirjoitti. Helsingin Sanomien kulttuuritoimitusta tutkinut Merja Hurri tuo

⁶⁸ HS kulttuuritoimituksen entisen esimiehen Heikki Hellmanin tiedonanto, sähköposti 14.7.2020, kirjoittajan hallussa.

esiin sen, että Helsingin Sanomien virallisen kannan ja kulttuuritoimituksen kannan välillä saattoi olla näkemyseroja aiheesta riippuen.⁶⁹

Aineistosta oli kannan perusteella erotettavissa useita perusteluja oopperatalohankkeen puolesta ja vastaan. Pääkirjoitukset tuovat esille lehden virallista kantaa edustavia perusteluja, kolumnit taas kolumnistien perusteluja, mielipidekirjoitukset lehden lukijoiden perusteluja ja kulttuuritoimittajien kirjoittamat arviot ja arvostelut kulttuurialan ammattilaisten perusteluja. Olen ryhmitellyt keskustelusta esiin nousseet perustelut yhdeksään ryhmään, sillä jokaista perustelua ei ole kannattavaa käydä läpi yksitellen. Mikäli artikkeli ei ottanut kantaa oopperatalohankkeeseen en ole luokitellut sille perustelua, sillä niitä harvemmin esitettiin. Perusteluiksi oopperatalohankkeen puolesta nousivat:

1. kulttuurin tarpeellisuus ja valtion velvollisuus tarjota kulttuurilaitoksille hyvät tilat
2. kulttuuritarjonnan parantaminen
3. kulttuurin saavutettavuuden parantaminen
4. oopperan työllistämisaikutukset
5. oopperan kansainvälinen menestys
6. oopperan ja baletin työolojen parantaminen
7. oopperan ja baletin laadun parantaminen
8. uusi oopperatalo saisi osan ulkomaille lähteneistä tähdistä palaamaan Suomeen

Oopperatalon puolesta esitetyt perustelut voi nähdäkseni luokitella kulttuuripoliittisiin perusteluihin ja taiteellisiin perusteluihin. Kulttuuripoliittisiin perusteluihin lukeutuvat ensimmäiset kolme luokkaa ja taiteellisiin perusteluihin jälkimmäiset neljä. Oopperan työllistämisaikutukset voivat nähdäkseni kuulua molempiin luokkiin. Oopperatalohanketta vastustavissa kirjoituksissa perusteluiksi nousivat oopperatalohankkeeseen suunniteltujen varojen käyttäminen tärkeämpiin kohteisiin ja se että uuden oopperatalon rakennuttaminen olisi liian kallista. Muita perusteluja olivat jo aiemmassa luvussa käsitelty Töölönlahden puistoalan pieneneminen ja se, ettei uuden oopperatalon aika ole vielä. Käsitellen taiteelliset perustelut tutkielman luvussa kolme ja kulttuuripoliittiset perustelut, sekä haketta vastustaneet perustelut luvussa neljä.

2.4 Aineiston luokittelu ja journalismin tutkimus

Tutkielmassa käyttämäni luokittelu artikkelien juttutyypeistä perustuu Maarit Jaakolan *Hyvä journalismi* teoksessa esittelemiini journalistisiin tekstityyppeihin. Aineisto käsittää seuraavat juttutyypit:

- A: Ilmiöjuttu
- B: Haastattelu
- C: Henkilokuva

⁶⁹ Hurri 1993, 220.

- D: Pääkirjoitus
- E: Kolumni
- F: Arvostelu
- G: Pakina
- H: Mieli­pidekirjoitus

Juttutyypit on tässä esitetty järjestyksessä, joka kuvaa niiden suhdetta tiedonvälitykseen ja objektiivisuuteen. Ylimpänä on uutista lähinnä oleva ilmiöjuttu, jonka tavoitteena on objektiivinen tiedonvälitys ja alimpana pakina ja mieli­pidekirjoitus, joiden tavoitteina on ottaa kantaa ja tuoda esille kirjoittajan oma mieli­pide. Erot juttutyyp­pien välillä eivät kuitenkaan ole täysin puhtaita, sillä esimerkiksi henkilöjutussa voi kuulua toimittajan ääni tai taidearvostelut voivat sisältää uutisen.⁷⁰ Koska eri juttutyypit pyrkivät vaikuttamaan lukijaan eri tavoin, aineiston luokittelu journalististen tekstityyppien mukaan tukee sen analyysiä. Olen jakanut aineiston juttutyyp­pien perusteella seitsemään eri luokkaan, joita seuraava taulukko kuvastaa:

Juttutyypit	Artikkelien määrä
Mieli­piteet	59
Henkilöjutut	49
Arvostelut & arviot	33
Pääkirjoitukset	15
Kolumnit	15
Pakinat & pilapiirroks­et	11
Ilmiöjutut	10
Yhteensä	192

Taulukko 4 Artikkelien jakautuminen luokittain. Lähde: HS & Hyvä Journalismi.

Aineiston luokittelun ja tarkastelun perusteella oopperatalohankkeesta käyty keskustelu seurasi projektin eri vaiheita. Tonttikysymyksen ollessa avoinna sanomalehtikirjoittelu keskittyi siihen. Myöhemmin kun hankkeen rahoitus nousi ajankohtaiseksi, myös siitä keskusteltiin Helsingin Sanomissa. Lehden toimittajat ja kolumnistit toimivat ajoittain keskustelun avaajina ja osa yleisö­nosastokirjoituksista ja kommentteista vastaa selkeästi aiemmin julkaistuihin kirjoituksiin. Tämä on hyvin tyypillistä sanomalehtikeskustelulle ja Jaakola määrittelee­kin kolumnistit ja toimittajat eräänlaisiksi keskustelunavaajiksi. Erityisesti kolumnistit luovat julkisen keskustelun esityslistaa nostamalla esille tärkeäksi kokemiaan aiheita.⁷¹

Aineistoon sisältyvistä artikkeleista tekstityypiltään lähimpänä uutista on ilmiöjuttu. Kyseessä on taustoittava juttutyyp­pi, joka selvittää miksi jotain on tapahtunut ja millä seurauksilla.⁷² Tämän vuoksi ilmiöjutut ovat usein pidempiä kuin perinteiset uutiset. Niissä pyritään usein tuomaan esiin

⁷⁰ Jaakola 2013a, 174-175.

⁷¹ Jaakola 2013a, 234.

⁷² Jaakola 2013a, 192.

erilaisia näkökulmia ja näin luomaan vuoropuhelua. Ilmiöjutuissa pyritään välttämään mustavalkoisen kuvan luominen aiheesta.⁷³ Oopperatalohankkeesta ilmiöjuttuja julkaistiin tyypillisimmin, kun joku prosessi hankkeessa oli saatu päätökseensä. Esimerkiksi 23.9.1984 julkaistiin oopperatalohankkeesta useamman sivun juttu otsikolla ”Uuden oopperatalon piirustukset valmiit”, joka nostettiin esiin myös lehden uutissivulla.⁷⁴ Ilmiöjuttujen tarkastelu tuo esiin keskustelun moniäänisyyttä ja kuvaa lehdistön suhtautumista hankkeen etenemiseen.

Henkilöjutuiksi luokittelen haastattelut, henkilökuvat ja merkkipäivähaastattelut, joissa tuodaan esiin haastateltavien henkilökohtaisia mielipiteitä. Aineistoon sisältyy 13 haastattelua, jotka kuvaavat haastateltavan kantaa tai suhtautumista oopperatalohankkeeseen. Haastatteluissa haastateltava kertoo asioista, joiden uskoo kiinnostavan yleisöä, mutta pyrkii myös ajamaan omaa etuaan. Jaakola toteaa: ”Haastateltavalle haastattelutilanne on lobbausmahdollisuus, oman asian tai persoonan markkinointitilaisuus.”⁷⁵ Monet haastateltavat tuovat esille oman näkökulmansa oopperatalohankkeeseen ja erityisen tyypillistä tämä oli merkkipäivähaastattelujen yhteydessä. Merkkipäivähaastattelu on yksi henkilökuvan muoto, jossa haastateltavalla on mahdollisuus pohtia esimerkiksi yhteiskunnallista kehitystä oman elämänsä tai tekojensa kautta.⁷⁶ Oopperatalohanke nousi esille kulttuurivaikuttajien merkkipäivähaastatteluissa, joita sisältyy aineistoon 19 kappaletta. Haastateltavat pohtivat usein omaa suhdettaan oopperaan ja toivat esille toiveensa uudesta oopperatalosta.⁷⁷ Henkilökuvaa taas kertoo jutun päähenkilöstä, mutta voi sisältää myös toimittajan omia havaintoja.⁷⁸ Aineistoon sisältyy yhteensä 17 henkilökuvaa, joiden päähenkilöinä on usein suomalaisia oopperavaikuttajia. Kuten haastattelun kohdalla, myös henkilökuvassa on toimittajan vastuulla päättää, mitä lopulliseen juttuun päätyy ja hän voi vaikuttaa tähän kysymällä tiettyjä kysymyksiä. Oopperatalohankkeeseen liittyvien merkkipäivähaastattelujen kohdalla tämä herättää kysymyksen, onko haastateltavilta kysytty suoraan toivovatko he uutta oopperataloa vai onko heitä ohjeistettu esimerkiksi oopperatalosäätiön taholta tuomaan asia esille.

Pääkirjoitus kertoo lehden linjan käsiteltävään asiaan ja edustaa sen virallista kantaa. Aiheena ovat yleensä yhteiskunnalliset kysymykset, jotka koskettavat lukijoita. Pääkirjoituksessa saatetaan esittää väitteitä yhteiskunnallisista kysymyksistä ja ne perustellaan hyvällä argumentoinnilla.⁷⁹ Oopperatalohanke nousi Helsingin Sanomien pääkirjoituksiin useamman kerran. Pääkirjoitukset

⁷³ Jaakola 2013a, 194.

⁷⁴ HS 23.9.1984, uutissivu & 27-29.

⁷⁵ Jaakola 2013a, 201.

⁷⁶ Jaakola 2013a, 214.

⁷⁷ Esimerkiksi Minna Palmgrenin haastattelu HS 28.2.1972, 9 tai Uno Onkisen haastattelu HS 4.11.1972, 9.

⁷⁸ Jaakola 2013a, 211.

⁷⁹ Jaakola 2013a, 229-231.

ottavat yleensä kantaa hankkeessa tapahtuneeseen edistykseen tai kommentoivat esimerkiksi sen hitautta.

Kolumni kuvaa kirjoittajan kantaa käsiteltävään aiheeseen ja hän esittää siinä omia henkilökohtaisia mielipiteitään jostain tärkeäksi kokemastaan asiasta. Kolumnin tulee perustua faktoihin ja koska se on kolumnistin oma henkilökohtainen mielipide se voi olla hyvinkin mustavalkoinen.⁸⁰ Sekä kolumnit että pääkirjoitukset herättävät julkista keskustelua niitä kommentoivien mielipidekirjoitusten muodossa ja osa oopperatalohankkeeseen liittyvistä mielipidekirjoituksista viittasi aiemmin aiheesta julkaistuihin kolumneihin tai pääkirjoituksiin.

Taide- tai kulttuuriarvosteluissa taiteenalaan perehtynyt kirjoittaja arvioi omaan kokemukseensa perustuen taide- tai kulttuurikokemusta.⁸¹ Arvostelun kohteena voi olla esimerkiksi taidenäyttely, konsertti, balettiesitys tai oopperaesitys. Taidekritiikin tehtäviksi voi määritellä lukijasuhteen luomisen ja ylläpitämisen, mutta laajemmassa kontekstissa se liittyy myös kulttuurin aseman ja tason ylläpitämiseen yhteiskunnassa.⁸² Tämä liittyy taidearvostelut kulttuuripolitiikkaan, sillä yksi kulttuuripolitiikan tavoitteista on mahdollistaa korkeatasoisen taiteen tuottaminen.⁸³ Taidearvostelut ja -arviot erottaa kritiikistä niiden julkaisusykli. Kritiikit syntyvät pidemmän ajan ammattimaisen perehtymisen tuloksena, kun taas arvostelu perustuu mielipiteeseen ja makuun, ja syntyy lyhyemmän ajan kuluessa.⁸⁴ Arvostelut, joissa oopperatalohanke mainitaan, ovat lähinnä ooppera- tai balettiarvosteluja. Vaikka osa niistä olisi määriteltävissä kritiikeiksi käytän selkeyden vuoksi käsitteitä arvio ja arvostelu. Aineiston luokittelussa olen erotellut arvostelut ja arviot toisistaan. Arvostelulla tarkoitan kulttuuritoimittajien kirjoittamia ooppera- tai balettiarvosteluja. Kulttuuritoimittajat tuovat niissä usein esille uuden oopperatalon tarpeen kommentoimalla Aleksanterin teatterin lavan pienuutta tai talon haastavia olosuhteita. Arvioiksi luokittelen Helsingin Sanomien kulttuurisivujen julkaisemat kirjoitukset, joissa otetaan kantaa yleisesti oopperan ja baletin tilaan Suomessa tai arvioidaan ulkomaalaisten lehtien kirjoittamia juttuja suomalaisesta oopperasta tai baletista. Arvosteluja oli aineistossa 18 kappaletta ja arvioita 15 kappaletta.

Pakinan yhtenä tavoitteena on irvailla aikansa ilmiöille ja tilanteille. Sille tyypillistä ovat fiktiiviset elementit ja kärkkäiden näkökulmien esittäminen. Pakinan voi määritellä yhdistelmäksi journalismia ja kaunokirjallisuutta. Toisin kuin perinteisissä journalistisissa tekstityypeissä pakinoissa kirjoittaja esiintyy harvoin omalla nimellään. Pakinassa käsitellään ajankohtaisia aiheita

⁸⁰ Jaakola 2013a, 234-235.

⁸¹ Jaakola 2013a, 259.

⁸² Jaakola 2013a, 260.

⁸³ Kangas 1999, 164.

⁸⁴ Titchener 2005, 1. Ks. Myös Jaakola 2013b, 33.

fiktiivisten tilanteiden, tarinoiden tai vertauskuvien kautta.⁸⁵ Koska myös pilapiirrosten tavoite on nimensä mukaisesti pilailulla jollain ajankohtaisella aiheella, olen yhdistänyt ne aineiston tarkastelussa samaan kategoriaan pakinoiden kanssa. Aineistoon sisältyy kaksi Kari Suomalaisen pilapiirrosta, jotka kommentoivat oopperatalohanketta ja yhdeksän pakinaa.⁸⁶

Yleisönosastokirjoitukset ovat tavanomaisin tapa tuoda esille lukijakunnan ääni sanomalehtikirjoittelussa. Kirjoitukset voivat olla lyhennettyjä tai tiivistettyjä ja lehden toimitus on käynyt ne läpi ennen julkaisua.⁸⁷ Tämän vuoksi yleisönosastokirjoituksia ei voi pitää suorana otantana julkisesta mielipiteestä. Nähdäkseni tämä antaa toimitukselle mahdollisuuden vaikuttaa siihen, millaisen kuvan yleisön mielipiteistä he haluavat antaa. Mielipidekirjoitukset jakautuvat aineistossa yleisönosastolla julkaistuihin mielipidekirjoituksiin ja kulttuurisivuilla julkaistuihin kommentteihin. Yleisönosastokirjoituksia sisältyy aineistoon 38 kappaletta ja kulttuurisivuilla julkaistuja kommentteja oli 21 kappaletta. Yleisönosaston mielipidekirjoituksia kirjoittivat sekä tavalliset kansalaiset että hankkeesta kiinnostuneet poliitikot. Kommentit oopperatalohankkeesta kulttuuriosastolla olivat pääasiassa merkkihenkilöiden tai kulttuurivaikuttajien kirjoittamia. Luokittelen ne kuitenkin mielipidekirjoituksiksi, sillä ne ovat yksittäisten henkilöiden kirjoittamia tekstejä, jotka lehden toimitus on päättänyt julkaista.

Olen luvussa tehnyt määrällisen analyysin aineistosta ja esitellyt analyysissäni käyttämät luokitteluperusteet. Seuraavassa luvussa syvennyn laadullisten menetelmien avulla tarkemmin kulttuurivaikuttajien kirjoituksiin oopperatalohankkeesta. Käsittelen ensin kulttuuria mediassa ja sanomalehtikirjoituksissa, jonka jälkeen tarkastelen kulttuuritoimittajien kirjoittamia arvosteluita ja henkilöjuttuja. Esittelen myös oopperatalohankkeen puolesta esitetyt taiteelliset perustelut.

⁸⁵ Jaakola 2013a, 251-252.

⁸⁶ Helsingin Sanomien pakinoitsijoista oopperatalohankkeeseen kantaa ottivat Origo, Pirkko Kolbe, Henrik, Vesa-Pekka Koljonen ja Mirja Kuisma.

⁸⁷ Jaakola 2013a, 267.

3. Kulttuurikentän tuki oopperatalohankkeelle

3.1 Kulttuuri mediassa ja sanomalehtikirjoituksissa

Aineistosta muodostui nähdäkseni selkeä kuva kulttuurikentän tuesta oopperatalohankkeelle. Tyypillisimmin tukensa hankkeelle ilmaisivat entiset oopperan jäsenet merkkipäivähaastatteluissa tai Helsingin Sanomien kulttuuritoimittajat arvosteluissaan. Tämän ymmärtämiseksi on tarkasteltava kulttuurin roolia mediassa ja sanomalehtikirjoituksissa. Median ja sanomalehdistön rooli kulttuuriuutisoinnissa ja kirjoittelussa on merkittävä, sillä heijastaa ja kehittää suhdetta kulttuurialan ammattilaisten, yleisön ja poliitikkojen välillä. Media voi joko ilmaista tukensa kulttuurille tai hyökätä sitä vastaan. Toisaalta kulttuuri nousee otsikoihin, koska lukijat ovat kiinnostuneita siitä. Taiteen ja kulttuurin noustessa uutisten aiheeksi muuttuu uutisoinnin sävy usein negatiiviseksi. Esimerkiksi rahoituksesta saatetaan uutisoida negatiiviseen sävyyn ja kuvata kulttuuriin käytettyä rahaa tuhlatuksi.⁸⁸ Oopperatalohankkeen kohdalla rahoitus tuotiin negatiiviseen sävyyn esille erityisesti mielipidekirjoituksissa tai kulttuurin ja urheilun vastakkainasettelua esiin tuovissa kirjoituksissa, joita käsittelem tutkielman luvussa neljä.

Kulttuuripolitiikkaa tutkineen John Holdenin mukaan, mikäli media uutisoi kulttuurista negatiiviseen sävyyn kulttuurikentän tulisi pyrkiä löytämään tukijoita ja liittolaisia mediasta itselleen.⁸⁹ Oopperatalohankkeen kohdalla tukijoita pyrittiin löytämään median lisäksi vaikutusvaltaisista suomalaisista. Hankkeen suojelijoiksi pyydettiin 1975 tasavallan presidentti Urho Kekkonen ja suunnittelukilpailu ajoitettiin alkamaan Kekkonen 75-vuotispäivänä.⁹⁰ Tämän voisi olettaa lisäävän oopperatalohankkeen näkyvyyttä lehdistössä presidentin syntymäpäivän tienoilla, mutta näin ei kuitenkaan tapahtunut. Kekkonen 75-vuotissyntymäpäivien juhlanumerossa ei mainita oopperatalohanketta laisinkaan.⁹¹ Kekkonen mainitaan hankkeen suojelijana Alfons Almin kirjoittamassa kommentissa, jossa mainitaan myös Jean Sibeliuksen toimineen oopperatalohankkeen varhaisimman varainkeruun suojelijana.⁹² Suomalaisten suurmiesten pyytäminen hankkeen suojelijoiksi kertoo nähdäkseni pyrkimyksestä vakuuttaa myös tavallinen kansa hankkeen tarpeellisuudesta. Vaikutusvaltaisten suojelijoiden hankkimisen voi mielestäni tulkita pyrkimykseksi sitoa uusi oopperatalo osaksi kulttuurin kenttää ja näin pyrkiä vähentämään sen mahdollisesti kohtaamaa vastustusta. Tästä huolimatta hankkeen vaikutusvaltaiset suojelijat eivät onnistuneet

⁸⁸ Holden 2006, 42-43.

⁸⁹ Holden 2006, 45.

⁹⁰ Kemppinen 1993, 65.

⁹¹ HS 2.9.1975.

⁹² HS 22.9.1983, 24.

nostamaan sitä otsikoihin. Oopperatalohankkeen varsinaisiksi tukijoiksi sanomalehtikirjoituksissa muodostuivat tulkintani mukaan kulttuurialan ammattilaiset ja Helsingin Sanomien kulttuuritoimitus.

Tämän vuoksi on tarkasteltava myös kulttuuritoimituksen historiaa ja siellä tapahtuneita muutoksia. Kulttuuriarvioiden julkaisu alkoi jo vuonna 1889 perustetun Päivälehdessä aikoihin, jolloin julkaistiin arvioita esimerkiksi taidenäyttelyistä, näytelmistä ja musiikkiesityksistä. Tuolloin myös kulttuurin poliittinen luonne korostui. Päivälehti lakkautettiin 1904 ja sen tilalle perustettiin Helsingin Sanomat. Ilmapiiri lehdessä oli 1900-luvun alussa vapaamielinen ja lehden toimittajista kolmasosa voitiin laskea kulttuuritoimittajiksi 1920-luvun alussa.⁹³ Vaikka kulttuuriuutisia ja arvioita julkaistiin jo Päivälehdessä aikoina, perustettiin Helsingin Sanomien varsinaisen kulttuuriosasto vasta 1960-luvulla. Tällöin myös vakipalstojen ja kulttuuriuutisten määrää lisättiin.⁹⁴ Muutos näkyy myös tarkastelemassani aineistossa, sillä oopperatalohanke nousee esiin kulttuuriosaston Tanssikierros- ja Musiikkikierros-palstoilla.

Kulttuuriosastolla näkyivät myös sinne kirjoittaneiden toimittajien omat kannat ja käsitykset kulttuurista. Välillä nämä aiheuttivat kulttuuritoimituksen sisäisiä kiistoja ja erityisesti 1970-luku oli niiden aikaa. Kiistoihin liittyivät kulttuurin sukupolvikonflikti ja kulttuurin muutos. Teoksessa *Suomen Suurin* kuvaillaan kulttuuritoimituksen ilmapiiriä 1970-luvulla seuraavasti:

Kulttuurin karuselli oli pyörähtänyt taas uuteen asentoon ja nuorten maailmankuvassa pelkkä kulttuuriradikalismi vaikutti väljähtyneeltä. Yleinen konservatiivisuuden, tapakulttuurin tai traditionalistisen ilmaisun vastustaminen ei kaikille enää riittänyt. Taiteen tuli olla luokkatietoista ja tiedostaa asemansa idän ja lännen välisen taistelun oikealla – siis vasemmalla – puolella.⁹⁵

Tästä huolimatta aineistosta nousi esiin kulttuuritoimituksen voimakas tuki oopperatalohankkeelle. Osasyynä tälle on saattanut olla kansan sivistämisen mieltäminen osaksi lehden tehtäviä. Ajatus pohjautui Päivälehdessä aikaan, mutta oli jossain määrin nähtävissä myös Helsingin Sanomissa. Korkeakulttuuri- ja matalakulttuuri erotettiin toisistaan kulttuuritoimituksessa ja vielä 1985 tämä erottelu aiheutti kiistoja toimituksessa. Tällöin puollettiin jo myös matalaa kulttuuria, mutta kulttuuritoimittajilla oli huolensa viihdeteollisuuden kasvusta. Sen nähtiin vievän tilaa oikeana pidetyltä kulttuurilta.⁹⁶ Tämän jälkeenkin muutokset kulttuurin kentällä ovat heijastuneet Helsingin

⁹³Jensen-Eriksen ym. 2019, 242-244.

⁹⁴ Jensen-Eriksen ym. 2019, 257.

⁹⁵ Jensen-Eriksen ym. 2019, 259.

⁹⁶ Jensen-Eriksen ym. 2019, 261-262

Sanomien kulttuuritoimituksen kulttuurikäsitteeseen. Hellman ja Jaakola luonnehtivat Helsingin Sanomien kulttuurikäsitteistä ”elitistisenä ja eksklusiivisena”, minkä he liittävät kulttuurijournalismin perinteisiin korkeakulttuurissa.⁹⁷

Kulttuuriuutisten määrän kasvusta huolimatta kulttuuriosasto tunnettiin erityisesti kulttuurikriitikoistaan. Suurten nimien joukkoon nousivat oopperatalohankkeestakin kirjoittaneet Erik Tawastjerna ja Seppo Heikinheimo.⁹⁸ Vaikka monia Helsingin Sanomien kulttuuritoimittajia pidettiin 1970-luvulla vasemmistolaisina, löytyi heidän joukossaan oli myös muutamia poikkeuksia, esimerkiksi Heikinheimo ja Tawastjerna.⁹⁹ Oopperatalokeskustelun perusteella syntyy kuva, että kaikki hankkeesta kirjoittaneet kulttuuritoimittajat olisivat perinteisen kulttuurin tukijoita ja vierastaisivat matalaa kulttuuria tai nykymusiikkia. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa, sillä Heikinheimo oli tunnettu kärkkäistä arvosteluistaan mutta myös nykymusiikin tukija. Pop- tai rock-musiikkia hän ei kuitenkaan arvostanut.¹⁰⁰ Tawastjernan arvostelut olivat kollegansa arvosteluihin verrattuina lennokkaampia ja sisälsivät suhteellisen vähän varsinaista kritiikkiä. Tawastjerna kuvailtiin, jopa toimittajien mittapuulla omalaatuiseksi. Hänen seuraajakseen nousi oopperatalohankkeestakin kirjoittanut Hannu-Ilari Lampila.¹⁰¹ Kulttuurikriitikoiden valtaa kuvastaa esimerkiksi se, että pianisti Olli Mustonen oli kieltäytynyt esiintymästä Helsingissä, mikäli Seppo Heikinheimo oli kuulemassa.¹⁰² Mielestäni tämä nostaa arvostelujen ja arvioiden painoarvoa osana oopperatalohankkeesta käytyä keskustelua. Oli hankkeen kannalta merkittävää, että kärkkäistäkin arvosteluistaan tunnetut kriitikot osoittivat tukensa sille valtakunnan ykköslehdessä.

3.2 Kulttuuritoimituksen tuki oopperatalohankkeelle

Tarkastelemani aineiston perusteella arvostelujen ja arvioiden rooli oopperatalohankkeen tukijoina oli merkittävä. Ooppera- ja balettiarvosteluissa ja arvioissa Helsingin Sanomien kulttuuritoimittajat nostivat usein esille uuden oopperatalon tarpeen. Arvostelut ja arviot painottuivat ajallisesti suhteellisen tasaisesti 1970- ja 1980-luvuille. Niitä julkaistiin Helsingin Sanomien Kulttuuriosastolla ja arvioita erityisesti Musiikkierros- ja Tanssikerros-palstoilla. Sekä arviot että arvostelut ottivat usein kantaa hankkeen puolesta ja yksikään niistä ei vastustanut hanketta. Vain neljässä arviossa tai arvostelussa ei ilmaistu selkeää kantaa hankkeen puolesta ja loput 29 arvostelua tai arviota kannattivat

⁹⁷ Hellman & Jaakola 2009, 40.

⁹⁸ Jensen-Eriksen ym. 2019, 266.

⁹⁹ Hurri 1993, 221.

¹⁰⁰ Jensen-Eriksen ym. 2019, 265.

¹⁰¹ Tawastjernan kerrotaan kulkeneen kesät talvet turkki yllään ja olleen hyvin suurpiirteinen shekkitilinsä saldosta. Kerran hän oli kävelyllä tokaissut säveltäjä Joonas Kokkoselle ”Kuule Joonas, ajattele jos me olisimme tavallisia kansalaisia. Jensen-Eriksen ym. 2019, 267.

¹⁰² Jensen-Eriksen ym. 2019, 268.

hanketta. Tämän perusteella voi pohtia osoittivatko Helsingin Sanomien kulttuuritoimituksen toimittajat tietoisesti tukensa oopperahankkeelle ja pyrkivät arvosteluissaan vaikuttamaan lukijakuntaan hankkeen puolesta. Mielestäni myös kansainvälisten suomalaista oopperaa tai balettia käsittelevien artikkelien nostaminen esiin voidaan tulkita pyrkimykseksi vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen, sillä niiden avulla osoitettiin kansainvälistä tukea oopperatalohankkeelle.

Nostamalla arvioihin ulkomaalaisten lehtien kirjoitukset suomalaisesta oopperasta, pyrittiin tuomaan esiin kansainvälinen tuki oopperatalohankkeelle. Arvioihin nostettiin pääasiassa *The Timesin*, *Operweltin*, *Musikrevyn* ja *Dagens Nyheterin* kirjoittamia juttuja suomalaisesta oopperasta. *The Times* kirjoitti arvioita Helsingin juhlatuokioista, joissa se mainitsee viehättävän, mutta liian pienen Kansallisoopperan ja oopperatalohankkeen.¹⁰³ Arvio ei kerro ottiko *The Times* suoraan kantaa oopperatalohankkeen puolesta vai vastaan, mutta merkittävää on, että kansainväliset lehdet nostivat esille suomalaisen oopperan ja tätä haluttiin selkeästi painottaa myös kotimaiselle lukijakunnalle. Toinen *The Timesin* artikkelista kirjoitettu arvio ottaa kantaa oopperatalohankkeeseen suoremmin:

Kun Suomessa on Kokkosen ja Sallisen mittaisia oopperasäveltäjiä, jotka ovat tuoneet Suomen oopperalliselle maailmankartalle yhtä pysyvästi, kuin Sibelius piirsi sen sinfoniamusiikin kartalle, on mieluisaa todeta, että Helsinkiin on valmisteilla hyvin varusteltu uusi oopperatalo 1980-luvun puolivälissä.¹⁰⁴

Perusteluksi uuden oopperatalon rakentamiselle nostetaan suomalaisten oopperasäveltäjien kansainvälinen suosio. Heidän vertaamisensa Jean Sibeliukselle korostaa merkittävyyttä myös kansallisella tasolla.

Myös *Dagens Nyheter* nosti esille artikkelissaan musiikkiviennistä uuden oopperatalon tarpeen ja perustelee sitä oopperasäveltäjien menestyksellä. Arviossa kirjoitetaan: ”Tämän johdosta Aare toteaa, että on oikeus ja kohtuus ruveta rakentamaan uutta oopperataloa Helsinkiin – ”Joonas Kokkonen ja muut ovat osoittaneet pystyvänsä täyttämään uuden talon sisällöllä.”¹⁰⁵ Myös englantilaisen oopperataiteeseen erikoistuneen *The Opera* lehden artikkeli Savonlinnan oopperajuhlilla oli nostettu arvioihin: ”Kirjoittaja toteaa, että Savonlinnalla on hallitseva asema Suomen oopperaelämässä ainakin siihen asti, kunnes Helsinkiin saadaan uusi oopperatalo.”¹⁰⁶

¹⁰³ HS 3.9.1977, 17.

¹⁰⁴ HS 14.9.1980, 38.

¹⁰⁵ HS 9.2.1981, 17.

¹⁰⁶ HS 6.11.1985, 28.

Mielestäni tämä korostaa Savonlinnan oopperajuhlien merkitystä Suomen oopperataiteen saralla ja tuo esiin uuden oopperatalon merkittävyyttä koko maan musiikkielämän kannalta.

Suomalainen oopperan pääsy kansainvälisen lehden vuosikirjaan nostettiin esille Musiikkierros-palstan arvioissa: “Jos Suomen uudesta roolista kansainvälisessä oopperaelämässä ei olisi muuta näyttöä, *Operwelt*- lehden vuosikirja *Oper 1984* olisi siitä vastaansanomaton todiste: siinä on nimittäin omistettu miltei kuusi A-nelosta suurempaa sivua suomalaiselle oopperataiteelle.”¹⁰⁷ Julkaisuun oli arvion mukaan haastateltu entistä oopperajohtajaa Juhani Raiskista, kolmea nykyistä johtajaa ja apulaiskaupunginjohtaja Aarne I. Välikangasta. Arvio tuo esille oopperatalohankkeen saaman kansainvälisen huomion, sillä Raiskisen haastattelusta valittiin kirjaan seuraava pätkä: “Nykyään ei yksikään poliitikko uskaltaisi enää asettua uutta oopperataloa vastaan. Olen pannut merkille miten paljon poliitikot näkevät vaivaa päästäkseen hallintoneuvostoomme, siitä on tullut arvovaltakysymys.”¹⁰⁸ Tämä kuvastaa oopperan arvostuksen kasvua ja Raiskisen kokemusta politikkojen tuesta oopperatalohankkeelle. Tulkintani mukaan uuden oopperatalon tarvetta tuotiin laajasti esille kansainvälisessä lehdistössä ja Helsingin Sanomien kulttuuritoimitus nosti kaikista merkittävimmät artikkelit esiin arvioissaan.

Tanssikerros-palstalla julkaistiin kaksi arviota, joissa painotettiin uuden oopperatalon vaikutusta balettikuntaan ja erityisesti sen työllistäviä vaikutuksia: “Tähän asti on pelätty, että tanssijoita valmistuu liikaa, nyt on tilanne päinvastainen. Uuden oopperatalon valmistuessa balettikunnan koko kasvaa ja samaan aikaan monet entiset tanssijat jäävät eläkkeelle.”¹⁰⁹ Uuden oopperatalon työllistävien vaikutusten nostaminen esiin arvioissa korostaa talon positiivisia vaikutuksia. Tanssijoita voitiin kouluttaa lisää ja tämän myötä suomalainen baletti voi kehittyä. Toisessa Tanssikerros arvioissa Kansallisbaletin balettikoulun pääjohtaja nostaa esiin sen, että myös baletin opettajia tarvitaan lisää “jotta voidaan vastata uuden oopperatalon asettamiin haasteisiin.”¹¹⁰ Uusi oopperatalo nähdään haasteista huolimatta positiivisena baletin taiteellisen kehittymisen kannalta ja sen positiivisia vaikutuksia, kuten työllistäminen pyritään tuomaan esiin.

Kaikki ooppera- ja balettiarvostelut, joissa oopperatalohanke mainitaan, kannattivat hanketta. Usein kannatus hankkeelle ilmaistiin perustelemalla uuden oopperatalon tarvetta sillä, että se parantaisi mahdollisuuksia tehdä laadukasta oopperaa ja balettia. Yli puolet arvosteluista nosti tämän perustelun esille. Muita perusteluja olivat oopperan kansainvälinen menestys, uuden oopperatalon työllistämisvaikutukset, baletin ja oopperan työolojen parantuminen ja valtion velvollisuus tarjota

¹⁰⁷ HS 7.1.1985, 18. Kursiivi alkuperäisessä tekstissä.

¹⁰⁸ HS 7.1.1985, 18.

¹⁰⁹ HS 17.9.1983, 24.

¹¹⁰ HS 5.6.1983, 19.

kulttuurilaitoksille niiden tarvitsemat tilat. Erik Tawastjerna nostaa tämän esille arvostelussaan “Missa solemnis” ja tuo esille myös laulajavuodon:

Kaikki kvartetin kolme laulajaa ovat tehneet karrierinsä ulkomaalaisissa oopperalaitoksissa. Miten kauan tällaisen häpeällisen asiantilan sallitaan jatkuvan? Milloin annetaan suomalaiselle laulu- ja oopperataiteelle kulttuurimaata vastaavat olosuhteet muun muassa rakentamalla uusi oopperatalo, josta tulisi vokaalitaiteemme säteilyvoimainen keskus?¹¹¹

Tawastjerna nostaa uuden oopperatalon puutteen lähes kansalliseksi häpeäksi ja arvostelu heijastaa hänen ajatustaan siitä, että on valtion velvollisuus tarjota taide- ja kulttuurilaitoksille asianmukaiset tilat.

Kansallisoopperan puutteelliset tilat saivat osan oopperalaulajista lähtemään ulkomaille suurempiin oopperataloihin luomaan uraa. Tämä aiheutti pelkoa siitä, että parhaat ammattilaiset oopperan saralla lähtevät ulkomaille ja suomalaisen oopperan taso laskee. Toisessa arvostelussaan Tawastjerna nostaa saman perustelun esille:

Suomalaiset ovat synnynnäisiä oopperalaulajia ja synnynnäistä oopperakansaa. Valtiovallan olisi havahduttava näkemään, että Kansallisoopperan, samoin kuin orkesteri-instituutioiden olisi kyettävä kilpailemaan palkoissa vastaavanlaisten ulkomaalaisten laitosten kanssa. Uusi oopperatalo kuuluu tietysti perusedellytyksiin, mutta näissäkin puitteissa kansallisoopperasta on tehtävä vokaali- ja balettitaiteemme vetovoimainen keskus ja samalla tuettava muissakin kaupungeissa alkuun pääsystä oopperatoimintaa.¹¹²

Tawastjerna pyrkii nähdäkseni vetoamaan suomalaisten kansalliseen itsetuntoon ja siihen, että ooppera- ja balettitoimintaa tulisi kehittää uuden oopperatalon myötä, mutta huomioida myös muiden kaupunkien oopperatoiminta. Kansallisoopperan taas tulisi pystyä kilpailemaan ulkomaalaisten oopperalaitosten kanssa palkoissa, jotta laulajavuoto ulkomaille saataisiin tyrehtymään. Kansalliseen itsetuntoon vetoaminen liittyy arvostelun myös kulttuuripolitiikkaan. Suomalaiselle kulttuuripolitiikalle oli sen varhaisimmissa vaiheissa 1800-luvun lopulta 1960-luvun alkuun asti tyypillistä pyrkiä kansan sivistämisen lisäksi hyödyntämään kulttuuria osana kansallisen identiteetin luomista.¹¹³ Vaikka kansallisen identiteetin luominen liittyy keskeisemmin kulttuuripolitiikan

¹¹¹ HS 27.3.1970, 11.

¹¹² HS 30.1.1972, 28.

¹¹³ Kangas & Pirnes 2015, 23-24.

ensimmäiseen vaiheeseen, oli se nähtävissä myös myöhemmissä kehitysvaiheissa. Tawastjernan arvostelu on mielestäni loistava esimerkki siitä, etteivät kulttuuripolitiikan kehitysvaiheet ole täysin erotettavissa toisistaan ja niiden rajat ovat välillä häilyviä. Lisäksi nostamalla esiin oopperatoiminnan tukemisen muissa kaupungeissa, Tawastjerna viittaa mielestäni kulttuurin saavutettavuuden ylläpitämiseen ja parantamiseen.

Uusi oopperatalo nähtiin arvosteluissa välttämättömyytenä ooppera- ja balettitaiteen kansallisen kehityksen kannalta. Myös Seppo Heikinheimo tuo esiin arvostelussaan ”Masentunut Talvela valloittaa Bolshoin” oopperatalon merkityksen kansallisella tasolla: ”Ellei Helsinkiin saada uutta oopperataloa, Savonlinnan juhlat kuihtuvat parin vuoden kuluessa, kuin ruusu, jota ei saada vesimaljakosta oikeaan multaan.”¹¹⁴ Oopperatalohankkeen viivästyminen nähtiin uhkana myös Savonlinnan oopperajuhlille. Kesäisten oopperajuhlien merkitys Suomen musiikkielämälle oli tuolloin suuri ja tämä tuli esiin myös aiemmin mainittujen kansainvälisten lehtien kirjoittamissa arvosteluissa. Heikinheimo väittää arvostelussaan, että Suomen musiikkielämää laiminlyötiin sotien välisenä aikana verukkeella ”onhan meillä Sibelius” ja kirjoittaa ettei oopperan laiminlyöntiä voida jatkaa samantapaisella verukkeella ”onhan meillä Talvela.”¹¹⁵ Toteamalla näin Heikinheimo pyrkii tuomaan esiin sitä, että suomalainen oopperataide ei voi kehittyä ainoastaan taidokkaiden säveltäjien vuoksi, vaan maahan tarvitaan asianmukainen oopperatalo, joka vaikuttaisi positiivisesti koko maan musiikkielämään.

Oopperan- ja baletin puutteelliset työolosuhteet nousevat perusteluksi useissa arvosteluissa. Heikinheimo toteaa ”Onnistunut Ruusuritari” arvostelussaan: ”Näissä puitteissa Kansallisooppera ja sen taiteilijakunta ovat tehneet voitavansa ja ansaitsevat epäilemättä toisenlaiset tulokset mahdollistavat työskentelyolosuhteet.”¹¹⁶ Tämän jälkeen arvostelussa kyseenalaistetaan ansaitseeko yleisö uuden oopperatalon, sillä verotusta kiristänyt eduskunnan puhemies poistui Heikinheimon kuvailun mukaan ”...vain rikkaimpien ja kehittymättömimpien valtioiden päämiesten käyttämällä loistoautolla...”¹¹⁷ Puitteilla Heikinheimo viittaa Aleksanterin teatterin työolosuhteiden lisäksi myös Kansallisoopperan taloudelliseen tilanteeseen. Tämän vuoksi hän on nostanut kritiikin kohteeksi eduskunnan puhemiehen käyttämän auton. Mielestäni Heikinheimo vihjaa, että loistoauton sijaan varoja olisi tullut käyttää esimerkiksi Kansallisoopperan hyväksi.

Oopperan ja baletin tilaongelmat jatkuivat ja myöhemmin myös 1971 valmistuneessa Finlandia-talossa esitettiin balettia. Tilan soveltuvuus baletin esittämiseen kuitenkin

¹¹⁴ HS 4.12.1977, 22.

¹¹⁵ HS 4.12.1977, 22.

¹¹⁶ HS 3.12.1966, 14.

¹¹⁷ HS 3.12.1966, 14.

kyseenalaistettiin useammassa arvostelussa: “Didi Carli on levollinen, tyylikäs ballerina, joka tuntui hieman vierastavan Finlandia-talon kalseata estradia. Uuden oopperatalon tarpeesta on puhuttu loputtomasti, mutta sen välttämättömyys tuli taas vääjäämättömästi mieleen tilapäisnäyttämön puutteiden edessä.”¹¹⁸ Estradia kuvaillaan kalseaksi ja tämä saa aikaan kuvan siitä, ettei tila sovellu baletin esittämiseen. Myös myöhemmässä arvostelussaan Irma Vienola-Lindfors tuo esille Finlandia-talon näyttämön puutteita baletin kannalta: “Finlandia-talon konserttiestradista oli mustien verhojen avulla saatu melkein näyttämön näköinen. Olisipa vain suunnitteluvaiheessa osattu aavistaa, että myös balettivierailut majoittuisivat sinne uuden oopperatalon aina vaan puuttuessa.”¹¹⁹ Molemmat arvostelut korostavat mielestäni sitä, ettei Finlandia-talon valmistuminen poistanut oopperan ja baletin tilaongelmia.

Arvosteluista heijastuu turhautuminen tilanteeseen, sillä 1978 oopperatalohanke oli ollut vireillä jo useamman vuoden. Toisaalta Finlandia-taloa pidettiin parempana paikkana esiintymiselle, kuin Bulevardin oopperaa. Seppo Heikinheimo kirjoittaa 1982 arvostelussaan: ”Kerran vuodessa pyrkii Suomen Kansallisooppera kaivautumaan koloistaan Bulevardin varrelta ja esiintymään riittävän väljissä tiloissa Finlandia-talossa.”¹²⁰ Arvostelua varten haastatellun oopperajohtaja Juhani Raiskisen mukaan: ”Pääseminen Finlandia-talon tiloihin antaa meille sopivaa esimakua siitä, mitä on tehdä oopperaa asianmukaisissa tiloissa, joskus sitten, kun uusi oopperatalo valmistuu.”¹²¹ Pääsy Finlandia-taloon nähtiin parannuksena tilaongelman suhteen, mutta toiveena oopperaväellä ja arvostelijoilla oli uuden oopperatalon valmistuminen ja sen tuomat mahdollisuudet oopperan ja baletin kehittymiselle.

Myös 1980-luvulla kirjoitetuissa arvosteluissa korostuu uuden oopperatalon tarve, vaikka hanke oli silloin edennyt jo suunnitteluvaiheeseen. Helsingin Juhlaviikkojen arvostelussa 1987 Seppo Heikinheimo arvostelee Juhlaviikkoja huonosta suunnittelusta ja epäonnistuneista temavalinnoista: “Sen vuoksi ei voi kun toivoa, että tämänkertainen viikko otettaisiin esiharjoiteltuna ja asiaan palattaisiin laajemmin sitten, kun uusi oopperatalo on valmis.”¹²² Arvostelu korostaa Kansallisoopperan taiteellista potentiaalia, joka tuntuu menevän hukkaan uuden oopperatalon puuttuessa. Myös Hannu-Ilari Lampila nostaa Tampereella esitetyn oopperan arvostelussa esiin uuden oopperatalon tarpeen: “Musiikki soi niin rikkaasti, että Kansallisoopperalla ei nykyisissä oloissa ole minkäänlaisia mahdollisuuksia tarjota vastaavaa. Melkein olisi parasta olla puhumatta Suomen Kansallisoopperan orkesterin suorituksista mitään ennen uuden oopperatalon

¹¹⁸ HS 12.5.1978, 15.

¹¹⁹ HS 4.10.1978, 20.

¹²⁰ HS 6.1.1982, 21.

¹²¹ HS 6.1.1982, 21.

¹²² HS 16.10.1987, 29.

valmistumista.”¹²³ Uuden oopperatalon puuttuminen nähdään haasteena Kansallisoopperan orkesterin kannalta, joka joutui Aleksanterin teatterissa työskentelemään ahtaissa ja puutteellisissa olosuhteissa. On myös Kansallisoopperan kannalta kiusallista, että maakuntien oopperat menestyvät pääkaupungin oopperaa paremmin. Koko Suomen oopperaelämän kannalta tämä on positiivista, mutta tyypillisimmin pääkaupungissa sijaitsevan Kansallisoopperan tulisi olla olosuhteiltaan ja taiteelliselta tasoltaan maan huippua.

Kansallisoopperan puutteelliset työtilat heijastuivat myös mahdollisuuksiin toteuttaa uusia haastavampia oopperoita. Kremlin Kongressipalatsissa esitetyn *Sota ja rauha* oopperan arvostelussa todetaan: ”Suomen Kansallisoopperaan *Sotaa ja rauhaa* on tiettävästi suunniteltu. Mutta on syytä kuitenkin odottaa uutta oopperataloa ennen kuin tätä produktiota ryhdytään valmistamaan.”¹²⁴ Oopperan kuvaillaan kuuluvan ”lajinsa mahtavimpiin speaktaakkeleihin” ja todetaan, että sen sotilaskohtausten esittäminen Bulevardin näyttämöllä ”näyttäisi korkeintaan tinasotilaiden leikiltä”.¹²⁵ Myös osa oopperan muista kohtauksista nähdään epäsopivina Bulevardin näyttämölle: ”Myös Moskovan palo vaatii laajan näyttämön, liekkien hävityksen voiman pitää tehota jättimäisyydellään – myöskään Jumalten tuhon lopun liekkimeri ei saa näyttää siltä, että vain joku hirsimökki palaisi poroksi.”¹²⁶ Arvostelu korostaa Kansallisoopperan taiteellista potentiaalia. Se että Kansallisoopperaan on suunnitteilla yksi ”lajinsa mahtavimmista speaktaakkeleista” kertoo taiteellisen tason olevan hyvin korkea. Esteeksi haastavimpien oopperoiden esittämiselle kuitenkin muodostuvat Aleksanterin teatterin puutteelliset tilat. Myös Finlandia-talossa esitettyjen konserttien arvosteluissa tuodaan esille uuden oopperatalon tarve: ”Kunpa uusi oopperatalo nousisi pian Töölönlahden rantaan ja saisi nähdä Wagnerin Ringin!”¹²⁷ Wagnerin Ring oli yksi niistä oopperaproduktioista, joka nähtiin mahdottomana toteuttaa ennen uuden oopperatalon valmistumista.

Helsingin Sanomien kulttuuritoimituksen kirjoittamat arviot ja arvostelut osoittivat tukea oopperatalohankkeelle kolmen vuosikymmenen ajan. Arvosteluissa tämä näkyi toiveina uudesta oopperatalosta. Perusteluina oopperatalon tarpeellisuudelle nähtiin useimmiten oopperan puutteelliset työolot ja uuden talon tuomat mahdollisuudet nostaa Kansallisoopperan taiteellista tasoa haastavampien ja isompien oopperaproduktioiden myötä. Arvioissa tuki hankkeelle osoitettiin tuomalla esiin suomalaisen oopperan saamaa kansainvälistä huomiota ja näin luomaan kuvaa kansainvälisestä tuesta hankkeelle. Kulttuuritoimittajien motiivi tukea oopperatalohanketta on todennäköisesti syntynyt heidän omista ammatillisista intresseistään. Arvosteluja tekevät

¹²³ HS 21.10.1987, 21.

¹²⁴ HS 18.3.1983, 23. Kursiivi alkuperäisessä.

¹²⁵ HS 18.3.1983, 23.

¹²⁶ HS 18.3.1983, 23.

¹²⁷ HS 27.1.1984, 21.

kulttuuritoimittajat ovat tyypillisimmin hyvin perehtyneitä arvostelemaansa taiteenlajiin.¹²⁸ On siis heidän oman etunsa mukaista pyrkiä ajamaan hankkeita, jotka edistävät taiteenlajin kehittymistä. Tällainen kritiikki määritellään aktivistikritiikiksi, sen tavoitteena on vaikuttaa ja tehdä taiteesta parempaa.¹²⁹ Tulkintani mukaan Helsingin Sanomien kulttuuritoimituksen kirjoittamien arvostelut ja arviot, joissa mainitaan oopperatalohanke voi määritellä aktivistikritiikiksi. Arvostelijoiden tavoitteena on ollut osoittaa oopperan ja baletin taiteellinen potentiaali kehittyä, jota ovat rajoittaneet puutteelliset työolosuhteet uuden oopperatalon viivästyessä.

3.3 Kulttuurivaikuttajien tuki oopperatalohankkeelle

Käsittelen tässä alaluvussa henkilöjuttuja, joista merkittävän tuen oopperatalohankkeelle muodostavat merkkipäivähaastattelut. Vaikka muu aineisto painottuu 1980-luvulle merkkipäivähaastatteluista yli, puolet on ennen vuotta 1980 kirjoitettuja. Tyypillisimmin haastateltavat olivat oopperan parissa työskennelleitä henkilöitä tai olivat muutoin kytköksissä oopperatalohankkeeseen. Hankkeen johtohahmoa Alfons Almia haastateltiin merkkipäivän johdosta kolme kertaa 1964-1987, hänen täyttäessään 70, 75 ja 80 vuotta. Muista haastateltavista julkaistiin vain yksi merkkipäivähaastattelu, jossa he mainitsevat oopperatalohankkeen. Valtaosa haastateltavista otti hyvin voimakkaasti kantaa hankkeen puolesta ja vain kahdessa haastattelussa ei ilmaistu suoraan kantaa hankkeeseen. Nämä olivat Kansallisoopperan pääjohtajan Sakari Puurunen haastattelu, jossa hän kommentoi mahdollisia tulevia saneerauksia taiteen alalla ja oopperasäveltäjä Erik Bergmanin haastattelu, jossa mainitaan hänen säveltävän oopperaa uuden oopperatalon avajaisiin.¹³⁰ Molemmat haastattelut ovat 1980-luvulta, jolloin oopperatalohanke oli tulkintani mukaan onnistunut vakauttamaan asemaansa ja voimakasta kannanottoa hankkeen puolesta ei välttämättä nähty enää tarpeellisena.

1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa kanta oopperatalohankkeen puolesta ilmaistiin jo jutun otsikossa. Yhteensä neljässä haastattelussa kanta hankkeeseen on nostettu otsikkoon. Oopperalaulaja Oiva Soinin haastattelun otsikko on ”Oopperan kehittyminen vaatii suuremman talon”.¹³¹ Baletin esitanssija Uno Onkisen haastattelun otsikko tuo myös esiin uuden talon tarpeen: ”Balettimme tulevaisuus on kiinni uudesta oopperatalosta”. Haastattelussa kirjoitetaan myös Onkisen syntymäpäivätoiveista: ”Nuoren eläkeläisen listalla on terveyttä, uusi oopperatalo, entistä enemmän

¹²⁸ Jaakola 2013a, 259.

¹²⁹ Jaakola 2013a, 262.

¹³⁰ HS 25.7.1981, 10; HS 24.11. 1986.

¹³¹ HS 21.1.1968, 11.

poikaoppilaita ja laajempi opetustoiminta...¹³² Myös Helsingin kaupungin kansliapäällikön Sulo Hellevaaran ja haastattelun otsikkoon on nostettu esiin toiveet uudesta oopperatalosta.¹³³ Näiden lisäksi oopperalaulaja Selim Palmgrenin vaimon Minna Palmgrenin haastattelun otsikko on: ”Helsinki tarvitsee uuden oopperatalon”¹³⁴ Oopperatalohankkeen nostaminen otsikkoon kuvaa mahdollisesti myös toimittajan kantaa asiaan. Toimittaja on voinut nostaa hankkeen otsikkoon oman kantansa esiin tuomiseksi tai hän on kokenut oopperatalohankkeen tulleen merkittävästi esille haastattelussa ja nostanut sen tämän vuoksi otsikkoon. Kyseisten haastattelujen kohdalla toimittajan nimeä ei ole mainittu jutun yhteydessä.

Osassa haastatteluista tuotiin esiin myös haastateltavien toiveet uuden oopperatalon suhteen. Kunnallispolitiikkaan aktiivisesti osallistuneen Carl Gustaf Londenin haastattelussa todetaan: ”Hän pitää Finlandia-taloa musiikkitaiteemme hyvänä investointina ja toivoo myös uutta oopperataloa.”¹³⁵ Kuten Uno Onkisen haastattelussa toive uudesta oopperatalosta on tuotu esiin. Osa haastatteluista otti kantaa oopperatalohankkeeseen tuomalla esiin sen tarpeellisuutta: ”Anna Mutanen soisi kuitenkin täydestä sydämestään nykyiselle oopperataiteilijoiden sukupolvelle uuden oopperatalon, sen puuttuminen on hänen mielestään kulttuuriskandaali.”¹³⁶ Oopperalaulaja tuo haastattelussaan esiin uuden oopperatalon puuttumisen kulttuuriskandaalina, mikä korostaa hankkeen kiireellisyyttä. Perusteluna oopperatalohankkeelle nähdään kulttuurin tarpeellisuus. Myös oopperalaulaja Lea Piltti tuo haastattelussaan esiin tämän näkökulman: ”Oopperataiteen kehitys Suomessa on viime vuosina ollut aivan valtavaa ennen muuta kesäisten juhlien, mutta myös television ansiosta, ja nyt kun uusi oopperatalokin on saanut ensimmäiset määrärahasa valtiolta pääsemme ehkä vihdoin sivistysvaltioiden luokkaan.”¹³⁷ Oopperatalohankkeen toteutuminen yhdistetään valtion sivistymisen asteeseen ja kulttuuri nähdään yhtenä sivistystä lisäävänä tekijänä. Mielestäni haastattelu tuo esiin myös kulttuurialan kehitystä ja erityisesti television vaikutusta siihen, sillä se nostetaan esiin yhtenä oopperataiteen kehitykseen vaikuttavana asiana.

Yksi merkkipäivähaastatteluissa esiin tuotu perustelu oopperatalohankkeelle on sen rooli kulttuurin saavutettavuuden parantamisessa. Helsingin kaupungin kansliapäällikkö Sulo Hellevaara tuo tämän esille haastattelussaan ja hän ilmoittaa vastustavansa ajatusta, että Finlandia-talo on rakennettu vain eliittiä varten. Lisäksi hän toteaa: ”Köyhä ihminen pistää viimeiset rahansa konserttilippuun, jos hän on musikaalinen.”¹³⁸ Tällä pyritään todennäköisesti poistamaan

¹³² HS 4.11.1972, 9.

¹³³ HS 27.1.1972, 9.

¹³⁴ HS 28.2.1972, 9.

¹³⁵ HS 28.6.1974, 17.

¹³⁶ HS 8.8.1974, 11.

¹³⁷ HS 2.1.1979, 18.

¹³⁸ HS 27.1.1972, 9.

musiikkitaiteen elitististä leimaa ja tuomaan esiin sitä, että kaikki konserteissa käyvät eivät ole rikkaita.

Kaikki Alfons Almin merkkipäivähaastattelut puolustavat uutta oopperataloa nimenomaan kulttuurin saavutettavuuden kannalta. Ensimmäisessä merkkipäivähaastattelussaan Almi korostaa sitä, ettei ooppera ole eliittitaide ja hän toivottaa myös popin ja jazzin tervetulleeksi uuteen oopperataloon.¹³⁹ Toisessa haastattelussa kulttuurin saavutettavuus on tuotu esiin otsikossa: ”Alfons Almi 75 vuotta Ooppera sopii monitoimitaloon”.¹⁴⁰ Monitoimitalolla Almi viittaa oopperatalon yhteyteen kaavailtuihin näyttelytiloihin ja haastattelussa kerrotaan hänen uskovan niiden laajentavan oopperan kävijäkuntaa. Myös kolmannessa merkkipäivähaastattelussa kulttuurin saavutettavuuden parantaminen on tuotu esiin otsikossa: ”Ooppera kuuluu kaikille.” Tämän lisäksi haastattelussa kirjoitetaan: ”Ooppera ei missään nimessä ole elitististä taidetta. Se on kansantaidetta, jonka tavoitteena on saada ihmiset värisemään.”¹⁴¹ Almi toivoo haastattelussa myös oopperan lippujen hintojen laskua ja esitysten televisioinnin yleistymistä, jotta oopperataide olisi yhä useampien saavutettavissa. Tämän lisäksi toimittaja on tuonut esiin Almin työväenluokkaisen taustan ja jutussa kuvaillaan hänen nousuaan orpokodista Suomen Kansallisoopperan pääjohtajaksi.¹⁴² Tällä pyritään todennäköisesti tekemään Almista samaistuttavampi ja osin korostamaan perustelua oopperatalon tarpeellisuudesta kulttuurin saavutettavuuden parantamiseksi.

Toinen merkkipäivähaastatteluissa esiin nouseva perustelu oopperatalohankkeen puolesta on se, että uusi oopperatalo parantaisi mahdollisuuksia tehdä yhä laadukkaampaa balettia ja oopperaa. Tämä tulee esille otsikoinneissa, joissa nostetaan esille ”oopperan kehittyminen” ja ”balettimme tulevaisuus”.¹⁴³ Tämän lisäksi Oiva Ollikkala oopperan vanha tanssija toteaa haastattelussaan, että esiintyjät haluavat uuden oopperatalon voidakseen tarjota laadukkaampaa taidetta yleisölle.¹⁴⁴ Yleisön tarpeiden nostaminen esiin on osoitus pyrkimyksestä korostaa oopperan taitelijoiden epäitsekkyyttä ja näin haalia yleisön tukea hankkeelle. Haastatteluissa nousee esille myös oopperatalon tarve vanhan Bulevardin oopperan tilojen ahtauden vuoksi. Laulaja Minna Palmgren toteaa haastattelussaan: ”Mieheni jo sanoi aikoinaan, että oopperan tilat ovat niin ahtaat, että tungoksessa lentävät napit irti.”¹⁴⁵ Bulevardin oopperan tilojen ahtaus on täysin ymmärrettävä perustelu uuden oopperatalon tarpeelle, mutta se ei vetoa yleisöön yhtä voimakkaasti, kuin Oiva Ollikkalan haastattelussa esiin nostettu perustelu oopperatalon tarpeesta yleisön vuoksi.

¹³⁹ HS 20.08.1974, 11.

¹⁴⁰ HS 20.8.1979, 12.

¹⁴¹ HS 20.8.1984, 11.

¹⁴² HS 20.8.1984, 11.

¹⁴³ HS 21.1.1968, 11; HS 4.11.1972, 9.

¹⁴⁴ HS 7.10.1978, 10.

¹⁴⁵ HS 28.2.1972, 9.

Lyhyempien alle sivun mittaisten merkkipäivähaastattelujen joukossa oli yksi pidempi koko sivun mittainen henkilökuva “Professori Erik Tawastjerna lähikuvassa”.¹⁴⁶ Juttu julkaistiin 1976 Tawastjernan täyttäessä 60 vuotta ja sen on kirjoittanut Tawastjernan kollega Seppo Heikinheimo. Jutussa käydään tarkemmin läpi Tawastjernan taustoja ja yhden väliotsikon “Oopperan tila huolestuttaa” alle on koottu hänen ajatuksiaan oopperaan liittyen.¹⁴⁷ Tawastjernalta kysytään toivomuksia ja hän mainitsee musiikkitieteen opiskelijoiden musiikillisen pohjan laajentumisen. Oopperatalohankkeen hän nostaa esiin seuraavasti: “Mutta musiikkielämämme ontuu niin kauan kuin eräällä keskeisellä renkaalla eli oopperalla ei ole asiallisia toimintamahdollisuuksia. Uusi oopperatalo ja kaikki, mikä siihen kuuluu, on saatava.”¹⁴⁸ Perusteluiksi Tawastjerna nostaa yleisön tarpeet: “Yleisön täytyy saada kokea Tristan, Aida, Boris, Elektra, Viimeiset kiusaukset ja Ratsumies suurella lavalla suuren orkesterin soittaessa.”¹⁴⁹ Yleisön tarpeiden lisäksi tämä tuo esiin oopperataiteen mahdollisuudet kehittyä uuden oopperatalon myötä.

Uudessa oopperatalossa isommalla lavalla voidaan esittää suurempia teoksia suuremman orkesterin esiintyessä. Aleksanterin teatterin huonot tilat aiheuttivat myös sen, että osa suomalaisista oopperataiteilijoista lähti työskentelemään ulkomaille. Tämä vaikutti oopperataiteen tasoon ja Tawastjerna kuvailee tilannetta ‘laulajavuotona’: “‘Laulajavuoto’ ulkomaille olisi saatava pysähtymään ja kääntymään takaisin – ei niin, että laulajat eivät vierailisi ulkomailla, vaan niin, että heidän tukikohtansa olisi täällä.”¹⁵⁰ Laulajavuodon pysäyttämällä olisi siis Suomen musiikkielämän kannalta merkittävä rooli, sillä se auttaisi nostamaan oopperataiteen tasoa.

Merkkipäivähaastatteluissa toistuvat samat teemat ja haastateltavat vaikuttavat kannattavan oopperatalohanketta. Samojen teemojen toistuessa on syytä pohtia toistuvatko teemat haastateltavien ooppera- tai balettitaustan vuoksi, vai ovatko merkkipäivähaastatteluja tehneet toimittajat vaikuttaneet haastateltaviin johdattelevilla kysymyksillä tai nostaneet merkkipäivähaastatteluissa oopperatalohankkeen esiin osoittaakseen tukensa sille. Kuitenkin vastuu jutun sisällöstä ja siitä, mitkä kohdat haastatteluista juttuun nostetaan, on toimittajalla.¹⁵¹ Toimittajat ovat siis voineet oman kantansa vuoksi tuoda esille haastateltavien kannan oopperatalohankkeeseen. Toisaalta merkkipäivähaastattelu juttutyypinä tuo esille mahdollisuuden pohtia yhteiskunnan kehitystä yksilön elämänkaaren kautta.¹⁵² Koska kaikki haastateltavat, jotka nostivat oopperatalohankkeen esiin, olivat tehneet elämäntyönsä oopperan tai baletin parissa, on hankkeen esiin nostaminen

¹⁴⁶ HS 10.10.1976, 25.

¹⁴⁷ HS 10.10.1976, 25.

¹⁴⁸ HS 10.10.1976, 25.

¹⁴⁹ HS 10.10.1976, 25.

¹⁵⁰ HS 10.10.1976, 25.

¹⁵¹ Jaakola 2013a, 201.

¹⁵² Jaakola 2013a, 214.

haastattelussa myös luontevaa. Monet haastateltavista olivat eläköityneitä tai lähestymässä eläkeikää, eli heidän työntekoonsa uusi oopperatalo ei vaikuttaisi. Tämän lisäksi haastateltavista ainoastaan Alfons Almi oli ollut oopperatalohankkeessa aktiivisesti mukana, eli hankkeen voidaan katsoa koskevan häntä kaikista merkittävimmin. On myös mahdollista että Oopperatalo- ja Näyttelykeskussäätiö on pyrkinyt oopperan nykyisten ja entisten työntekijöiden kautta vaikuttamaan hankkeen puolesta ohjeistamalla työntekijöitään tai muita kulttuurivaikuttajia nostamaan hankkeen esiin mahdollisissa haastatteluissa.

3.4 Taiteelliset perustelut

Käsittelen aluvuossa oopperatalohankkeen puolesta esitettyjä taiteellisia perusteluja, joita esiintyi erityisesti kulttuurivaikuttajia käsittelevissä artikkeleissa. Ne liittyvät keskeisesti siihen, että uusi oopperatalo vaikuttaisi positiivisesti ooppera- ja balettitaiteen laatuun. Tämän lisäksi perusteluiksi nousi oopperataiteen kansainvälinen menestys, oopperan ja baletin työolojen parantaminen, sekä laulajavuodon tyrehdyttäminen. Perustelut jakautuvat seuraavasti:

Perustelu	Määrä
Taiteellisen laadun parantaminen	26
Työolojen parantaminen	11
Kansainvälinen menestys	9
Laulajavuodon tyrehdyttäminen	4
Yhteensä	50

Taulukko 5 Taiteellisten perustelujen jakautuminen. Lähde: HS.

Ylä-Savon kulttuuripolitiikasta käytyä keskustelua tutkinut Jaana Luttinen määritteli yhdeksi kulttuuripoliittisen keskustelun osapuoleksi taiteenylistäjät, joiksi myös osan oopperatalohankkeen puolesta esitetyistä taiteellisista perusteluista voi luokitella. Luttisen mukaan taiteenylistäjät ovat taiteen ja kulttuurin ammattilaisia, sekä kulttuuriharrastajia, jotka vaativat rahoitusta taiteelle, kuitenkin niin että taiteen autonomia säilyy. He näkevät taiteen itsessään arvokkaana asiana, jota tulisi rahoittaa sen oman arvon vuoksi. Taiteenylistäjille tyypillistä on arvioida taidetta puhtaasti esteettisin kriteerein. He asettavat taiteen laadun ja kulttuuritarjonnan parantamisen talouden edelle. Taiteenylistäjä tuovat esiin myös sen, että taide ansaitsee sopivan infrastruktuurin.¹⁵³ Kulttuuritarjontaa ja taiteen laatua tulisi siis heidän mielestään parantaa hinnalla millä hyvänsä.

¹⁵³ Luttinen 1997, 102-108.

Taiteelle sopivan infrastruktuurin ajaminen liittyy taiteenystäjät kommentoijina oopperatalohankkeesta käytyyn keskusteluun.

Suosituimmaksi taiteelliseksi perusteluksi aineistosta nousi uuden oopperatalon vaikutus oopperan ja baletin taiteelliseen laatuun. Perustelua hyödynsivät erityisesti Helsingin Sanomien kulttuuritoimittajat arvosteluissaan ja se nousi esiin aiemmin tässä luvussa käsittelemissäni merkkipäivähaastatteluissa. Myös kulttuurialan ammattilaisten kommentit, haastattelut ja henkilökuvat hyödynsivät tätä perustelua. Vuonna 1984 julkaistu ilmiöjuttu oopperatalohankkeen etenemisestä tuo esiin hankkeen positiivisen vaikutuksen oopperan ja baletin laatuun. Tämän lisäksi juttu esittelee uuden oopperatalon hyvä puolia. Oopperatalosäätiön rakennustyöryhmän puheenjohtaja Aarno Ruusuvuori kommentoi hanketta seuraavasti: “Vanhassa talossa on erityisesti baletin esittäminen ollut hankalaa. Hyppyjä ei miestanssija pysty loikkaamaan täyspainoisesti, “ei ainakaan ilman jarruvaloja”, Ruusuvuori toteaa.”¹⁵⁴ Kansallisoopperan pääjohtaja Ilkka Kuusisto kommentoi vanhaa oopperataloa Bulevardilla seuraavasti: “Mutta en halua edes kutsua sitä oopperataloksi, koska se on alun perin rakennettu teatteriksi”¹⁵⁵ Uusi oopperatalo mielletään välttämättömyydeksi oopperan ja baletin taiteellisen laadun kehittymisen kannalta. Osittain esitetyt perustelut liittyvät myös oopperan ja baletin työoloihin, joihin uusi oopperatalo toisi parannusta.

Taiteelliselle perustelulle tyypillisesti oopperatalohankkeen vaikutus alan työoloihin esiintyi pääasiassa kulttuurialan ammattilaisten puheenvuoroissa. Säveltäjä Joonas Kokkonen vastasi Lauantain toivotut -kyselyyn 1975 toivoen uutta oopperataloa: “Jos minkään muun ammattialan ihmiset joutuisivat työskentelemään niin kurjissa oloissa kuin meidän loistavat laulajamme, olisivat lehdet ja yleisönosastot valituksia täynnä. Oopperalaisten nykyiseen työympäristöön olisi työsuojelijoillakin sanomista.”¹⁵⁶ Bulevardin oopperan työolosuhteet nähdään kertakaikkisen epäsovinnaisina ja ainoaksi ratkaisuksi esitetään uutta oopperataloa. Myös myöhemmin julkaistussa ilmiöjutussa “Kansallisbalettimme vuosikymmenet” tuodaan Bulevardin oopperan “mittaamaton ahtaus” esiin ja ratkaisuksi esitetään uutta oopperataloa: “Siitä päästään eroon vasta uuden oopperatalon valmistuttua, joten tällä hetkellä voi vain toivoa, että taiteilijoiden kärsivällisyys riittää siihen saakka.”¹⁵⁷ Kommentit Kansallisoopperan huonoista työoloista liittyvät keskustelun myös taiteen arvostukseen yhteiskunnassa. Myös taiteilijoilla on oikeus työskennellä heille sopivissa olosuhteissa.

Osa kirjoituksista painotti tätä oikeutta:

¹⁵⁴ HS 23.9.1984, 28.

¹⁵⁵ HS 23.9.1984, 28.

¹⁵⁶ HS 6.9.1975, 12.

¹⁵⁷ HS 17.1.1982, 22.

TV-ohjelmassa Kallis unelma 17.11.85 voitiin nähdä, miten surkeissa oloissa balettitaiteilijat joutuvat uraansa luomaan. Siksi toivonkin uuden oopperatalon pian valmistuvan. Kyllä balettitaiteilijat tarvitsevat kunnan työtilat siinä kuin muidenkin taiteiden edustajat, elleivät paremminkin.¹⁵⁸

Tämä mielipidekirjoitus painottaa taiteilijoiden oikeutta kunnollisiin työtiloihin ja tuo esiin vanhojen tilojen ongelmallisuuden erityisesti baletille. Oopperan ja baletin työoloihin, sekä taiteellisen laadun parantamiseen liittyi baletin kohdalla keskeisesti näyttämön ahtaus, jota tuotiin esiin oopperatalokeskustelussa. Sama ahtaus oli ongelma myös oopperan kohdalla, sillä monet arvostelut peräänkuuluttivat isompia tiloja, jotta voitaisiin parantaa taiteellista laatua ja esittää haastavampia oopperoita.¹⁵⁹ Myös Bulevardin oopperan akustiset ongelmat nostettiin esiin perustellessa uuden oopperatalon tarvetta.¹⁶⁰ Nähdäkseni perustelut työolojen ja taiteellisen laadun parantamiseksi ovat kulttuuripoliittisen keskustelun tulkintakehyksessä luokiteltavissa taiteenylistäjien kommentteiksi. Tätä puoltaa erityisesti se, että uutta oopperataloa perusteltiin ensisijaisesti taiteen tarpeilla ja se nähtiin välttämättömäksi taloudellisesta tilanteesta huolimatta.

Oopperan kansainvälinen menestys nousi kolmanneksi suosituimmaksi taiteelliseksi perusteluksi. Luokittelen kansainvälisen menestymisen taiteelliseksi perusteluksi, sillä sen perimmäisenä ajatuksena on perustella uuden oopperatalon tarvetta esittämällä oopperan taiteellista menestystä ja suosiota ulkomailla. Kuten muutkin taiteelliset perustelut kansainvälisen menestys nousi esiin erityisesti kulttuurialan ammattilaisten puheenvuoroissa, mutta myös yksi kolumni ja yksi pääkirjoitus käsittelivät aihetta. Luttisen mukaan taiteenylistäjille on tyypillistä etsiä perustelujaan varten vertailukohtia muista kaupungeista myös kansainvälisesti. Hänen mukaansa näiden vertailevien esimerkkien tavoitteena on osoittaa keskustelijan järkevyyttä ja vakavastiotettavuutta.¹⁶¹ Oopperatalohankkeen perustelu taiteenalan kansainvälisellä menestyksellä ei istu täysin Luttisen määritelmään taiteenylistäjistä, mutta siinä on mielestäni samanlaisia piirteitä. Perimmäisenä ajatuksena vaikuttaa olevan se, että muualla ymmärretään suomalaisen oopperataiteen arvo, mutta Suomessa ei. Arvostuksen osoituksena kansainvälisestä menestyksestä tulisi rakentaa uusi oopperatalo.

¹⁵⁸ HS 14.12.1985, 27.

¹⁵⁹ Ks. Tämän tutkielman luku 3.2

¹⁶⁰ HS 19.11.1985, 17.

¹⁶¹ Luttinen 1997, 107-108.

Kolumnisti Matti Paavonsalo kirjoittaa Kansallisoopperan menestyksekkästä vierailusta Metropolitanissa: “On tullut kiittämisen aika. Sen lisäksi että uusi oopperatalo on rakennettava viivytyksettä, olisi järjestettävä tilaisuus yksityisten kansalaisten osoittaa kiitollisuuttaan.”¹⁶² Paavonsalo ehdottaa kansalaiskeräystä, jonka tuotoilla voitaisiin rakentaa oopperataloon monumentti kiitokseksi säveltäjille ja laulutaiteilijoille. Uusi oopperatalo esitetään Paavonsalon kolumnissa ensisijaisesti kiitoksena oopperaväelle heidän saavuttamastaan kansainvälisestä menestyksestä. Paavonsalo päättää kolumninsa sanoihin: “Toivoilleen on isänmaa ennenkin halunnut antaa.”¹⁶³ Hän tarkastelee oopperaa Suomalaisen taiteen tulevaisuuden toivona. Samanlainen näkökulma tuodaan esiin myös Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa, jossa painotetaan oopperan potentiaalia kulttuuriviennin kannalta. Pääkirjoitus nostaa esiin saman vierailun Metropolitanissa, josta myös Paavonsalo kirjoittaa. “On surkukupaisaa, että Kansallisoopperan on toisella mantereella annettava kiistattomia näyttöjä, ennen kuin koti-Suomessa lopullisesti kirkastuu uuden oopperatalon pikainen välttämättömyys.”¹⁶⁴ Pääkirjoitus tiivistää hyvin sen, miten kansainvälistä menestystä hyödynnettiin perusteluna oopperatalohankkeen puolesta. Ooppera menestyi kansainvälisesti, mutta Suomessa ei ymmärretty sen arvoa.

Tähän liittyy olennaisesti Luttisen esittämä ajatus taiteenylittäjien pyrkimyksestä sivistää kansaa taiteen avulla. Kansaa pidetään niin sivistymättömänä, ettei se ymmärrä taidetta ja taiteen tarpeita.¹⁶⁵ Oopperatalohankkeen kohdalla tämä merkisi sitä, ettei Suomessa ymmärretty taiteenalan tarvetta uuteen oopperataloon ja sanomalehtikirjoitukset luovat kuvan siitä, että tarve ymmärrettiin vasta oopperan kansainvälisen menestyksen jälkeen. Kuten aiemmissakin taiteellisia perusteluja hyödyntävissä kirjoituksissa, myös nyt uusi oopperatalo nähdään välttämättömyytenä. Oopperataiteen liittäminen kulttuurivientiin on sinänsä mielenkiintoista, sillä kulttuurivienti nousi kulttuuripolitiikassa keskiöön merkittävämmiin vasta 1990-luvulla.¹⁶⁶

Myös laulajavuodon tyrehdyttäminen on tulkintani mukaan yksi taiteellisista perusteluista. Laulajavuodolla tarkoitetaan tilannetta, jossa suomalaiset lahjakkaat oopperataiteilijat lähtivät ulkomaille luomaan uraa parempien puitteiden vuoksi. Käsite laulajavuoto nousee esiin Erik Tawastjernan haastattelussa, jota käsittelemme aiemmassa luvussa.¹⁶⁷ Tawastjernan lisäksi myös kolmessa oopperalaulajien ja balettianssijoiden haastatteluista tulee esiin suomalaisten laulajien ja tanssijoiden työskentely ulkomailla. Esimerkiksi oopperalaulaja Matti Salminen, joka on

¹⁶² HS 3.5.1983, 21.

¹⁶³ HS 3.5.1983, 21.

¹⁶⁴ HS 1.5.1983, 2.

¹⁶⁵ Luttinen 1997, 102.

¹⁶⁶ Sokka & Kangas 2007, 186.

¹⁶⁷ HS 10.10.1976, 25.

työskennellyt 11 vuotta Bayeruthissa Saksassa kommentoi henkilökuvassaan tilannetta seuraavasti: “Jos uusi oopperatalohanke toteutuu varaukset kalenterissani näyttävät tyystin toisenlaisilta. Ajatelkaapa, jos kaikki maailmalle levinneet suomalaiset laulajat saataisiin saman katon alle esiintymään. Siitä tulisi tosi upeaa oopperaa.”¹⁶⁸ Salminen vihjailee, että oopperatalohankkeen toteutuminen voisi saada hänet ja monet muut ulkomailla työskentelevät oopperataiteen ammattilaiset palaamaan Suomeen. Määrittelen tämän taiteelliseksi perusteluksi, koska ammattilaisten paluu takaisin kotimaahansa nostaisi oopperan ja baletin taiteellista laatua.

Tulkintaa taiteellisista perusteluista tukee aiempi tutkimus kulttuuripoliittisesta keskustelusta, jossa yhdeksi kulttuurin puolustajista muodostuvat taiteenylistäjät, joiden perusteluissa korostetaan taiteen autonomiaa ja arvokkuutta.¹⁶⁹ Mielestäni tämä osoittaa, että kuten aiemmassa tutkimuksessa myös oopperatalohankkeen kohdalla taiteellisia perusteluja hyödynsivät pääasiassa kulttuurialan ammattilaiset. Tulkintani mukaan taiteellisia perusteluja yhdistävä tekijä on niiden taustalla oleva ajatus siitä, että taide on arvokasta itsessään ja taiteelle on luotava edellytykset kehittyä ja kukoistaa sen mahdollisesta taloudellisesta kannattamattomuudesta huolimatta. Olen luvussa käsitellyt kulttuurialan ammattilaisten näkökantoja oopperatalohankkeeseen. Heidän kirjoituksensa muodostavat tulkintani mukaan selkeän tuen oopperatalohankkeelle. Seuraavassa luvussa syvennyn tarkemmin keskustelussa esiintyneisiin vastakkainasetteluihin ja tarkastelen tarkemmin myös lukijoiden kantoja oopperatalohankkeeseen.

¹⁶⁸ HS 5.5.1986, 22.

¹⁶⁹ Luttinen 1997, 102.

4. Oopperatalohankkeen vastustajat ja puolustajat

4.1 Puistoalan pieneneminen

Käsittelen luvussa oopperatalokeskustelussa esiin nousseita vastakkainasetteluja laadullisia menetelmiä hyödyntäen. Vastakkainasettelu oopperatalohankkeen ja Töölönlahden puistoalan välillä jakautui tulkintani mukaan keskusteluun aiheesta kunnallispoliittisena ongelmana ja keskusteluun kaupunkilaisten virkistysalueen pienenemisestä. Myös muu aihetta käsittelevä kirjallisuus tunnistaa Töölönlahden puistoalan pieneneminen yhdeksi oopperatalohankkeesta nousseeksi keskustelunaiheeksi.¹⁷⁰ Kulttuuripoliittista keskustelua tutkineen Jaana Luttisen mukaan kulttuurin jarruttajat näkevät kulttuuriin liittyvän päätöksenteon salamyhkäisenä ja uskovat, että kansalaisia yritetään vedättää.¹⁷¹ Osa kirjoituksista, jotka käsittelevät oopperatalohanketta kunnallispoliittisena ongelmana lukeutuvat Luttisen tulkinnan mukaan kulttuurin jarruttajien kirjoituksiksi. Yhteensä kymmenen artikkelia käsitteli vastakkainasettelun avulla oopperatalohanketta kunnallispolitiikan näkökulmasta.

Keskusteluun Töölönlahden puistoalasta kunnallispoliittisena ongelmana ottivat kantaa Helsingin kaupunginvaltuutetut ja tavalliset kansalaiset. Helsingin kaupunginvaltuutettu ja kaupunginsuunnittelulautakunnan jäsen Antti Viinikka kommentoi aihetta 1974 kirjoituksessaan "Ei oopperataloa Töölönlahdelle". Hän pitää Pasilaa parempana vaihtoehtona, ja vastustaa suunnittelukilpailun järjestämistä Sokeritehtaan tontille: "Pelkäänkin kilpailun käytännössä merkitsevän sitovaa ratkaisua Töölönlahden rantojen uhraamisesta oopperataiteelle."¹⁷² Viinikka kyseenalaistaa koko hankkeen tarpeellisuuden sen kalleuden vuoksi, sillä rakennuskustannusten nousun aikana hankkeen kokonaiskustannuksia on hankala arvioida. Hän arvioi niiden nousevan 150-200 miljoonaan markkaan ja kysyy: "Mistä tällaiset rahat? Ei ainakaan helsinkiläisten veronmaksajien kukkaroista löydy vapaita rahoja."¹⁷³

Viinikan kommentissa yhdistyy kaksi vastakkainasettelua, keskustelu Töölönlahden puistoalan pienenemisestä ja muut yhteiskunnalliset tarpeet. Hän vertaa oopperatalohankkeen kustannuksia Helsingin asuntotuotantoon, päivähoitoon ja kouluihin käyttämiin summiin, jotka ovat huomattavasti pienemmät: "Päivähoitolaitoksiin käytetään vuodessa vain 7 miljoonaa ja uusiin kouluihin 9 miljoonaa markkaa."¹⁷⁴ Vertauksella hän pyrkii todennäköisesti osoittamaan, mitä kaikkea muuta oopperatalohankkeen arvioituilla rahoituskustannuksilla voitaisiin rahoittaa. Viinikka

¹⁷⁰ Kemppinen 1993, 47.

¹⁷¹ Luttinen 1997, 82.

¹⁷² HS 24.3.1974, 25.

¹⁷³ HS 24.3.1974, 25.

¹⁷⁴ HS 24.3.1974, 25.

kirjoittaa myös: “Olen kulttuurin lämmin kannattaja. Nyt on kuitenkin oikea aika keskustella siitä onko kansalla todella varaa uuden mammuttioopperan toteuttamiseen?”¹⁷⁵ Oopperatalohanke kuvataan kalliiksi ja uusi talo “mammuttioopperaksi” mikä luo kuvan Viinikasta hankkeen vastustajana.

Kommentissa kyseenalaistetaan oopperatalon tarvetta useamman kerran: “Onko nyt oikea aika sitoa valtavia pääomia ja tuotantoresursseja oopperan tapaiseen mammuttilaitokseen?”¹⁷⁶ Viinikka ehdottaa vaihtoehdoksi panostamista lähiöiden kulttuuripalveluihin ja kysyy: ”Haluammeko mielummin pienimittakaavaisia ja asuinympäristöömme liittyviä kulttuuritoimintoja kuin erityiskulttuurin mammuttilaitoksia?”¹⁷⁷ Lähiöiden kulttuuritoiminnot kuvataan pienikaavaisina ja asuinympäristöön sopivina. Tällä pyritään todennäköisesti luomaan kuvaa niistä myös edullisempänä ratkaisuna. Myöhemmin Viinikka lisää vielä “Uuden oopperan rahoilla saataisiin kulttuuri kukkimaan monin tavoin lähellä ihmistä.”¹⁷⁸ Lähiökulttuuri liittyy keskustelun kulttuurin saavutettavuuteen, joka oli yksi kulttuuripolitiikan toisen vaiheen keskeisistä teemoista.¹⁷⁹

Koska uusi oopperatalo esitetään mammuttimaisena ja ylihintaisena investointina saa kommentista sen kuvan, että Viinikka vastustaa hankkeen toteutumista. Hän kuitenkin mainitsee puoltavansa oopperan sijoittamista Länsi-Pasilaan ja päättää kommenttinsa toteamalla: “Nyt on todella aika keskustella oopperarakennuksesta ja sen sijainnista.”¹⁸⁰ Viinikan kommentti on nähdäkseni tyypillinen oopperatalokeskustelun kannalta, sillä hän ottaa kantaa yhteen aiheesta käytyyn keskusteluun, mutta ei hankkeen toteutumiseen itsessään. Kommentti liittyy keskustelun myös monin tavoin kaupungin kulttuuripolitiikkaan niin kulttuurin rahoituksen, kuin kulttuurilaitosten sijainnin näkökulmasta.

Keskustelu oopperatalon sijainnista käynnistyi todella tämän kommentin jälkeen. Viikon sisään julkaistiin myös sosiaalidemokraattien kaupunginvaltuutettu Arne Laurilan kommentti, jossa hän puoltaa uuden oopperatalon sijoittamista Pasilaan ja viittaa aiemmassa artikkelissa esiteltyyn valtuustoaloitteeseen.¹⁸¹ Laurila oli Helsingin kaupungin nimeämä edustaja Oopperatalosäätiössä ja myös edustajiston varapuheenjohtaja vuosina 1973-1993.¹⁸² Laurila perustelee aloitetta seuraavasti:

¹⁷⁵ HS 24.3.1974, 25.

¹⁷⁶ HS 24.3.1974, 25.

¹⁷⁷ HS 24.3.1974, 25.

¹⁷⁸ HS 24.3.1974, 25.

¹⁷⁹ Kangas & Pirnes 2015, 24-25.

¹⁸⁰ HS 24.3.1974, 25.

¹⁸¹ HS 29.03.1974, 24.

¹⁸² Kempainen 1993, 34-35.

Katsoimme silloin että Töölönlahden rantoja ei saa tukehduuttaa, että Länsi-Pasilasta on löydettävä tontti, jolle ooppera voidaan rakentaa vapaammin ja paremmin kuin ahtaaseen kantakaupunkiin ja että Pasilan kehittämiseksi Helsingin toiseksi keskukseksi on perusteltua saada sinne myös tämän luonteista toimintaa työpaikkojen ja asuntojen lisäksi.¹⁸³

Laurilan kirjoituksen perusteella voidaan todeta Oopperatalosäätiössä olleen sisäistä ristiriitaa uuden oopperatalon sijoituspaikan suhteen, sillä säätiön toiminnanjohtaja Alfons Almi oli tunnettu Töölönlahden tontin puolestapuhuja.¹⁸⁴ Laurila muistuttaa myös taidemuseon tarpeesta ja nostaa esiin Töölönlahden haasteet liikennesuunnittelun suhteen. Töölönlahden puistoalan pienenemisen lisäksi perusteluksi nostetaan rantaviivan rikkoutuminen ja ratkaisun hintavuus.¹⁸⁵ Vetämällä ratkaisun hintavuus mukaan pyritään saamaan kommentin lukija puoltamaan Pasilaa parempana ratkaisuna oopperatalolle. Laurila kritisoi myös suunnittelukilpailun julistamista ja muistuttaa lähiön kulttuuritarpeista: “Odotetaanpa nyt sitä kokonaisuuttamista ja koetetaan samanaikaisesti hoitaa myös lähiö helsinkiläisten kulttuuritarpeet. Ne eivät tule kalliiksi, niissä on kysymys asian oivaltamisesta ja hyvästä tahdosta.”¹⁸⁶ Lähiön kulttuuritarpeet muodostuvat keskustelun perusteella tärkeiksi sosiaalidemokraateille ja niitä pyrittiin ajamaan osittain myös oopperatalohankkeen sijasta. Ne myös liittyvät keskustelun kaupungin kulttuuripolitiikkaan ja erityisesti kulttuurin saavutettavuuteen.

Kunnallispolitiikkojen avaukset oopperatalohankkeesta innostivat myös tavallisia kansalaisia ottamaan uuden oopperatalon sijaintiin kantaa. Heinäkuussa 1974 julkaistiin kaksi mielipidekirjoitusta, joissa nostettiin esiin vastakkainasettelua Töölönlahden puistoalan ja oopperatalohankkeen välille. Otsikolla “Oopperako pilaamaan Töölön keuhkot” julkaistussa Töölö-seuran varapuheenjohtajan Arvo Salon kirjoituksessa syytetään kaupunkisuunnittelulautakuntaa kaupunkilaisten hämäämisestä, sillä esitys oopperatalon sijoittamisesta Töölönlahdelle oli tehty juuri ennen juhannusta. Töölö-seura vastusti julkisesti oopperan sijoittamista Töölönlahdelle ja tätä perusteltiin puistoalan pienenemisellä. Arvo Salo toteaa mielipidekirjoituksessaan: “Tiheä asutusalue ja läpikulkuliikenne tarvitsee riittävät keuhkot lähelleen.”¹⁸⁷ Töölö-seura ei mielipidekirjoituksen perusteella vastustanut varsinaisesti oopperatalon rakennuttamista, vaan sen sijoittamista Töölönlahdelle, sillä Hesperian puisto ja Töölönlahden rannat koettiin merkittäviksi virkistysalueiksi,

¹⁸³ HS 29.03.1974, 24.

¹⁸⁴ Ks. esimerkiksi HS 17.4.1981, 17-18.

¹⁸⁵ HS 29.03.1974, 24.

¹⁸⁶ HS 29.03.1974, 24.

¹⁸⁷ HS 9.7.1974, 15.

joita ei saisi entisestään pienentää.¹⁸⁸ Kirjoitus on myös esimerkki siitä, kuinka Töölönlahden puistoalan ja oopperatalohankkeen välisessä vastakkainasettelussa kunnallispolitiikka yhdistettiin viheralueen pienenemiseen

Toisessa mielipidekirjoituksessa esitetään, että oopperan sijoittaminen Töölöön olisi ollut poliittisen taktikoinnin tulos, sillä kaupunkisuunnittelulautakunnassa vasemmisto puolsi oopperan sijoittamista Länsi-Pasilaan ja oikeisto ja virkamiesesittelijä sen sijoittamista Töölönlahdelle. Kirjoittajan mukaan ensimmäisessä kokouksessa voimasuhteet olivat 4-4, sillä yksi oikeiston edustaja ei osallistunut kokoukseen.¹⁸⁹ Kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenet Adolfson, Honkala, Zillacus ja varapuheenjohtaja Kivinen marssivat ulos 13.6.1974 järjestetystä kokouksesta ja saivat lykättyä päätöstä oopperatalon suunnittelukilpailun tontista seuraavaan kokoukseen.¹⁹⁰ Kirjoittajan mukaan: "Kun oopperan paikkaa seuraavan kerran käsiteltiin, oli ensimmäisessä äänestyksessä vastakkainporvareiden ehdotus oopperan sijoittamisesta Kamppiin ja vasemmiston ehdotus Länsi-Pasilasta. Äänestyksen hävisi vasemmisto, ja niin oli Pasila-vaihtoehto taktikoitu pois pelistä."¹⁹¹ Mielipidekirjoitus kuvaa hyvin poliittista valtapeliä oopperatalohankkeen taustalla. On mahdollista, että kirjoittaja on itse mukana kunnallispolitiikassa, sillä hän osasi kuvata suunnittelukilpailuun liittyvää päätöksentekoa hyvin yksityiskohtaisesti.

Kirjoittaja päättää mielipidekirjoituksensa toiveeseen siitä, että kaupunginvaltuusto hylkäisi lautakunnan kannan asiaan ja sijoittaisi oopperan muualle kuin Töölönlahdelle, sillä: "Sokeritehtaan tontille sijoitettu ooppera pilaisi kauniin rantapromenadin ja puiston, puhumattakaan siitä, minne autojen pysäköintipaikat ja ajorampit sijoitettaisiin. Eikö Finlandia-talon lohduton pysäköintikenttä jo riitä varoittavaksi esimerkiksi?"¹⁹² Molemmissa mielipidekirjoituksissa oopperatalon rakentamista Töölönlahdelle vastustetaan, sillä se pienentäisi puistoalaa ja virkistysaluetta entisestään. Vaikka mielipidekirjoitukset nostavat esiin kaupunkilaisten virkistysalueen pienenemisen, on niiden ensisijainen tavoite nähdäkseni tuoda esiin puistoalaan liittyvä kunnallispoliittinen ongelma. Kumpikaan mielipidekirjoituksista ei kuitenkaan suoraan vastusta uuden oopperatalon rakentamista, vaan ne ottavat suuremmin kantaa talon sijanitiin.

Vastakkainasettelu Töölönlahden puistoalan ja oopperatalohankkeen välillä nostettiin esiin myös Helsingin Sanomien kunnallisvaaligallupissa 1976. Kunnallisvaaliehdokkailta kysyttiin:

¹⁸⁸ Myöhemmin 1980-luvulla Töölö-seura päätyi kannattamaan oopperatalohanketta. "Valtuutettu Kaarina Heiska (kok), Töölö-seuran puheenjohtaja, sanoi ajan olevan kypsän näyttää vihreää valoa oopperahankkeelle. Heiskan mukaan on häpeä, että ooppera joutuu toimimaan nykyisissä ahtaissa tiloissaan." Ks. HS 13.9.1984, 9.

¹⁸⁹ HS 11.7.1974, 21.

¹⁹⁰ Hka, Kaupunkisuunnittelulautakunnan pöytäkirjat 1974 Ca:11, N:o28, 797 §.

¹⁹¹ HS 11.7.1974, 21.

¹⁹² HS 11.7.1974, 21.

“Voidaanko uusi oopperatalo sijoittaa mielestänne Töölönlahden rantaan, kuten on suunniteltu?”¹⁹³ Kymmenestä vastanneesta ehdokkaasta sosiaalidemokraattien, perustuslaillisen kansanpuolueen ja keskustan ehdokkaat vastustavat oopperatalon sijoittamista Töölönlahdella ja yhtenä perusteluna esitetään puistoalan pieneneminen. Muut ehdokkaat näkevät Töölönlahden sopivana paikkana ja osa ilmoittaa koko valtuustoryhmän kannattavan oopperan sijoittamista Töölönlahdelle.¹⁹⁴ Oopperatalohankkeen nostaminen kunnallisvaaligalluppiin kuvaa sen merkittävyyttä ja erityisesti tonttikeskustelun saamaa suurta roolia. Gallup seuraa oopperatalokeskustelun kaavaa siinä mielessä, ettei yksikään vastanneista ehdokkaista ilmoita vastustavansa oopperatalohanketta vaan he kommentoivat ainoastaan tonttikysymystä. Gallup on nähdäkseni myös loistava esimerkki siitä, kuinka tiiviisti puistoalan ja oopperatalohankkeen välinen vastakkainasettelu kytkeytyi tonttikeskusteluun.

Vastakkainasettelu oopperatalohankkeesta ja Töölönlahden puistoalasta nousi esiin myös Helsingin Sanomien kolumnistien kirjoituksissa. Uula Eronen kritisoi kolumnissaan “Oopperan silmäkääntäjät” prosessin epädemokraattisuutta: “Oopperataloa on hivuttamalla juntattu Hesperian puistoalueelle ja “silmäkääntäjät” ovat todella tehneet hyvää työtä.”¹⁹⁵ Eronen viittaa tällä siihen, että oopperatalosta suunniteltiin arkkitehtikilpailua tontille, ennen kuin varmuus tontin saamisesta oli. Myös muissa kirjoituksissa tuli esiin se, kuinka tällainen nähtiin epädemokraattisena ja hämäämisenä. Reijo Lahtinen kirjoitti 1974 kommentissaan: “Arkkitehtiliiton harkitsematon menettely on sikäli merkittävää, että kun arkkitehtuurikilpailun tuloksena syntyneet suunnitelmat ja näyttävä pienoismalli ovat olemassa, on yleisessä mielipiteessä jo itse talokin käytännössä melkein saatu rakennetuksi.”¹⁹⁶ Arkkitehtikilpailu alkoi syyskuussa 1975 ja se ratkesi 1977.¹⁹⁷ Eronen nostaa kolumnissaan esiin myös puistoalan pienenemisen ja toteaa oopperasta tulevan paljon suurempi kuin Finlandia-talosta: “Ja jos vanhat merkit pitävät, oopperakin voi valmistuttuaan olla liian ahdas ja sitä on laajennettava Finlandia-talon tapaan. Lisäksi se lohkaisee suuret tilat liikenne ja paikoitusalueeksi. Mitä sitten enää on puistosta jäljellä? Eipä paljon mitään.”¹⁹⁸ Eronen kolumni yhdistää Töölönlahden puistoalan vastakkainasettelussa näkökulmat oopperatalon sijainnista kunnallispoliittisena ongelmana ja virkistysalan pienenemisen. Tämän perusteella Eronen kirjoituksen voi sanoa vastustavan oopperataloa, mikäli se rakennetaan Töölönlahdelle.

¹⁹³ HS 26.9.1976, 16. Vastaajina Per-Erik Förars (Sdp), Heikki S. von Herzen (Kok), Pekka Saarnio (Skdl), Ulla Gyllenberg (Rkp), Jaakko Itälä (Lkp), Olavi Majander (Skl), Georg C. Ehrnrooth (Spk), Ilkka Hakalehto (Kesk), Pekka Vennamo (Smp) ja Veikko Pöllänen (Skyp, puolueella ei valtuustopaikkaa kyselyn aikana.)

¹⁹⁴ HS 26.9.1976, 16.

¹⁹⁵ HS 3.1.1977, 16.

¹⁹⁶ HS 19.3.1974, 14.

¹⁹⁷ Kemppinen 1993, 68.

¹⁹⁸ HS 3.1.1977, 16.

Keskustelu oopperatalonsijainnista ja vastakkainasettelu Töölönlahden puistoalan ja oopperatalohakkeen välillä jatkui vielä 1980-luvulla. Osittain tätä selittää se, että lopullinen päätös tontista saatiin vasta 1984 ja vuokrasopimus 1986.¹⁹⁹ Itse hankkeen pitkittymisen voi määritellä yhdeksi syyksi keskustelun pitkittymisessä. Helsingin Sanomien pääkirjoitus “Töölön liikenne vaatii uutta harkintaa” vuodelta 1980 ottaa kantaa liikennejärjestelyihin Töölössä, mutta nostaa esiin myös uuden oopperatalon tonttikysymyksen niissä: “Jo turhan pitkään avoimena ollut sijoituskysymys saadaan näin toivottavasti ratkaistuksi, vaikka paikka lohkaiseekin palan puistoaluetta.”²⁰⁰ Pääkirjoitus ei ota suoraan kantaa oopperatalohankkeeseen, mutta näkee oopperan sijoittamisen Töölönlahdelle perusteltuna, vaikka se pienentäisi alueen puistoalaa. Keskustelu liikennejärjestelyistä liittyy pääkirjoituksen osaksi oopperatalon sijoitusta kunnallispoliittisena ongelmana, sillä oopperatalon ympäristön liikennejärjestelyistä ei ollut vielä selvyyttä. Helsingin kaupunki lupautui vasta 1981 hoitamaan alueen liikennejärjestelyt ja ennen tätä niiden maksaja oli vielä epäselvä.²⁰¹

Koska tonttikysymyksen ratkaisu pitkittyi, Töölönlahden puistoalan puolesta otettiin kantaa vielä 1984: “Jo aikaisemmin kaupunki kiirehti lyömään lukkoon oopperatalon paikan, joten suunnittelijoiden kädet sidottiin siltäkin osin. Vai onko vielä mahdollista siirtää oopperataloa lähemmäksi Mannerheimintietä, kuten eräs arkkitehti hyvin perustellusti esitti mielipidesivulla (HS 15.9.)?”²⁰² Mielipidekirjoitus johon tässä viitataan on arkkitehti Aarne Nevanlinnan kirjoitus, jossa ehdotetaan Sokeritehtaan tontille rakennetun lasisen toimistorakennuksen purkamista ja oopperatalon siirtämistä lähemmäs Mannerheimintietä, jotta puistoalaa säästyisi enemmän.²⁰³ Nähdäkseni mielipidekirjoitukset heijastavat tyytymättömyyttä oopperatalon tontin valinnan vuoksi ja kuvastavat julkisen keskustelun kantaaottavuutta. Lisäksi ne kuvastavat sitä, etteivät puistoalan puolustajat lopettaneet, vaikka Helsingin kaupunki oli tehnyt päätöksen tontin vuokrauksesta.

Vastakkainasettelu oopperatalohankkeen ja Töölönlahden puistoalan välillä näkyi myös keskustelussa kaupunkilaisten virkistysalueen pienenemisestä. Verrattuna aiemmin käsittelemiini artikkeleihin virkistysalasta käyty keskustelu oli kantaaottavampaa ja käytiin lähes yksinomaan yleisönosaston mielipidekirjoituksissa. Myös pilapiirtäjä Kari Suomalainen nosti Töölönlahden puistoalasta käydyn kiistan esiin piirroksessaan vuonna 1975. Suomalaisen piirroksessa kaksi hämmästyneen näköistä siististi pukeutunutta koiranulkoiluttajaa kävelee puistonpenkin ohi, jolla istuu kaksi resuisen näköistä miestä laulamassa ja toisella heistä on pullo kädessään. Piirroksen

¹⁹⁹ Kemppinen 1993, 119-120; Kolbe 2002, 444.

²⁰⁰ HS 24.3.1980, 2.

²⁰¹ Kemppinen 1993, 97.

²⁰² HS 12.10.1984, 21.

²⁰³ HS 15.9.1984, 21.

tekstissä viitataan suoraan uuteen oopperataloon: “Uuden oopperatalon paikasta puheen ollen, kyllä minusta sille lauluväelle on vähän turha uhrata puistoa.”²⁰⁴ Piirros ottaa kantaa oopperatalon sijaintiin ennen suunnittelukilpailun julkaisemista 1975. Lauluväellä Suomalainen viittaa tekstissä oopperalaulajiin, mutta rinnastaa heidät piirroksessaan puistonpenkillä istuviin resuisiin miehiin. Piirros kuvastaa nähdäkseni oopperatalon ja puistoalan välillä ollutta vastakkainasettelua, mutta odotuksista poiketen puistoalan pienenemisen vastustajat kuvataan siisteinä ja asiallisina, kun taas puiston lauluväki resuisina kadunmiehinä. Piirroksesta ei voi mielestäni tämän vuoksi määrittellä Suomalaisen kantaa hankkeeseen, vaan tulkitsemisen sen enemmänkin keskustelun herättämiseksi aiheesta.

Mielipidekirjoituksissa kantaa otettiin suuremmin ja vastakkainasettelulla pyrittiin tuomaan esiin mielipide oopperatalohankkeesta. Toimitusjohtaja Veikko Tolinin 1978 julkaistussa mielipidekirjoituksessa hän peräänkuuluttaa hankkeen pikaista toteuttamista sen työllisyysvaikutusten vuoksi ja viittaa myös puistoalaan: “Se, että töölöläiset vastustavat Sokeritehtaan tontin käyttöä oopperan rakentamiseen, on pelkkää itsekkyyttä. Taka-töölössä on nyt jo puistoja lähes kaksinkertainen määrä kantakaupunkiin yleensä verraten.”²⁰⁵ Puistoalan pienenemisen vastustajiksi nimetään erityisesti töölöläiset, millä todennäköisesti viitataan Töölöseuran julkaisemiin kannanottoihin, joissa he ilmoittavat vastustavansa oopperatalon sijoittamista Töölönlahdelle.²⁰⁶ Osa töölöläisistä kuitenkin piti oopperatalon sijoittamista puistoon hyvänä ajatuksena. 1982 julkaistussa kirjoituksessa “Odotan myös oopperaa” Finlandia-taloa ympäröivää puistoalaa pidetään viihtyisänä ja todetaan seuraavasti: “Samoin uskon oopperatalonkin ympärille syntyvän jonkin kauniin viheralueen istutuksineen nykyisen koirien ulkoilun alueen tilalle.”²⁰⁷ Kirjoitus antaa kuvan siitä, että puisto Sokeritehtaan tontin kohdilla olisi ainoastaan koirien ulkoilun alue ja tähän kaivattaisiin parannusta oopperatalon rakentumisen myötä.

Oopperatalohankkeen ja Töölönlahden puistoalan välille rakennetussa vastakkainasettelussa nostettiin esiin myös vaihtoehtoisia ratkaisuja. Oopperaa ehdotettiin siirrettäväksi kaupunginteatterin tiloihin 1981 ja tätä perusteltiin seuraavasti: “Näin ratkeaisivat monet ongelmat. Ooppera saisi nopeasti talonsa. Sen se tosiaan tarvitsee.” ja “Ratkaisu olisi huomattavasti Scalapuikkoa halvempi. Oopperaa ei tarvitsisi rakentaa sille ajateltuun mahdottomaan paikkaan.”²⁰⁸ Oopperatalo nähdään tarpeellisena, mutta sille suunniteltu paikka mahdottomana. Samaa ehdotusta käsiteltiin jo 1976, kun oopperalaulaja Pekka Salomaa kirjoitti, ettei kaupunginteatteri sovi oopperan esittämiseen muun

²⁰⁴ HS 27.6.1975, 2.

²⁰⁵ HS 20.4.1978, 13.

²⁰⁶ HS 9.7.1974, 15.

²⁰⁷ HS 16.2.1982, 11.

²⁰⁸ HS 29.10.1981, 19.

muassa akustisten haasteiden vuoksi.²⁰⁹ Mielestäni tämä kuvastaa sanomalehdissä käytävän julkisen keskustelun haasteita, sillä siihen osallistuu sekä maalikkoja että alan ammattilaisia. Maalikoiden ehdotukset saattavat olla epärealistisia, mutta ne ovat kuitenkin loogisesti perusteltavissa. Alan ammattilaiset kuitenkin ymmärtävät, etteivät ehdotukset ole toteutettavissa. Nähdäkseni tämä aiheuttaa myös sen, että tietyt aiheet saattavat nousta tasaisin väliajoin esiin oopperatalohankkeesta käydyssä keskustelussa. Kaikki aihetta kommentoivat eivät välttämättä ole kartalla siitä, miten keskustelu on kehittynyt ja tämä aiheuttaa sen, että keskustelu saattaa alkaa toistaa itseään.

Mielipidekirjoituksissa myös vastustettiin hyvin suoraan oopperatalon sijoittamista Töölönlahdelle. 1980 julkaistussa kirjoituksessa “Ei oopperaa puistoon!” korostetaan puiston merkitystä kaupunkilaisten virkistysalueen: “Antakaa Hyvät herrat, ehjänä se puisto, mikä on jäänyt! Ei meillä kaikilla ole kesämökkiä, vaan on oleiltava myös puistossa. Miksi Helsingissä vihataan puita ja luontoa ja rakastetaan asfalttia?”²¹⁰ Kirjoituksessa vastakkainasettelua rakennetaan puistoalan ja oopperatalohankkeen välille, mutta laajemmin tarkasteltuna vastakkainasettelun voi nähdä myös luonnon ja kulttuurin välillä tai luonnon ja rakentamisen välillä.

Vielä juuri ennen rakentamisen alkua oopperatalohanke nostettiin esiin Töölönlahden puistoalasta käydyssä keskustelun yhteydessä. Mielipidekirjoituksessa “Mannermaisuuks tuhoaa Helsingin ydinkeskustan” kirjoitetaan ensisijaisesti Töölönlahden rantaan kesäksi 1986 väliaikaisesti nousseesta lasipavilijongista, mutta kommentoidaan myös oopperatalohanketta:

Senkun vain, mutta Helsingin puistoja ei tarvitse pilata. Sitä tapahtuu omastakin takaa, kuten uuden oopperatalon rakentaminen Sokeritehtaan tontille. Tuo pöntikkä vie palan avaraa luontoa Helsingin keskustasta. Mutta etenkin nyt, kun laululaji on saavuttanut maailmanmainetta, uhrataan kiitosmielin puisto tälle epäjumalalle.²¹¹

Kirjoittaja selkeästi vastustaa oopperatalon rakentamista Töölönlahden rantaan, vaikka sen rakentaminen on alkanut näyttää hyvin todennäköiseltä. Kuten aiemminkin käsittelemässäni mielipidekirjoituksessa puistoalan pienenemisen lisäksi oopperatalohanketta vastaan nostetaan puistoalan lisäksi luonto, minkä myötä syntyy vastakkainasettelu kulttuurin ja luonnon välille. Puiston rinnastaminen suoraan luontoon on sinänsä mielenkiintoista, sillä kuinka luontoa kaupungin keskustassa oleva todennäköisesti istutuksia ja nurmikkoa täynnä oleva puisto todella on. Luontoon

²⁰⁹ HS 7.1.1976, 17.

²¹⁰ HS 17.6.1980, 11.

²¹¹ HS 22.8.1986, 17.

rinnastaminen ja käytettävä sana “epäjumala”, siis luovat kuvan, että nyt oopperatalohankkeen myötä oltaisiin tuhoamassa jotain hyvin pyhää.

4.2 Yhteiskunnan muut tarpeet

Oopperatalohanketta verrattiin muihin yhteiskunnan taloudellisiin tarpeisiin ja näin luotiin vastakkainasettelua kulttuurilaitosten rahoituksen suhteen. Myös muuta kulttuuripoliittista keskustelua käsittelevä tutkimus on osoittanut, että vastakkainasettelujen luominen on tyypillistä kulttuuripoliittiselle keskustelulle. Luttisen mukaan erityisesti kulttuurin jarruttajat perustelevat argumenttinsa sillä, että ensin tulisi keskittyä ihmisten perustarpeiden tyydyttämiseen (asunto, ruoka ja työpaikka) ja vasta sitten käyttää yhteiskunnan varoja kulttuuriin. Kulttuurin jarruttajat asettavat vastakkain tavallisten ihmisten perustarpeet ja näkevät kulttuurin ylellisyytenä. Yhtenä perusteluna tarpeelle leikata kulttuurista he nostavat taloudellisen laman.²¹² Vaikka oopperatalohankkeesta käydyn keskustelun aikana talouden tilanne oli Suomessa parempi, kuin 1990-luvun laman aikaan, nousee aineistosta silti esiin yhteiskunnan muiden tarpeiden asettaminen kulttuurirakentamisen edelle.

Kaikki 12 artikkelia, joissa esiintyy vastakkainasettelu oopperatalohankkeen ja muiden yhteiskunnan tarpeiden välillä ottavat jollain tavalla kantaa hankkeen rahoitukseen. Lisäksi ne ovat hyvin kärkeviä. Kahdestatoista artikkelista ainoastaan kaksi ei ilmaise suoraa kantaa hankkeen puolesta tai vastaan. Nähdäkseni tämä on poikkeuksellista muuhun aineistoon verrattuna, sillä tyypillisempää on ottaa kantaa yhteen hankkeen yksityiskohdista, kuin hankkeeseen yleisesti. Myös juttutyypit, joissa esiintyy vastakkainasettelua yhteiskunnan muiden tarpeiden ja oopperatalohankkeen välillä olivat kantaaottavampia. Niiden joukossa on pakinoita, pääkirjoituksia, mielipidekirjoituksia ja kolumneja. Käsittelen tässä alaluvussa artikkelit, joissa nostettiin vastakkainasettelua oopperatalohankkeen ja yhteiskunnan muiden tarpeiden välille järjestyksessä yleisistä ehdotuksista yksityiskohtaisimpiin ehdotuksiin.

Yleisemmällä tasolla tehdyt rinnastukset liittivät aiheen kulttuuripolitiikkaan ja niissä pääsääntöisesti otettiin kantaa oopperatalohankkeen rahoitukseen. Helsingin Sanomien pakinoitsija Origo kirjoitti otsikolla “Emme tarvitse” vuonna 1971 oopperatalohankkeesta seuraavasti:

Uusi oopperatalokin pitäisi saada. Onhan yhteiskunnasamme jo kaikki muut tarpeet tyydytetty niin että alkaisi olla vähitellen aika keskittyä oopperaan. Nykyinen talo ei oikein täytä

²¹² Luttinen 1997, 77-78.

vaatimuksia kun on vähän vaatimaton. Tällä hetkellä me veronmaksajat maksetaan vain 50 markkaa istumapalkkiota per kerta jokaiselle hienohelmiaisille oopperanystävälle, joka takamuksillaan vaivautuu Kansallisoopperan penkkiä kuluttamaan.²¹³

Tekstin ilmaisu on pakinalle tyypillisesti kärkeästä ja liioiteltua. Tulkintani mukaan kirjoitus välittää viestiä, että oopperatalohanke ei ole yhteiskunnan prioriteettilistalla kovin korkealla. Ensin tulisi hoitaa muut tarpeet ja vasta sitten keskittyä kulttuuriin. Origo kritisoi myös ulkomaalaisten kulttuurilehtien tapaa kirjoittaa oopperatalohankkeesta ja näkee kateuden aiheuttamisen ulkomailla yhtenä hankkeen tavoitteista. Hän ehdottaa vaihtoehtoisia kateuden kohteita: “Miltä kuulostaisi esimerkiksi: “Helsinki kaupunki, missä lasten päivähoido on järjestetty parhaiten Euroopassa” tai “Helsinki, kaupunki vailla asuntopulaa?”²¹⁴ Näillä vertauksilla hän mitätöi perusteluja uuden oopperatalon rakentamisen puolesta ja tuo esiin vaihtoehtoisia kohteita, joihin yhteiskunnan tulisi panostaa.

Aihe nousi uudestaan otsikoihin muutaman päivän kuluttua, kun Antti Viinikka otti aiheeseen kantaa kommentissaan, johon Seppo Heikinheimo vastasi. Kuten Origo Viinikka kritisoi sitä, että kansainvälisen mielipiteen annettaisiin vaikuttaa asiaan ja nostaa esiin hankkeen aiheuttaman taloudellisen rasitteen Helsingin kaupungille: “Helsingin kymmenvuotistaloussuunnitelma mm. osoittaa, että peruskoulun toteuttaminen, sairaanhoitopaikkojen lisääminen, päivähoidon ratkaiseminen, asuntojen rakentaminen nuorille ja vanhuksille sekä muut välttämättömyyspalvelukset kaipaavat valtavasti rahaa.”²¹⁵ Viinikan kommentista välittyy kuva siitä, ettei oopperatalon rakentamiseen yksinkertaisesti ole varaa. Listaamalla kaikki muut hankkeet, joita kaupungin tulisi seuraavan kymmenen vuoden aikana toteuttaa Viinikka pyrkii nähdäkseni osoittamaan oopperatalohankkeen mahdottomuutta.

Vastauksessa Viinikan kommenttiin Seppo Heikinheimo nostaa oopperatalokeskustelussa vallinneen kahtiajaon hänen mukaansa oopperaa enemmän seuraavat ymmärtävät uuden oopperatalon tarpeellisuuden ja “...toiset taas näkevät joukon erilaisia aineellisia tarpeita, jotka heistä ovat tärkeämpiä.”²¹⁶ Kahtiajako jonka Heikinheimo kuvaa, selittää osaltaan yhteiskunnan muiden tarpeiden ja oopperatalohankkeen välille syntyneitä vastakkainasettelua. Se näkyy myös oopperatalohankkeesta käydyssä keskustelussa, sillä keskusteluun osallistui kulttuurialan ammattilaisia ja tavallisia kansalaisia, joista osa ei ollut kovin perehtynyt aiheeseen. Heikinheimo

²¹³ HS 24.11.1971, 8.

²¹⁴ HS 24.11.1971, 8.

²¹⁵ HS 26.11.1971, 20.

²¹⁶ HS 26.11.1971, 20.

jatkaa vielä: “Luulisin saman kahtiajaon vallinneen kautta historian ja väittäisin edelleen, että jos aina olisi annettu etusija sinänsä hyväksyttävälle käytännön tarpeille, juuri mitään kulttuuri-instituutiota ei olisi saatu aikaan.”²¹⁷ Kulttuuritoimittajana Heikinheimo asettuu puhumaan oopperatalohankkeen puolesta ja nostaa esiin perustellun kysymyksen siitä, tulisiko yhteiskunnan rahoittaa kulttuuria vai keskittyä ensin muihin hankkeisiin ja vasta sitten kulttuuriin. Heikinheimo peräänkuuluttaa kulttuuriin panostamista: “Oopperan, kuten kaiken muunkin taiteen ja kulttuurin ylläpitäminen vaatii valitettavasti uhrauksia. Kaikissa muissa sivistysmaissa tähän ollaan valmiita – miksei siis meillä?”²¹⁸

Heikinheimon kommentista on nähdäkseni tulkittavissa taidetta taiteen vuoksi²¹⁹ argumentti, jota hän käyttää perusteluna oopperatalohankkeen ja muun kulttuurin puolesta. Tämä näkyy kommentissa oopperan ja kulttuurin liittämisenä sivistysvaltioon ja niiden vaatimina uhrauksina. Ooppera ja kulttuuri ovat niin arvokkaita asioita itsessään, että niiden vuoksi on tehtävä uhrauksia ja nämä uhraukset oopperan ja kulttuurin puolesta tekevät valtiosta sivistyneen. Heikinheimon ja Viinikan kommentteissa, sekä Origon pakinassa tiivistyy nähdäkseni yksi kulttuuripolitiikan peruskysymys, miksi kulttuuria tulisi rahoittaa ja millä sijalla kulttuuri on yhteiskunnan hankelistalla.

Myös mielipidekirjoituksissa nousi esiin vastakkainasettelu oopperatalohankkeen ja muiden yhteiskunnan tarpeiden välillä. Mielipidekirjoitus “Politiikkaa Härmän tapaan” kirjoittaa, että mikäli puoluetuet mahdollisesti lakkautetaan voisi niitä hyödyntää seuraavasti:

Nämä vapautuvat varat, yli 20 miljoonaa vuosittain, voitaisiin jakaa esim. siten, että puolet avustuksina taloudellisesti vaikeuksissa eläville rintamamiehille ja naisille sekä toinen puoli osaksi uuden oopperatalon rakentamisrahastoon. Sillä ei ole mitään kiirettä, sillä moni mökin ukko ja akka ei ole vielä ehtinyt nähdä tätä vanhaakaan edes päältä, saatika sitten sisältä, vaikka ovat maksaneet sen ylläpitokustannuksia koko ikänsä; sehän ei kulje pyörillä. Loput rahoista voitaisiin käyttää todella hyödyntävästi.²²⁰

Vaikka kirjoitus vaikuttaa alkuun tukevan oopperatalohanketta on siitä lopulta tulkittavissa hankkeen vastustaminen, sillä ehdotus puoluetukien sijoittamisesta uuden oopperatalon rakentamiseksi vaikuttaa ironiselta. Kirjoituksessa viitataan tulkintani mukaan myös kulttuurin saavutettavuuteen ja

²¹⁷ HS 26.11.1971, 20.

²¹⁸ HS 26.11.1971, 20.

²¹⁹ Taidetta taiteen vuoksi on käänös ranskan kielisestä l’art pour l’art sanonnasta. Tämä liitetään usein estetiimiin ja ajatukseen siitä, ettei taidetta tarvitse perustella ja että sen ei tarvitse palvella poliittisia tai muitakaan tarkoituksia. Ks. esimerkiksi Encyclopedia Britannica, art for art’s sake.

²²⁰ HS 22.3.1977, 29.

kustannusten jakoon, mitkä ovat myös keskeinen osa kulttuuripolitiikkaa. Kulttuuripolitiikan toisen vaiheen aikana saavutettavuus oli yksi kulttuuripolitiikan keskeisiä teemoja.²²¹

Kulttuuripolitiikka nousee esiin vuonna 1978 julkaistussa Kaarlo af Heurlinin kommentissa “Tuki taiteelle, ei seinille”. Af Heurlin mainitsee kommentissa olevansa “Kansallisen teatteri- ja oopperalaitosten lakimääräistä julkista tukea pohtineen yksimielisen komitean”²²² jäsen, eli hänen kommenttiaan voi tulkita myös kulttuurivaikuttajan näkökulmana. Af Heurlin kirjoittaa Tampereen työväen teatterin huonoista tiloista, mutta viittaa myös oopperatalohankkeeseen: “Toinen merkittävä rakennushanke on uusi oopperatalo, minkä rakentamiseen taiteen ystävinä suhtaudumme suopeasti, vaikka ooppera ei ole pystynyt saavuttamaan sitä kansanomaisuutta, kuin teatteritaiteemme tai oopperataide perinteisissä oopperamaissa, kuin Italia ja Saksa.”²²³ Viittaus kansanomaisuuteen tekee kirjoituksesta kulttuuripoliittisesti kantaaottavan, sillä keskeinen osa 1970-luvun kulttuuripolitiikkaa oli kulttuurin saavutettavuuden parantaminen.²²⁴ Af Heurlin nostaa esiin uuden oopperatalon rakennuttamisen korkeat kustannukset ja korostaa tilojen tekemistä monikäyttöiseksi, jotta niiden tehokas käyttö olisi mahdollista. Hän päättää kirjoituksensa toteamalla: “Vaikka taide ei koskaan voi olla taloudellisesti suoranaisesti kannattavaa eikä siihen saa soveltaa liiketaloudellisia periaatteita, tulee sen saamiseksi kaikkien ulottuville ottaa huomioon yhteisten varojemme harkittu käyttö.”²²⁵ Kirjoituksen perusteella af Heurlinin voi tulkintani mukaan katsoa tukevan oopperatalohanketta. Samalla hän kuitenkin peräänkuuluttaa varojen harkittua käyttöä ja vaikuttaa Heikinheimon aiemman kommentin tavoin asettuvan taide taiteen vuoksi näkökulman taakse.

Helsingin Sanomien pääkirjoitus “Päätös oopperasta” vuodelta 1982 nostaa esiin vastakkainasettelun muiden yhteiskunnan tarpeiden ja oopperatalohankkeen välillä:

Jos rakentamispäätöstä kaikesta huolimatta jälleen lykätään vain sen vuoksi, että yhteiskunnassa on tärkeämpiäkin menokohteita, merkitsee se käytännössä luopumista koko hankkeesta. Tällaiselle päätökselle tuskin löytyy kannattajia, joten rakentamisaikataulu voidaan yhtä hyvin ratkaista pikaisesti.²²⁶

Otsikko päätös oopperasta viittaa keskusteluun oopperatalohankkeen rahoituksesta ja tarkemmin pääkaupunkiseudun kuntien osallistumisesta siihen. Pääkirjoituksessa kirjoitetaan Espoon ja Vantaan

²²¹ Kangas & Pirmes 2015, 24-25.

²²² HS 28.8.1978, 16.

²²³ HS 28.8.1978, 16.

²²⁴ Kangas & Pirmes 2015, 24-25.

²²⁵ HS 28.8.1978, 16.

²²⁶ HS 21.2.1982, 2.

kieltäytyneen oopperatalohankkeen rahoittamisesta ja perustelleen tätä sillä, että Kansallisoopperan ylläpito kuuluu ainoastaan valtiolle.²²⁷ Pääkirjoitus rinnastaa oopperatalohankkeen ja yhteiskunnan muut tarpeet, mutta ei tarkemmin esitä, mitä nämä oopperatalon kanssa rahoituksesta kilpailevat menokohteet ovat. Tulkintani mukaan pääkirjoitus asettuu kannattamaan oopperatalohanketta, sillä siinä peräänkuulutetaan rakennusaikataulun pikaista vahvistamista.

Vastakkainasettelu oopperatalohankkeen ja yhteiskunnan muiden tarpeiden välillä esiintyi keskusteluissa pitkään 1980-luvulle asti. Vielä 1985 Helsingin Sanomien mielipideosastolla kirjoitettiin otsikolla “Oopperalla on jo kiire”. Kirjoituksessa todetaan, että oopperatalosta ei pitäisi enää keskustella vaan se pitäisi saada valmiiksi:

Keskustelu uuden oopperatalon rakentamisesta alkaa saavuttaa pikkuhiljaa mielekkyyden rajat. Uuden oopperatalon tarpeellisuudesta ei mielestäni pitäisi olla minkäänlaisia epäselvyyksiä, sillä näyttämökulttuurin tilanpuutteet ovat olleet jo pitkään mukana yleisessä keskustelussa.

Tuntuu uskomattomalta ja kohtuuttomalta, ettei yleisön kasvavaa mielenkiintoa oopperaan ole otettu huomioon jo aikaisemmin.²²⁸

Yleisön kasvava mielenkiinto oopperaa kohtaan ja vanhan oopperatalon puutteelliset tilat nostetaan keskeisimmiksi perusteluiksi hankkeen puolesta. Varsinainen vastakkainasettelu yhteiskunnan muiden tarpeiden ja oopperatalohankkeen välillä muodostuu kuitenkin tulkintani mukaan seuraavasta kohdasta: “Me veronmaksajathan valtion kassaa kartutamme, joten käytetään niitä veromarkkoja tarpeelliseen oopperarakennukseen, eikä heitetä miljoonia johonkin täysin idioottimaisen turhaan tiedeprojektiin yms.”²²⁹ Nähdäkseni esimerkki kuvastaa myös keskustelussa esiintyneiden vastakkainasettelujen jyrkkyyttä ja ehdottomuutta. Oma kanta oopperatalohankkeeseen nähdään ainoana oikeana ja hankkeeseen rinnastettavat yhteiskunnan tarpeet tai oopperatalohanke itsessään nähdään “idioottimaisen turhana”. Kyseinen mielipidekirjoitus osoittaa tukensa oopperatalohankkeelle hyvin selkeästi ja rinnastaa sen muihin yhteiskunnan tarpeisiin, esimerkiksi tiedeprojekteihin, hyvin kärkkäästi.

Mielipidekirjoitusten lisäksi pilapiirtäjä Kari Suomalainen rinnasti oopperatalohankkeen yhteiskunnan muihin tarpeisiin piirroksessaan 1987. Suomalainen rinnastaa oopperatalon rakentamisen tarkemmin presidentin virka-asunnon valmistumiseen. Piirroksessa Alfons Almi

²²⁷ HS 21.2.1982, 2.

²²⁸ HS 19.11.1985, 17.

²²⁹ HS 19.11.1985, 17.

kuvataan oopperamontun reunalla pitkän parran kanssa. Viereisessä kuvassa on Mäntyniemi ja presidentti teltan edessä keinutuolissa pitkä parta kerälle rullattuna.²³⁰ Almille ja presidentille piirretyt pitkät parrat kuvaavat ajan kulumista eli on syytä olettaa, että Suomalainen viittaa piirroksellaan oopperatalon rakentamisen viivästymiseen. Oopperamonttu taas viittaa kuoppaan, joka syntyi, kun rakennustyöt aloitettiin louhinnalla marraskuussa 1986.²³¹ Rinnastamalla ooppera presidentin virka-asunnon valmistumiseen kuvastetaan nähdäkseni sen tärkeyttä ja korostetaan sitä, ettei projektia voida enää lykätä. Tämän perusteella Suomalaisen pilapiirroksen voi tulkintani mukaan katsoa tukevan oopperatalohanketta.

Vastakkainasettelussa oopperatalohankkeen ja yhteiskunnan muiden tarpeiden välillä esiintyi myös hyvin konkreettisia ehdotuksia siitä, mihin yhteiskunnan varoja tulisi oopperatalon rakennuttamisen sijaan käyttää. Mieliopidekirjoituksessa “Kirurgin kunto hätkähdyttää” vuodelta 1984 kauhistellaan Helsingin Kirurgisen sairaalan huonoa kuntoa ja kritisoidaan sitä, että varoja riittää muun muassa oopperatalon rakentamiseen. Kirjoittajan mukaan: “Olisi syytä saattaa asiat tärkeysjärjestykseen: sairaat ensin, heitä on lapsista vanhuksiin, ja sen jälkeen vasta kulttuuri, edustus ym. terveiden ihmisten työtilat.”²³² Oopperatalohanke ja muu kulttuuri listataan kirjoituksessa viimeiseksi yhteiskunnan hankelistalla. Konkreettinen ehdotus varojen käyttämiseksi on niiden laittaminen sairaanhoitoon ja erityisesti Kirurgisen sairaalan kunnostamiseen.

Toisessa mieliopidekirjoituksessa “Asunnottomuus hoidettava” vuodelta 1987 nostetaan jo otsikossa yksi konkreettinen asia, asunnottomuus, oopperatalohankkeen sijaan yhteiskunnan varojenkäytön kohteeksi. Oopperatalon rakentaminen nähdään turhana, sillä myös sen ylläpitokustannuksiin kuluisi kirjoittajan mukaan miljoonia vuodessa. Hän ehdottaa seuraavaa: “Kirkkojen rakentaminenkin voitaisiin toistaiseksi keskeyttää ja nekin varat siirtää hädänalaisten auttamiseen. Monien muidenkin kohteiden rakentamista voitaisiin siirtää siksi, kunnes jokaisella on katto päänsä päällä.”²³³ Konkreettiset ehdotukset oopperatalon sijaan toteutettavaksi liittävät nähdäkseni keskustelun kulttuuripolitiikkaan, sillä kulttuurilaitosten rakentamisen rahoitus on keskeinen osa kulttuuripolitiikkaa. Aineistosta on myös tulkintani mukaan nähtävissä se, että mitä lähemmäs oopperatalon rakentamisen toteutumista edettiin, sitä konkreettisemmaksi ehdotukset vastakkainasetteluissa kävivät. Tämä saattaa liittyä siihen, että kun hanke alkoi vaikuttaa olevan toteutumaisillaan sen vastustajat pyrkivät antamaan konkreettisempia ehdotuksia sen torppaamiseksi.

²³⁰ HS 23.10.1987, 3.

²³¹ Kemppinen 1993, 121.

²³² HS 26.9.1984, 19.

²³³ HS 10.2.1987, 16.

Vastakkainasettelu oopperatalohankkeen ja yhteiskunnan muiden tarpeiden välillä tiivistyy mielestäni hyvin Heikinheimon esittämään ajatukseen kahtiajaosta ja siitä että: "...jos aina olisi annettu etusija sinänsä hyväksyttävillä käytännön tarpeilla, juuri mitään kulttuuri-instituutiota ei olisi saatu aikaan."²³⁴ Yhteiskunnan muut tarpeet ovat toki merkittäviä, mutta mikäli kulttuurirakentamiseen ja kulttuuriin yleensäkin ei panosteta ei mitään kulttuurirakennuksia saada valmiiksi.

4.3 Muut vastakkainasettelut

Keskustelussa esiintyi vastakkainasetteluja oopperatalohankkeen ja muiden kulttuurihankkeiden välillä sekä oopperatalohankkeen ja urheilun välillä. Molemmat näistä vastakkainasetteluista ottavat kantaa hankkeen rahoituksesta käytyyn keskusteluun ja liittävät aiheen näin kulttuuripolitiikkaan. Oopperatalohankkeen keskeisimmäksi kilpailijaksi muista kulttuurihankkeista nousi Pasilan taidetalohanke, joka kaatui varojen puutteeseen marraskuussa 1983, kun sen kustannusarvio oli kohonnut 250 miljoonaan markkaan.²³⁵ Muita oopperatalohankkeeseen rinnastettuja kulttuurihankkeita olivat keskustaidemuseo, sillä he kilpailivat Sokeritehtaan tontista ja ratkaisuksi ehdotettiin näyttelytilojen sijoittamista oopperataloon. Vastakkainasettelu keskustaidemuseon kanssa sijoittui 1970-luvun puoliväliin ja loppuun, sillä aihe oli tällöin ajankohtaisempi.²³⁶ Myös Finlandia-talon viereen suunniteltu konserttisali nostettiin oopperatalohankkeen kilpailijaksi, lisäksi oopperatalohanketta vertailtiin myös muiden taidealojen saamiin avustuksiin.²³⁷

Merkittävimmäksi kuitenkin muodostui oopperatalohankkeen ja Pasilan taidetalon välinen vastakkainasettelu. Tätä kommentoi kuusi artikkelia, eli yli puolet muita kulttuurihankkeita käsitelleistä artikkeleista. Neljä artikkeleista oli pääkirjoituksia, minkä tulkitsen viittaavan siihen, että Helsingin Sanomilla oli tarve ottaa kantaa aiheeseen julkisesti. Keskustelu Pasilan taidetalosta ja oopperatalohankkeesta käytiin vuoden 1983 aikana.²³⁸ Pääkirjoituksessa "Modernin Suomen kansallinen häpeä" peräänkuulutetaan valtion vastuuta taidelaitosten rakentamisesta ja kritisoidaan valtionvarainministeriötä siitä, että Helsinkiin on kasaantunut useita kulttuurihankkeita samoille vuosille. Kulttuurihankkeilla viitataan esimerkiksi Pasilan taidetaloon, oopperatalohankkeeseen, Ateneumin peruskorjaukseen ja taideteollisen korkeakoulun uusien tilojen etsintään. Kirjoitus ottaa

²³⁴ HS 26.11.1971, 20.

²³⁵ Tarkoituksena oli rakentaa Pasilaan taidetalo, johon olisi sijoitettu Teatterikorkeakoulu ja muita taidelaitoksia. Kolbe 2002, 438-439

²³⁶ Kempainen 1993, 49; HS 16.11.1975, 29.; HS 11.10.1978, 22.

²³⁷ HS 27.11.1983, 2.; HS 27.7.1984, 11.

²³⁸ Ensimmäinen Pasilan taidetalon ja oopperatalohankkeen maininnut juttu julkaistiin 16.1.1983 ja viimeinen 27.11.1983.

kantaa päätökseen jättää Teatterikorkeakoulu Pasilan taidelaitoshankkeesta ulos. Syyksi kulttuurihankkeiden kasaantumiselle nähdään “ilmiselvä taidetoimen väheksyminen”. Pääkirjoitus nostaa oopperatalohankkeen kulttuuritahdon symboliksi:

Ooppera symbolisoi valtion kulttuuritahtoa. Maailmanmaineeseen itsensä nostanut kansallisooppera joutuu yhä työskentelemään viime vuosisadalta periytyvässä venäläisen varuskunnan miniatyyriteatterissa. Neljännesvuosisadan ajan valtio on torjunut vaatimuksia uuden oopperan rakentamisesta samaan tapaan, kuin se on kieltäytynyt Ateneumin peruskorjauksesta. Se ei ole rakentanut pääkaupunkiin yhtään ainoaa taidelaitosta.²³⁹

Oopperatalohankkeen lisäksi pääkirjoituksessa tuomitaan valtion kulttuuripolitiikka ja se, ettei taidelaitoksia ole rakennettu pääkaupunkiin, vaikka niille Helsingin Sanomien mukaan tarvetta olisi.

Valtion kulttuuripolitiikkaa kommentoitiin pääkirjoituksissa myös hyvin suorasanaisesti sen jälkeen, kun päätettiin ettei Pasilan taidelaitoksia rakenneta. Pääkirjoituksessa “Oudon törmäilevää kulttuuripolitiikkaa” todetaan seuraavasti: “Viime vuosikymmenten kulttuuripolitiikan johtotähti, Pasilan taidetalo, jää rakentamatta. Sen sijaan huomattavasti kauemmin vireillä ollut uusi oopperatalo kohoaa Hesperianpuistoon. Molemmat hankkeet eivät mahtuneet samalle lähtöviivalle valtion rahapulan vuoksi.”²⁴⁰ Pääkirjoituksessa kirjoitetaan ratkaisun olleen raskas, “...koska myös häviäjien toiveet uusien tilojen saamiseksi ovat perusteltuja.”²⁴¹ Valtiota kiitellään oopperatalohankkeen edistämisestä, mutta kritisoidaan jälleen kulttuurihankkeiden kasaantumista samoille vuosille. Tämän myötä kaikkiin tarpeellisiin kulttuurihankkeisiin ei riitä varoja. Myöhemmin pääkirjoituksissa tuotiin esiin myös kaupungin ehdotus saada Pasilan taidetalo kaavailtua pienempänä rakennutettua 1990-luvulla. Tämä tulkitaan valtiota “paremman kulttuuritahdon esittämiseksi”.²⁴² Marraskuussa 1983 kuitenkin nostetaan esiin “kulttuurivihamielisyyden leima”, joka oli pääkirjoituksen tulkinnan mukaan herkässä.²⁴³ Tällä viitataan tulkintani mukaan siihen, että kulttuurihankkeiden kasaantuminen samoille vuosille aiheuttaa vääjäämättä jonkun hankkeen karsimisen pois suunnitelmista.

Pääkirjoitukset syyttivät valtiota huonosta suunnittelusta kulttuurirakentamisen suhteen, mikä on suoraa kulttuuripolitiikan kommentointia. Valtion varojen jakautuminen kulttuurirakentamisen ja kulttuuritoiminnan tukemisen välillä on perinteisin tapa tulkita kulttuurirakentamista osana

²³⁹ HS 26.4.1983, 2.

²⁴⁰ HS 21.9.1983, 2.

²⁴¹ HS 21.9.1983, 2.

²⁴² HS 25.9.1983, 2.

²⁴³ HS 27.11.1983, 2.

kulttuuripolitiikkaa. Kulttuurirakentaminen nähdään myös turvatumpana osana kulttuuripolitiikkaa, sillä kulttuuriaktiiviteettien tukemisesta on helpompi leikata varoja.²⁴⁴ Tämä kuitenkin pätee vain jo valmiiden kulttuurirakennusten kohdalla. Vastakkainasettelu Pasilan taidetalon ja oopperatalohankkeen välillä, sekä niiden välille muodostunut kilpailuasetelma kuvastaa myös kulttuuripolitiikan rahoituksen kenttää. Kilpailu rajallisista varoista on kovaa ja useiden kulttuurihankkeiden kasaantuminen samoille vuosikymmenille aiheuttaa sen, että kaikkia hankkeita ei ole varaa toteuttaa.

Vastakkainasettelu oopperatalohankkeen ja urheilun rahoituksen välillä ajoittui 1980-luvun alkuun ja sitä toi esiin yhdeksän artikkelia. Keskustelu ei vastakkainasettelusta huolimatta täysin vastustanut uutta oopperataloa, vaan hankkeen rahoittamista veikkausvoittovaroin. Vastakkainasettelu oopperatalohankkeen ja urheilun rahoituksen välillä nousi esiin ensimmäistä kertaa marraskuussa 1981.²⁴⁵ Koska Oopperatalosäätiön johtoon oli 1980 noussut Matti Ahde, joka toimi myös Työväen Urheiluliiton puheenjohtajana ja oli Veikkauksen johtoryhmän jäsen, voi keskustelun tulkita saaneen innoituksensa tästä henkilövaihdoksesta.²⁴⁶ Ahteen ansioista oopperatalohanke siirtyi toteutettavaksi valtion puolesta ja valtion varoin.²⁴⁷ Tämän voi siis katsoa olleen hänen ensisijainen tavoitteensa hankkeen johdossa. Ahteen rooli TUL:n puheenjohtajana antoi tulkintani mukaan kimmokkeen keskustelulle veikkausvoittovarojen käytöstä oopperatalohankkeessa.

Pääasiassa keskustelu käytiin vuonna 1984, jolloin aihetta kommentoi viisi artikkelia. Tällöin myös Matti Ahde otti kantaa hankkeen rahoitukseen Työväen urheiluliiton puolesta: ”TUL:n mielestä Suomi tarvitsee uuden oopperatalon, mutta urheilun rahoilla taloa ei tule rakentaa”²⁴⁸ Ahteen asema Oopperatalosäätiössä aiheutti sen, että hän ei voinut torpata hanketta julkisesti. Nähdäkseni hän ei myöskään voinut täysin puoltaa veikkausvoittovarojen käyttöä oopperatalohankkeeseen, koska hän oli TUL:n puheenjohtaja. Veikkausvoittovarot miellettiin ainakin julkisessa keskustelussa nimenomaan urheiluun käytettäväksi varoiksi. Myös Helsingin Sanomien kolumnisti Uula Eronen otti kantaa aiheeseen hyvin kärkkäästi kolumnissaan ”Oopperaurheilun vastapelereita”: ”On peräti omituista että osa urheiluväestä on älähtänyt siitä, että muka heidän varojaan annettaisiin kulttuurille, oopperalle. Eivät kai urheilukukat vain luule, että veikkaussäästöt ovat automaattisesti heidän omiaan?”²⁴⁹ Eronen kolumni esittää hyvin kärkkäästi sen, mistä oopperatalohankkeen ja urheilun

²⁴⁴ Matarasso & Landry 1999, 55.

²⁴⁵ HS 15.11.1981, 17.

²⁴⁶ Eskola 1998, 15; Kemppinen 1993, 77 & 83.

²⁴⁷ Kemppinen 1993, 77 & 83.

²⁴⁸ HS 11.5.1984, 40.

²⁴⁹ HS 16.9.1984, 16.

välisessä vastakkainasettelussa on kyse. Oopperatalohankkeelle kaivattiin rahoitusta Veikkauksen varoista, mutta urheiluväki koki tämän olevan pois heiltä. Ilmiö on nähdäkseni saman tyyppinen, kuin mitä esiintyi muiden kulttuurihankkeiden ja oopperatalohankkeen vastakkainasettelussa.

Kulttuuripolitiikan kentällä käytettävät varat ovat rajalliset, joten yhden saama rahoitus on pahimmassa tapauksessa pois toiselta. Suomen valtakunnan urheiluliiton osastopäällikkö vastasi Erosen kolumniin mielipidekirjoituksessa, jossa hän toivoo vastakkainasettelun välttämistä ja toteaa: “Luulen kuitenkin urheiluväen toivovan vilpittömästi, että saamme uuden ja tarkoituksenmukaisen oopperatalon maahamme pääosin yleisillä budjettivaroilla. On se sen verran suuri kansallinen asia.”²⁵⁰ Mielipidekirjoitus tuo esiin urheiluväen kantaa aiheeseen. He eivät vastusta uuden oopperatalon rakentamista, vaan sitä että taloa varten käytettäisiin heidän mielestään urheilulle kuuluvia varoja. Myöhemmin myös Suomen valtakunnan urheiluliiton puheenjohtaja Jukka Uunila kommentoi aihetta: “Emme suinkaan vastusta uuden oopperatalon rakentamista. Mielestämme on vain väärin, että rahat oopperan rakentamiseen otetaan urheilun veikkausvoittovaroista.”²⁵¹

Vaikka vastakkainasettelun luomista kulttuurin ja urheilun välille toivottiin vältettävän, syntyi sitä keskustelussa ja tähän vaikuttivat myös Helsingin Sanomien toimittajat. Urheilusivuilla julkaistiin 21.9.1984 Kovat kysymykset -tentissä Kansallisoopperan hallintojohtajan Paavo Suokon haastattelu, jossa kysymykset on muotoiltu hyvin hyökkäävästi. Jo jutun alustus luo vastakkainasettelua urheilun ja oopperatalohankkeen välille: “Suomi tarvitsee uuden oopperatalon kaikkien muiden paitsi kiihkomielisimpien urheilumiesten mielestä. Kun hallitus antoi tiistaina ensi vuoden budjettiesityksen hallitukselle, SVUL vimmastui ja syytti oopperaa ryöstöstä (ei sentään Seraljin).”²⁵² Ryöstön kohteeksi nostetaan aiemmassakin keskustelussa esillä olleet veikkausvoittovarat, joita oli suunniteltu käytettäväksi oopperatalohankkeeseen yhteensä 300 miljoonaa markkaa. Myös hankkeen kokonaishinta 400 miljoonaa markkaa tuodaan esiin haastattelun alustuksessa.

Suokolle esitetään tentissä hyvin kärkkäitä kysymyksiä: “Kansallisoopperan hallintojohtaja Paavo Suokko, rosvoatteko häikäilemättömästi urheilua, joka sivumennen sanoen saa 36,6 % prosenttia veikkauksen tuotosta (tänä vuonna 610 miljoonaa ja ensi vuonna 720 markkaa)?” ja “Suhtautuvatko oopperaihmiset yhtä kiihkeästi kuin rahanjakoon, josta he tuntevat ikään kuin jääneensä osattomiksi?”²⁵³ Vaikka Kovat kysymykset -palstan idea on esittää vaikeita kysymyksiä, jää haastattelusta silti sellainen kuva, että toimittaja pyrkii tietoisesti nostamaan vastakkainasettelua

²⁵⁰ HS 21.9.1984, 19.

²⁵¹ HS 11.6.1985, 29.

²⁵² HS 21.9.1984, 41. Seraljin ryöstöllä viitataan saman nimiseen Mozartin oopperaan.

²⁵³ HS 21.9.1984, 41.

oopperatalohankkeen ja urheilun välillä. Paavo Suokko vastaa hänelle toiseksi esitettyyn kysymykseen:

Ei asiaa pysty ajattelemaan niin mustavalkoisesti, että joku saa ja joku ei saa. Yleensäkin “urheilu vastaan taide”-asettelu ei ole järkevää. Tiedän oopperan johdossa ihmisiä, jotka ovat innokkaita urheilun ystäviä. Samoin tunnen urheilumiehiä, jotka ovat erinomaisia oopperan tukijoita.²⁵⁴

Vaikka Suokko toivoo, ettei vastakkainasettelua nostettaisi, tulee se silti esiin keskustelussa. Veikkauksen urheilun tukemiseen käytettävät summat ovat merkittävästi suurempia, kuin jutussa esitetty oopperatalohankkeeseen suunniteltu summa.

Helsingin Sanomissa käydyssä keskustelun perusteella voi todeta urheiluväen todella pelänneen oopperatalohankkeen vähentävän urheilun veikkaurahoitusta. Vaikka osa aihetta kommentoivista jutuista toivoo urheilun ja taiteen välisen vastakkainasettelun lopettamista, oli se olemassa ja osa toimittajista piti sitä tietoisesti yllä. Kuten muiden kulttuurihankkeiden kohdalla, myös urheilusta noussut vastakkainasettelu keskittyi rahoitukseen. Myös yhteiskunnan muista tarpeista esitetyt vastakkainasettelut painottuivat rahoitukseen. Syynä tälle saattaa olla se, että kulttuuripolitiikan saralla varoja on rajallisesti, ja kulttuurin rahoitus harvemmin nähdään korkealla sijalla yhteiskunnan prioriteettilistalla. Toisaalta vastakkainasettelujen painottumista rahoituskeskusteluun puoltaa se, että vastakkainasettelujen ja vertausten avulla on helpompi tuoda esiin ja hahmottaa sitä, mitä muuta kulttuuripoliittisiin hankkeisiin budjetoiduilla varoilla voisi saada aikaan.

4.4 Kulttuuripoliittiset perustelut

Kuten aiemmin totesin oopperatalohankkeesta käydyssä keskustelussa perustelut voi jakaa taiteellisiin ja kulttuuripoliittisiin perusteluihin. Kulttuuripoliittisiin perusteluihin liittyy olennaisesti ajatus kulttuurin oikeuttamisesta.²⁵⁵ Perustelujen avulla tuodaan esille sitä, miksi uusi oopperatalo olisi kulttuuripolitiikan kannalta tarpeellinen ja miksi sen rakentaminen olisi oikeutettua. Ne heijastelevat myös kulttuuripolitiikan toisen pitkän linjan aikana tapahtuneita muutoksia. Mikäli oopperatalohankkeen vaikutus työllisyyteen lasketaan mukaan, on kulttuuripoliittisia perusteluja aineistossa 50. Alla oleva taulukko havainnollistaa perustelujen jakautumista:

²⁵⁴ HS 21.9.1984, 41.

²⁵⁵ Ahponen 1991, 45.

Perustelu	Määrä
Kulttuurin tarpeellisuus	26
Kulttuurin saavutettavuuden parantaminen	12
Tarjonnan parantaminen	7
Työllistämisaikutukset	5
Yhteensä	50

Taulukko 6 Kulttuuripoliittisten perustelujen jakautuminen. Lähde: HS.

Suosituin kulttuuripoliittisista perusteluista oli kulttuurin tarpeellisuus ja valtion velvollisuus tarjota kulttuurilaitoksille hyvät tilat. Ylä-Savon kulttuuripoliittista kehitystä tutkineen Jaana Luttisen mukaan kulttuuripalveluiden puolustajille on keskustelussa tyypillistä korostaa sivistyksen ja kulttuurin yhteyttä. Ylä-Savon kulttuuripoliitikasta käydyissä keskusteluissa kulttuuripalveluiden puolustajat olivat kulttuurialan ammattilaisia, jotka näkivät kulttuuripalvelut osana kunnan peruspalveluverkkoa.²⁵⁶ Oopperat alohankkeesta käydyssä keskustelussa kulttuurin tarpeellisuus ja valtion velvollisuus tarjota kulttuurilaitoksille sopivat tilat nousi perusteluksi myös mielipidekirjoituksissa, eli myös tavalliset kansalaiset osallistuivat keskusteluun kulttuuripalveluiden puolustajina.²⁵⁷ Osasy tavallisten kansalaisten aktivoitumiselle saattaa olla oopperat alohankkeen saama mediahuomio tai sen kansallinen luonne. Koska kyseessä on Suomen Kansallisooppera, koskettaa siitä käyty keskustelu myös muitakin kuin helsinkiläisiä. Ylä-Savon kulttuuripoliitikasta käyty keskustelu taas käytiin paikallisemmalla tasolla ja kosketti paikallisempia aiheita.²⁵⁸

Mielipidekirjoituksissa otettiin kantaa oopperat alohankkeen puolesta ajoittain kiivaastikin ja vastineita kirjoitettiin innokkaasti. 1984 keskustelun ollessa kiivaimmillaan kirjoitus ”Et voi tuhota oopperaa” vastasi oopperat alohanketta vastustaneeseen kirjoitukseen:

Elävä taide pois ja tilalle teeveet, videot ja filmit – mikä pimeys! Jos teidänlaisenne kulttuurin vihaajat saisivat määrätä, tulevaisuus olisi todella ankeaa.

Onneksi niin ei kuitenkaan ole. Ooppera ja teatteri elävät ja voivat hyvin. Ihmiset jonottavat päästäkseen kokemaan niiden tarjoamia taide-elämyksiä. Teidän vallassanne ei ole tuhota niitä.²⁵⁹

Oopperat alohanke rinnastetaan kirjoituksessa kulttuuriin ja tätä perustellaan oopperan ja teatterin suosiolla. Televisio, videot ja elokuvat populaarikulttuurin tuotteina rinnastetaan pimeyteen, josta on

²⁵⁶ Luttinen 1997, 89-92.

²⁵⁷ Ks. esimerkiksi HS 21.9.1984, 19; HS 21.4.1974, 26.

²⁵⁸ Luttinen 1997, 77.

²⁵⁹ HS 3.10.1983, 17.

tulkittavissa kirjoittajan negatiivinen suhtautuminen niihin. Tulevaisuus ilman oopperaa ja teatteria, ilman korkeakulttuuria, olisi kirjoittajan mielestä ankea. Kirjoittaja osoittaa selvästi kulttuurin olevan mielestään tarpeellista ja asettaa korkeakulttuurin tarpeet populäärikulttuurin edelle.

Myös kulttuuriväki otti kantaa oopperatalohankkeen puolesta ja perusteli sen tarpeellisuutta valtion velvollisuudella tarjota kulttuurilaitoksille hyvät tilat. 1987 oopperatalohanke oli alkanut perustusten kaivamisella, mutta uhkasi viivästyä kustannusten nousun vuoksi.²⁶⁰ Helsingin Sanomien kulttuuritoimittaja Hannu-Ilari Lampila puolusti hanketta kiivaasti kolumnissaan ”Oopperatalon viholliset ulos koloistaan”. Jo otsikointi tuo esiin kirjoituksen sävyn. Lampila kirjoittaa: ”Kysymys alkaa olla paitsi kulttuuripoliittisesta skandaalista, myös valtakunnan ylimmän päättävän elimen, eduskunnan päätösten pitävyydestä ja myös sen arvovallasta.”²⁶¹ Oopperatalohanke esitetään kolumnissa välttämättömyytenä ja nimenomaan valtion velvollisuutena. Lampilan mukaan hankkeen lykkääntyminen vaikuttaa eduskunnan arvovaltaan ja päätösten pitävyyteen. Erityisesti kulttuuriväen silmissä hankkeen viivästyminen söi nähdäkseni luotettavuutta siihen, että valtio tai Helsingin kaupunki haluaisi tukea kulttuuria.

Samana syksynä myös Helsingin Sanomien pääkirjoitus peräänkuuluttaa valtion velvollisuutta oopperatalohankkeen toteutumisessa: ”Valtio maksaa laskuja siitä viivytystä, johon se itse ja kunnat ovat pitkään syyllistyneet. Oopperatalon arkkitehtikilpailustakin on ehtinyt vierähtää yli kymmenen vuotta. Lopulta valtio rakentaa talon ylikuumenneiden rakennussuhdanteiden vallitessa.”²⁶² Oopperatalohankkeen toteutuminen nähdään valtion velvollisuutena erityisesti viivytelyn vuoksi. Tässä kulttuuripoliittisessa perustelussa yhtäläisyytenä Luttisen tulkintaan on kulttuuripalveluiden näkeminen osana kunnan peruspalveluverkkoa.

Kulttuurin saavutettavuus nousi toiseksi suosituimmaksi kulttuuripoliittiseksi perusteluksi. Perustelu nousi esiin pääasiassa kulttuurialan ammattilaisten kirjoituksissa tai haastatteluissa. Kulttuurin saavutettavuus nostettiin esiin luvussa 3 käsittelemissäni merkkipäivähaastatteluissa, arvioissa, arvosteluissa ja henkilökuissa. Myös muutama kulttuurialan ammattilaisen kommentti perusteli hankkeen tarpeellisuutta kulttuurin saavutettavuuden parantamisella.²⁶³ Tämä tukee Luttisen tulkintaa siitä, että kulttuuripalveluiden puolustajat ovat ensisijaisesti kulttuurialan ammattilaisia.

Kulttuurin saavutettavuuden ohella toinen keskeisistä kulttuuripoliittisista perusteluista oli kulttuuritarjonnan parantaminen. Kulttuuritarjonta ja saavutettavuus liittyvät toisiinsa, koska usein

²⁶⁰ Ks. esimerkiksi HS 28.10.1987, 24.

²⁶¹ HS 23.10.1987, 27.

²⁶² HS 10.11.1987, 3.

²⁶³ Ks. esimerkiksi HS 3.12.1972, 33. Helsingin Sanomien kulttuuritoimittaja Olavi Kaukon kommentti ”Pieni ooppera pienen tilalle” tai HS 9.1.1976, 17. Oopperasolisti Pekka Salomaan kommentti ”Oopperataide vaatii kokonaissuunnittelua.

kulttuuritarjonnan lisäämisen ajatellaan parantavan myös kulttuurin saavutettavuutta. Jo aiemmissa luvuissa käsittelemäni ajatukset lähiökulttuuriin panostamisesta liittyvät tähän. Kulttuurin saavutettavuus oli keskeinen osa kulttuuripolitiikkaa, sen toisen pitkän linjan aikana.²⁶⁴ Oopperatalohankkeesta käydyssä keskustelussa tähän ottivat kantaa kulttuurialan ammattilaisten lisäksi myös tavalliset kansalaiset mielipidekirjoituksissa. Vaikka uuden oopperatalon tarpeellisuutta perusteltiin kulttuuritarjonnan parantamisella, välittyi osasta kirjoituksista huoli kulttuurin saatavuuden suhteen. Toivo Kelloniemen mielipidekirjoituksessa “Oopperan hinta myös Pohjois-Suomeen” tunnustetaan uuden oopperatalon tarve, mutta kritisoidaan kulttuurilaitosten keskittymistä Helsinkiin:

Niin nykyinenkin, kuin uusikin oopperatalo hyödyntää pääasiassa Helsingin alueella asuvia. Harvalla esimerkiksi Inarin tai Utsjoen asukkaalla lienee mahdollisuuksia pukea päälleen parhaimpiaan ja matkustaa joko junalla tai lentokoneella Helsinkiin ihailemaan uutta oopperataloa. Tai jos varaa onkin, on reissu turhan kallis.²⁶⁵

Huoli kulttuuripalveluiden keskittymisestä on aiheellinen ja perusteltu, mutta Kelloniemi päättää kirjoituksensa sovittelevasti ja osoittaa näin ollen tukensa oopperatalohankkeelle: “Kaikesta huolimatta ei ole mitään syytä asettaa eri ilmansuuntia vastatusten, koska siitä ei olisi mitään hyötyä, kuten kokemus on osoittanut. Me Pohjois-Suomen ihmiset vain vaadimme myös taidebudjetista meille kuuluvaa osuutta.”²⁶⁶ Kelloniemen kirjoituksessa kulttuuri ja uusi oopperatalo nähdään tarpeellisena ja tunnustetaan sen positiivinen vaikutus kulttuurin tarjontaan, mutta samalla osoitetaan huolta kulttuurin tasapuolisesta saavutettavuudesta.

Oopperan työllistämisaikutukset tulivat pääasiassa esille luvussa kolme käsittelemissäni arvioissa ja arvosteluissa. Niissä oopperatalon tarpeellisuutta perustellaan sillä, että isompi oopperatalo työllistäisi enemmän kulttuuriväkeä. Tämän vuoksi perustelu on tulkittavissa myös taiteelliseksi perusteluksi, sillä se vaikuttaa tulkintani mukaan olennaisesti myös oopperan ja baletin taiteelliseen laatuun. Toisaalta perustelun kulttuuripoliittisuutta puoltaa luvussa neljä käsittelemäni Veikko Tolinin mielipidekirjoitus, joka tuo esiin kulttuurirakentaminen vaikutusta myös muiden alojen työllisyyteen.

²⁶⁴ Kangas & Pirnes 2015, 24-25.

²⁶⁵ HS 3.10.1984, 17.

²⁶⁶ HS 3.10.1984, 17.

4.5 Perustelut oopperatalohanketta vastaan

Oopperatalohanketta vastustavia kirjoituksia on aineistossa yhteensä 21 kappaletta. Oheinen taulukko kuvastaa hanketta vastustaneiden kirjoitusten jakautumista eri perusteluihin:

Perustelu	Määrä
Liian kallis hanke	9
Varat tärkeämpiin kohteisiin	8
Muut perustelut	4
Yhteensä	21

Taulukko 7 Hanketta vastustavien perustelujen jakautuminen. Lähde: HS.

Jaana Luttinen nimittää kulttuuripalveluiden vastustajia kulttuuripalveluiden jarruttajiksi. He vastustavat kulttuuripalveluiden kehittämistä ja yhteiskunnan varojen käyttöä niihin. Ylä-Savon kulttuuripolitiikasta käydyssä keskustelussa kulttuuripalveluiden jarruttajia löytyi sekä asiantuntija-että maalikkopuheenvuoroista. Luttisen mukaan jarruttajat asettavat vastakkain ihmisten perustarpeet ja näkevät kulttuurin ylellisyytenä. Heidän mielestään sosiaalipalvelut tulisi rahoittaa ennen kulttuuripalveluja.²⁶⁷

Myös oopperatalohankkeesta käydyssä keskustelussa hankkeen vastustajien puheenvuorot jakautuivat osittain asiantuntija ja maalikkopuheenvuorojen välille. Kaikkiaan 21 hanketta vastustavasta kirjoituksesta mielipidekirjoituksia oli 14 kappaletta, eli hanketta vastustaneen keskustelun voi tämän perusteella todeta painottuvan maalikkopuheenvuoroihin. Luttisen tulkinnan ja aineiston tarkastelun perusteella voin todeta oopperatalohankkeen vastustajien asettavan usein yhteiskunnan muut tarpeet kulttuurin tarpeiden edelle. Käsittelin tätä aihetta laajemmin aiemmassa alaluvussa. Kulttuuripalveluiden jarruttajat vastustavat tyypillisimmin korkeakulttuuria ja heillä on ajatus kulttuurin jakautumisesta hyvään ja pahaan kulttuuriin.²⁶⁸ Oopperatalohankkeesta käydyssä keskustelussa tämä näkyy osassa puheenvuoroista hankkeen vastustamisena ja lähiökulttuurin kannattamisena. Kulttuuripalveluiden jarruttajille on myös tyypillistä puoltaa sosiaalisten erojen tasoittamista. Yhteiskunnan tulisi ensin laittaa varat vähäosaisten auttamiseen ja vasta sitten kulttuuriin.²⁶⁹

Hanketta vastustettiin kiivaasti erityisesti mielipidekirjoituksissa ja kirjoitus ”Oopperaa ei enää tarvita” kuvastaa keskustelun kärkkäyttä. Kirjoituksessa nimimerkki ”Nykyihminen” kertoo ettei ole koskaan käynyt oopperassa tai teatterissa, myöskään kukaan hänen tuttavapiiristään ei ole näissä käynyt. Hän leimaa oopperan ja teatterin eliittikulttuuriksi, jota ei tarvitse tukea.

²⁶⁷ Luttinen 1997, 77-79.

²⁶⁸ Luttinen 1997, 79-80.

²⁶⁹ Luttinen 1997, 81.

Mielipidekirjoituksen lopussa todetaan: “Jokainen vähänkin realististi tajuaa sen yksinkertaisen tosiasian, että aika on ajanut teattereiden ja oopperoiden ohi. Nykyisin harrastetaan tv:tä, filmejä ja videoita, niin meidän kodissamme kuin tuttavien kodeissakin. Kiellän oopperan rakentamisen verorahoillani.”²⁷⁰ Kirjoitus asettaa vastakkain korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin. Tämä tukee Luttisen tulkintaa siitä, että kulttuurin jarruttajille tyypillistä on näkemys hyvästä ja pahasta kulttuurista. Kirjoitus tuo esiin kulttuurin jarruttajille tyypillistä ajatusta siitä, että korkeakulttuuriin ja hankkeisiin, jotka hyödyttävät vain rikkaita ei tulisi käyttää rahaa.²⁷¹ Mielipidekirjoitus tuo esiin myös ajatusta kulttuuridemokratiasta, sillä kirjoittajalla vaikuttaa olevan suuri tarve vaikuttaa itse siihen millaiseen kulttuuriin hänen maksamiaan veroja käytetään. Vaikka kirjoittaja ei tarkemmin määrittele mihin hänen verorahansa tulisi oopperatalohankkeen sijaan käyttää, kirjoituksen perustelu on mielestäni se, että rahat tulisi käyttää tärkeämpiin kohteisiin.

Toinen oopperatalohanketta vastustaneiden käyttämä perustelu on se, että hanke tulisi liian kalliiksi. Mielipidekirjoituksessa “Oopperatalo vain hypyille?” Kaisa Pasanen kyseenalaistaa oopperatalon tarpeen. Hän on lukenut lehdistä Alfons Almin vaimon balettianssija Doris Laineen perustelevan uuden talon tarvetta sillä, että miestanssijat ovat harjoitelleet pidempiä hyppyjä kuin mitä Bulevardin oopperatalon lavalla pystyy hyppimään. Kirjoittajan mielestä hypyt ilmentävät “suuruudenhulluutta, mielivaltaa, välinpitämättömyyttä, piittaamattomuutta jne.”²⁷² Hän vastustaa uuden oopperatalon rakennuttamista, sillä se tulisi liian kalliiksi ja ehdottaa seuraavaa: “Mutta eikö noita huippunäytöksiä voida järjestää avaran taivaan alla ilmaisina näytöksinä tiedoksi kaikelle kansalle? Onko syyllistytävä suuruudenhulluuteen ja muihin mainittuihin mielettömyyksiin rakentamalla suuri ja kallis oopperatalo niiden kuvaamiseksi?”²⁷³

Tämä on tyypillinen kulttuuripalveluiden jarruttajan kirjoitus. Heille on tyypillistä pitää korkeakulttuuria luonnottomana, sillä se koskettaa vain harvoja. Arvostusta sen sijaan osoitetaan kansankulttuurille ja joukkotapahtumille.²⁷⁴ Mielipidekirjoituksessa ei kategorisesti vastusteta balettia ja oopperaa taiteenlajeina, vaikka ne ovat korkeakulttuuria. Tulkintani mukaan kirjoittajan mielestä korkeakulttuurikin olisi hyväksyttävää, jos sitä esitettäisiin “avaran taivaan alla ilmaisina näytöksinä”. Oopperatalohanke kuitenkin kuvataan mielettömäksi ja suuruudenhulluksi hankkeeksi, joka on myös liian kallis. Tämän vuoksi kirjoitus vastustaa hanketta hyvin kärkkäästi. Mielipidekirjoitus on myös esimerkki siitä, kuinka julkisessa keskustelussa tartutaan välillä hyvin yksityiskohtaisiin seikkoihin, joiden avulla omaa kantaa puolustellaan.

²⁷⁰ HS 25.9.1984, 13.

²⁷¹ Luttinen 1997, 85.

²⁷² HS 30.3.1983, 15.

²⁷³ HS 30.3.1983, 15.

²⁷⁴ Luttinen 1997, 84.

Muut perustelut oopperatalohanketta vastaan olivat Töölönlahden puistoalan pieneneminen, jota käsittelin tutkielman luvussa neljä ja se, ettei uuden oopperatalon aika ole vielä. Molempia perusteluja hyödynnettiin kahdessa kirjoituksessa. Perustelu siitä, ettei uuden oopperatalon aika ole vielä liittyy arkkitehtikilpailua edeltäneeseen keskusteluun, jossa kyseenalaistettiin uuden oopperatalon tarve ja ehdotettiin tilalle vanhan talon remonttia ja panostamista niihin oopperoihin, joita on mahdollista esittää Bulevardin oopperatalossa.²⁷⁵

²⁷⁵ HS 18.11.1965, 14; HS 19.3.1974, 14.

5. Johtopäätökset

Oopperatalohankkeesta käyty julkinen keskustelu heijastaa tulkintani mukaan muutoksia Suomen kulttuuripolitiikassa, muttei seuraa täysin kulttuuripolitiikan kehitystä, vaan muodostuu pitkälti hankkeen eri vaiheiden ympärille. Vuosina 1964-1987 käyty keskustelu oopperatalohankkeesta kävi kuitenkin läpi ajan kulttuuripolitiikalle keskeisiä teemoja, kuten kulttuuridemokratia, kulttuurin saavutettavuus ja matalan, sekä korkeakulttuurin erot. 1980-luvulle tultaessa keskustelussa alkoi painottua, mutta on mahdotonta todistaa aukottomasti, johtuiko tämä kulttuuripolitiikassa tapahtuneesta muutoksesta vai oopperatalohankkeen etenemisestä. Hankkeesta käyty keskustelu oli hyvin kantaaottavaa ja mielestäni siinä näkyivät kulttuuripoliittiselle keskustelulle tyypilliset vastakkainasettelut. Vastakkainasetteluja syntyi oopperatalohankkeen ja Töölönlahden puistoalan, sekä muiden taidehankkeiden ja oopperan ja urheilun välille. Keskustelussa otettiin usein myös kantaa johonkin näistä vastakkainasetteluista, eikä oopperatalohankkeen toteutumiseen suoraan. Mitä ajankohtaisemmaksi talon rakentaminen tuli, sitä konkreettisempia ehdotuksia vastakkainasetteluissa tuotiin esiin. Vastakkainasetteluista huolimatta keskustelussa suhtauduttiin oopperatalohankkeeseen positiivisesti ja tulkintani mukaan yli puolet artikkeleista kannatti oopperatalohanketta.

Oopperatalokeskustelussa esiintyneet perustelut jakautuvat tulkintani mukaan taiteellisiin ja kulttuuripoliittisiin perusteluihin. Taiteelliset perustelut painoutuivat kulttuuritoimittajien kirjoituksiin aiheesta ja kulttuuripoliittisia perusteluja esiintyi aineistossa kattavammin eri juttutyypeissä. Kulttuurivaikuttajat esiintyivät keskustelussa oopperatalohankkeen puolestapuhujina ja merkittävä alusta tälle vaikuttamiselle olivat erilaiset haastattelut, joista merkittävä osa oli merkkipäivähaastatteluja. Kulttuuritoimittajat ottivat kantaa hankkeen puolesta arvioissa ja arvosteluissa, joissa muistutettiin uuden oopperatalon tarpeesta vetoamalla Bulevardin oopperan puutteellisiin tiloihin. Taiteellisten perustelujen motiivina toimii tulkintani mukaan oopperataiteen kehityksen turvaaminen varmistamalla oopperataiteilijoille modernit ja tarkoitukseensa sopivat tilat, joissa suomalaisella oopperataiteella olisi mahdollisuus kasvaa ja kehittyä. Kulttuuripoliittisten perustelujen motiivi taas on hankalammin tulkittavissa keskustelusta. Niiden lähtökohtana ovat mielestäni ajan kulttuuripolitiikan keskeiset teemat, joihin liittyvät erityisesti oopperatalon vaikutus kulttuuritarjonnan ja sen saavutettavuuden parantumiseen.

Oopperatalohankkeesta käyty keskustelu Helsingin Sanomissa rauhoittui Oopperatalon valmistumisen jälkeen 1993. Kulttuuripoliittisista hankkeista on kuitenkin keskusteltu tämän jälkeenkin ja erityisesti suunnitelma Guggenheim-museon rakennuttamisesta Helsinkiin herätti julkista keskustelua. Myös oopperataiteen arvo puhuttaa edelleen ja sitä käsitellään julkisuudessa monin eri tavoin. Esimerkiksi Yle julkaisi keväällä 2020 podcastin *Antti Holman oopperajuhlat*, jossa

näyttelijä Antti Holma esittelee muun muassa oopperataiteen historiaa ja antaa neuvoja oopperassa käymiseen. Ylen julkaisema näkökulma podcastista kirjoittaa sen arkipäiväistävä oopperaa, ja tämän olevan tarpeellista klassiselle musiikille.²⁷⁶ Helsingin Sanomat taas kirjoittaa arvostelussaan podcastin avaavan oopperataiteen perusteita ja tekevän ikivanhasta musiikkiteatterin muodosta kiinnostavan.²⁷⁷ Podcast ja sen saama huomio osoittavat sen, että oopperassa riittää keskustelemista edelleen. Lisäksi Töölönlahden alue, joka jo Oopperataloa rakennettaessa aiheutti julkista keskustelua, on puhututtanut myös viime vuosina.

Kulttuurin saavutettavuus on edelleen keskeinen teema kulttuuripolitiikassa ja kulttuuripolitiikan tutkimuksessa. Nykytutkimuksessa kulttuurin saavutettavuutta tarkastellaan kulttuuritoimintaan osallistumisen ja kulttuurioikeuksien kautta.²⁷⁸ Tutkielmani keskeinen anti kulttuuripolitiikan nykytutkimukselle liittyy juuri kulttuurin saavutettavuuteen. On merkittävää saada tietää, miten aiemman kulttuuripolitiikan keskeiset käsitteet, kuten saavutettavuus, näkyivät julkisessa keskustelussa. Tämän lisäksi kulttuuripoliittisten hankkeiden ja kulttuuripolitiikan perustelua voidaan kehittää perehtymällä aiempaan keskusteluun. Erityisesti rahoituskeskustelun tutkiminen on hyödyllistä nykypäivän kulttuuripolitiikan kannalta.

Tällä hetkellä kulttuuriala kamppailee koronaviruksen aiheuttamien taloudellisten ongelmien kanssa. Kulttuuriväki joutuu perustelevaan tarvetta lisärahoitukselle ja keskustelussa on riski sille, ettei kulttuurialaa tueta, koska koetaan ettei se ole yhteiskunnan hankelistalla ensimmäisellä sijalla, kuten ei vuosia sitten ollut oopperatalohankeeseen. Kulttuurialan joutuessa vuodesta toiseen perustelevaan omaa olemassaoloaan ja rahoituksentarvettaan on hyvä suunnata katseet aiempiin keskusteluihin ja oppia niistä. Koska myös tavalliset kansalaiset osallistuvat sanomalehdissä käytyyn julkiseen keskusteluun, antaa tutkielmani osaltaan kuvan siitä, millainen kuva kulttuuripolitiikasta välittyy suurten kulttuurihankkeiden kautta. Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielestäni relevanttia tarkastella esimerkiksi nyt kulttuurialalla koronatuista käytyä keskustelua kulttuuripoliittisena keskusteluna. Tutkielmani osoittaa, että kulttuuripoliittisista hankkeista käyty keskustelu muotoutuu hankkeen eri vaiheiden ympärille, mutta saa piirteitä aikansa kulttuuripolitiikan keskeisistä teemoista.

²⁷⁶ Mattila 9.6.2020, Ylen verkkosivut.

²⁷⁷ Oinaala 9.6.2020, HS verkkosivut.

²⁷⁸ Tutkimushankkeet: Kulttuurilliset oikeudet ja osallistuminen, Cupore.

6. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

Arkistolähteet

Helsingin kaupunginarkisto (Hka)

Kaupunkisuunnittelulautakunnan pöytäkirjat 1974 Ca:11

Päivälehdien arkisto

Helsingin Sanomat 1964-1987

Painetut lähteet

Berg, Maria. *Oopperalle talo*. Helsinki: Uuden ooppera- ja konserttitalon kannatusyhdistys 1972.

Eskola, Tapani. *Oopperatalo: The Opera House – Das Opernhaus*. Helsinki: Kustannus Oy

Projektilehti 1998.

Kempainen, Kullervo. *Uusi oopperatalo – Toiveet todeksi: oopperatalohankkeen*

historiikki. Det nya operahuset – En dröm Blir Verklighet: operahusprojekts historik.

Helsinki: Ooppera- ja Näyttelykeskussäätiö 1993.

Teatterikomitea 1972. *Teatterikomitean 1972:n mietintö*. Helsinki: Valtionneuvosto 1974.

Verkkolähteet

Cuporen www-sivusto.

Suomen kulttuuripolitiikan historia <https://www.cupore.fi/fi/tutkimus/aikaisemmat-hankkeet/suomen-kulttuuripolitiikan-historia> (viitattu 13.11.2019)

Tutkimushankkeet <https://www.cupore.fi/fi/tutkimus/tutkimushankkeet> (viitattu 11.10.2020)

Encyclopedia Britannica.

Art for art's sake <https://www.britannica.com/topic/art-for-arts-sake> (viitattu 27.10.2020)

Opetus- ja kulttuuriministeriö: Kansallisten kulttuurilaitosten saamat toiminta-avustukset vuosina 2013-2019.

https://minedu.fi/documents/1410845/10331666/Kansalliset+laitokset+myönnöt+2013_2019.pdf/89dcf838-ee83-3141-d234-ff9e2e34e40d/Kansalliset+laitokset+myönnöt+2013_2019.pdf

(viitattu 8.11.2019)

Yleisradion verkkosivusto

Mattila, Matias. ”Näkökulma: Antti Holman podcast arkipäiväistää oopperan, ja se on juuri sitä, mitä klassinen musiikki tarvitsee.” 9.6.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-11392857> (viitattu 27.10.2020)

Helsingin Sanomien verkkosivusto

Oinaala, Sampsa. ”Antti Holma onnistuu jälleen, nyt satiirisessa oopperaa käsittelevässä podcastissa, jossa riittää piikittelyä – ja välillä tekijä repeilee omille sekoiluilleen” 9.6.2020 <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006533981.html> (viitattu 27.10.2020)

Sähköpostiviestit

Helsingin Sanomien kulttuuritoimituksen entisen esimiehen Heikki Hellmanin tiedonanto, sähköposti 14.7.2020, kirjoittajan hallussa.

Tutkimuskirjallisuus

Ahponen, Pirkkoliisa. *Kulttuuripolitiikka ja sen representaatiot: Tutkimus ylevän maallistumisesta*. Joensuu: Joensuun yliopisto 1991.

Ahponen, Pirkkoliisa & Kangas, Anita. ”Conclusions.” Teoksessa *Construction of Cultural Policy*. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy 2004.

Alasuutari, Pertti. *Tasavalta. Sodanjälkeisen Suomen kaudet ja trendit*. Tampere: Vastapaino 2017.

Bonet, Lluís & Négrier, Emmanuel. “The participative turn in cultural policy: Paradigms, models, Contexts.” *Poetics*, 66, Helmikuu (2016): 64–73.

Haarni, Tuukka. ”Unelmien Töölönlahti – Painajaisten Kamppi?” Teoksessa *URBS: kirja Helsingin kaupunkikulttuurista*, toimittanut Stadipiiri, 121-137. Helsinki: Edita 2000.

Hellman, Heikki & Jaakola, Maarit. ”Kulttuuritoimitus uutisopissa Kulttuurijournalismin muutos Helsingin Sanomissa 1978-2008.” *Media ja viestintä*, 32, no. 4-5 (2009): 24–42.

Hurri, Merja. *Kulttuuriosasto*. Tampere: Tampereen yliopisto 1993.

Häyrynen, Simo. *Suomalaisen yhteiskunnan kulttuuripolitiikka*. Jyväskylä: Minerva Kustannus 2006.

Ilmonen, Kari. *Kulttuuri alueen käyttövarana: Kulttuuripolitiikan hallitsevat ja marginaaliset diskurssit Keski-Pohjanmaalla*. Joensuu: Joensuun yliopisto 1998.

Jaakola, Maarit. *Hyvä Journalismi: käytännön opas kirjoittajalle*. Helsinki: Kansanvalistusseura 2013a.

Jaakola, Maarit. ”Taidekritiikin muutos suomalaisissa sanomalehdissä 1978-2008.” *Kulttuurintutkimus*, 30, no. 4 (2013b): 31–45.

Jensen-Eriksen, Niklas & Kuorelahti, Elina. *Suuri affääri: Helsingin sanomien yrityshistoria 1889-2016*. Helsinki: Siltala 2017.

Jensen-Eriksen, Niklas; Mainio, Alekski & Hänninen, Reetta. *Suomen Suurin Helsingin Sanomat 1889-2019*. Helsinki: Siltala 2019.

Kangas, Anita. ”Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet.” Teoksessa *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*,

- toimittaneet Anita Kangas ja Juha Virikki, 156–179. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 1999.
- Kangas, Anita & Pirnes, Esa. ”Kulttuuripoliittinen päätöksenteko, lainsäädäntö, hallinto ja rahoitus.” Teoksessa *Taiteen ja kulttuurin kentät: perusrakenteet, hallinta ja lainsäädäntö*, toimittaneet Ilkka Heiskanen, Anita Kangas ja Ritva Mitchell, 23–30. Helsinki: Tietosanoma 2015.
- Kervanto Nevanlinna, Arja. *Voimat jotka rakensivat Helsinkiä 1945-2010. Helsingin historia vuodesta 1945 osa 4*. Helsinki: Otava 2012.
- Kolbe, Laura. ”Helsinki kasvaa suurkaupungiksi.” Teoksessa *Kunnallishallinto ja politiikka, Kunnallistalous. Helsingin historia vuodesta 1945 osa 3*, toimittaneet Laura Kolbe ja Heikki Helin, 13-511. Helsinki: Helsingin kaupunki 2002.
- Lehtonen, Mikko. ”Tehtävä kulttuurille?” Teoksessa *Tehtävä kulttuurille: talouden ja kulttuurin muuttuvat suhteet*, toimittaneet Mikko Lehtonen, Katja Valaskivi ja Hanna Kuusela, 11–38. Tampere: Vastapaino 2014.
- Luonila, Mervi & Johansson, Tanja. ”Reasons for Networking in Institutionalized Music Productions: Case Studies of an Opera House and a Music Festival.” *International Journal of Arts Management*, 18, no. 3 (2016): 50–66.
- Luttinen, Jaana. *Fragmentoituva kulttuuripolitiikka: paikallisen kulttuuripolitiikan tulkintakehykset Ylä-Savossa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 1997.
- Matarasso, François & Landry, Charles. *Balancing Act: Twenty-one Strategic Dilemmas in Cultural Policy*. Strasbourg: Council of Europe Publishing 1999.
- Purhonen, Semi; Gronow, Jukka; Heikkilä, Riie; Kahma, Nina; Rahkonen, Keijo & Toikka, Arho. *Suomalainen maku Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press 2014.
- Räikkönen, Tiia. *Tippukivitalon tarina: Finlandia-talon julkisivuremontista käyty keskustelu suomenkielisissä sanomalehdissä 1990-luvulla*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston taiteiden ja kulttuurin tutkimus 2008.
- Rönkkö, Kaisa. *Kenen joukoissa soitat? Diskursiiviset rintamalinjat Helsingin Sanomien Musiikkitalo-kirjoittelussa 1998-2004*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Sibelius-Akatemia Arts management 2008.
- Sokka, Sakarias & Kangas, Anita. “At the roots of Finnish cultural policy. Intellectuals, nationalism, and the arts.” *International Journal of Cultural Policy*, 13, no. 2 (2007): 185-202.
- Talja, Sanna. *Musiikki, kulttuuri, kirjasto: diskurssien analyysi*. Tampere: Tampereen yliopisto 1998.
- Titchener, Campbell B. *Reviewing the Arts*. New York, Lontoo: Lawrence Erlbaum 2005.
- Tommila, Milla. ”EU-Suomen tunnuskuva vai lasimakkara väärään paikkaan? ”: *Julkinen keskustelu*

Nykytaiteen museo Kiasmasta Helsingin Sanomissa 1990-1998. Pro gradu -tutkielma.
Helsinki: Helsingin yliopiston Viestinnän laitos 2007.

Åström, Anna-Maria. ”Helsinkiläisten muistot, paikat ja kiinnekohteet.” Teoksessa
Kaupunkilaisten Helsinki. Helsingin historia vuodesta 1945 osa 5, toimittaneet Åström Maria
ja Laura Kolbe, 13–444. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2016.